



Bouwhistorische opname
Pothuis-Hoeve
Ruigekade 2, Leiderdorp

Claudia Thunnissen
Bureau voor Kunst en cultuur
28 september 2022

Colofon

Opdracht
Bouwhistorische opname Pothuis-Hoeve, Ruigekade 2 te Leiderdorp

Opdrachtgevers
Ria en Arie Roest, Arie en Flora van der Marel, Nijs en Liesbeth Nieuwland-Smaal
Intermediair: Ben Oostdam, Benbouw Adviezen bv

Opdrachtnemer
Claudia Thunnissen, Bureau voor Kunst en cultuur te Leiderdorp
Hoofdstraat 218-220
2351 AS Leiderdorp
06-20661819
claudia@cthunnissen.nl

Datum
28 september 2022

Versie
definitief
na overleg met Erfgoed Leiden e.o

Tekst, vormgeving en illustraties
Claudia Thunnissen, tenzij anders vermeld

© 2022, Claudia Thunnissen
Alle rechten voorbehouden.



Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke en/of toestemming per e-mail van de auteur

Inhoud

2 Colofon
3 Inhoud
4 Voorwoord
4 Samenvatting

5 1. Projectgegevens
6 2. Bouwgeschiedenis en bouwfasering
6 2.1 Inleiding
7 2.2 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis
10 2.3 Bouw- en gebruiksgeschiedenis

31 3. Bouwhistorische beschrijving
31 3.1 Stedenbouwkundige situatie en context
32 Bouwhistorische beschrijving per object
33 *1] De boerderij*
33 3.2 Exterieur
33 3.2.1 Bouwdaken en massa
34 3.2.2 Gevels woonhuis
34 3.2.2 Gevels bedrijfsgedeelte met veestal
39 3.3 Constructie
39 3.3.1 Draagconstructie woonhuis
40 3.3.2 Kapconstructie woonhuis
41 3.3.1 Draagconstructie bedrijfsgedeelte met veestal
41 3.3.2 Kapconstructie bedrijfsgedeelte met veestal
43 3.4 Interieur woonhuis
49 3.4 Interieur bedrijfsgedeelte met veestal

51 *2] De wagenschuur met koeienstal*
51 3.2 Exterieur
51 3.2.1 Bouwdaken en massa
51 3.2.2 Gevels
57 3.3 Constructie
57 3.3.1 Draagconstructie
58 3.3.2 Kapconstructie
59 3.4 Interieur

60 *3] De stal bij 't Eilandje*
61 3.2 Exterieur
61 3.2.1 Bouwdaken en massa
61 3.2.2 Gevels
67 3.3 Constructie
67 3.3.1 Draagconstructie
70 3.3.2 Kapconstructie
71 3.4 Interieur

73 *4] De karnmolen*
73 3.2 Exterieur
73 3.2.1 Bouwdaken en massa
73 3.2.2 Gevels
75 3.3 Constructie
75 3.3.1 Draagconstructie
75 3.3.2 Kapconstructie
75 3.4 Interieur

76 *5] Het boenhok*
76 3.2 Exterieur
76 3.2.1 Bouwdaken en massa
76 3.2.2 Gevels
76 3.3 Constructie
76 3.3.1 Draagconstructie
76 3.3.2 Kapconstructie
76 3.4 Interieur
77 Foto's gevels, constructie en interieur

78 4. Waardestelling
78 4.1 Inleiding
78 4.2 Waardering
79 4.3 Waardering per object
79 *1] De boerderij*
80 Waarderingsplattegronden boerderij woonhuis
81 Waarderingsplattegronden boerderij bedrijfsgedeelte
82 *2] Wagenschuur met koeienstal*
83 Waarderingsplattegronden wagenschuur met koeienstal
84 *3] De stal bij 't Eilandje*
85 Waarderingsplattegronden stal bij 't Eilandje
86 *4] De karnmolen*
86 Waarderingsplattegrond karnmolen
87 *5] Het boenhok*
87 Waarderingsplattegrond boenhok

88 5. Aanbevelingen

89 6. Literatuur en bronnen

90 7. Bijlagen
90 Toponiemenkaart Pothuis-Hoeve
91 Faseringsplattegronden boerderij woonhuis
92 Faseringsplattegronden boerderij bedrijfsgedeelte
93 Faseringsplattegronden wagenschuur met koeienstal
94 Faseringsplattegronden stal bij 't Eilandje
95 Baksteenformaten en metselverbanden stal bij 't Eilandje

Voorwoord

Deze bouwhistorische opname met waardestelling richt zich op het agrarische complex Pothuis-Hoeve, Ruigekade 2 in Leiderdorp.
De opname is gemaakt in opdracht van de nieuwe eigenaren van het complex, Arie en Ria Roest, de familie Arie en Flora van der Marel en de familie Nijs en Liesbeth Nieuwland-Smaal.
Intermediair is Ben Oostdam, Benbouw Adviezen.
De kopers zijn 60+ en willen graag het karakteristieke ensemble opsplitsen in drie woningen met enkele gemeenschappelijke ruimten. Ze hebben het plan een woongemeenschap voor senioren op te richten, vergelijkbaar met het landelijk initiatief Knarrenhof, waarbij ook andere senioren gebruik kunnen maken van de gemeenschappelijke ruimten.

Dit onderzoek is uitgevoerd volgens de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek van de RCE (2009). Het gaat om de vijf onderdelen van het ensemble Pothuis-Hoeve, die in 2021 gezamenlijk zijn aangewezen tot gemeentelijk monument: de boerderij, de wagenschuur met stal, de schuur (stal) bij 't Eilandje, de karnmolen en het boenhok.
De resultaten van het onderzoek zijn in dit rapport vastgelegd.
Veel gegevens uit dit rapport zijn afkomstig uit mijn eerdere archief- en bronnenonderzoek m.b.t. tot de Leiderdorpse (agrarische) geschiedenis en architectuur.
Vanuit het toponiemenonderzoek uit 2011 heb ik de stal ten oosten van de wagenschuur voor de herkenbaarheid de naam de stal bij 't Eilandje gegeven.

Ik wil hierbij graag Huib de Graaf en Jan Dik de Graaf bedanken voor hun behulpzaamheid en medewerking en voor het gebruik van het familie-archiefmateriaal met vele foto's; en Ben Oostdam voor het mogen gebruiken van zijn bouwtekeningen en het delen van zijn informatie.

Claudia Thunnissen
Leiderdorp
31 augustus/
28 september 2022



Samenvatting

Deze opname is als volgt opgezet:

Het eerste hoofdstuk beschrijft de projectgegevens.

Hoofdstuk 2 gaat in op de bouw- en gebruiksgeschiedenis en bouwfasering.
Er zijn, inclusief fase 0, zeven bouwfasen te onderscheiden.
Bij de beschrijving, ook in de volgende hoofdstukken, heb ik voor het gemak gekozen voor de aanduiding noord, oost, zuid en west, in plaats van de exacte windrichting.

Hoofdstuk 3 behelst de bouwhistorische beschrijving, inclusief stedenbouwkundige situatie en context. Omdat het om vijf monumentale objecten gaat, heb ik ervoor gekozen deze per object te behandelen.

Hoofdstuk 4 behandelt per object de waardestelling, die aangeeft hoe groot de bouwhistorische waarde is. Waarderingsplattegronden zijn bijgevoegd.

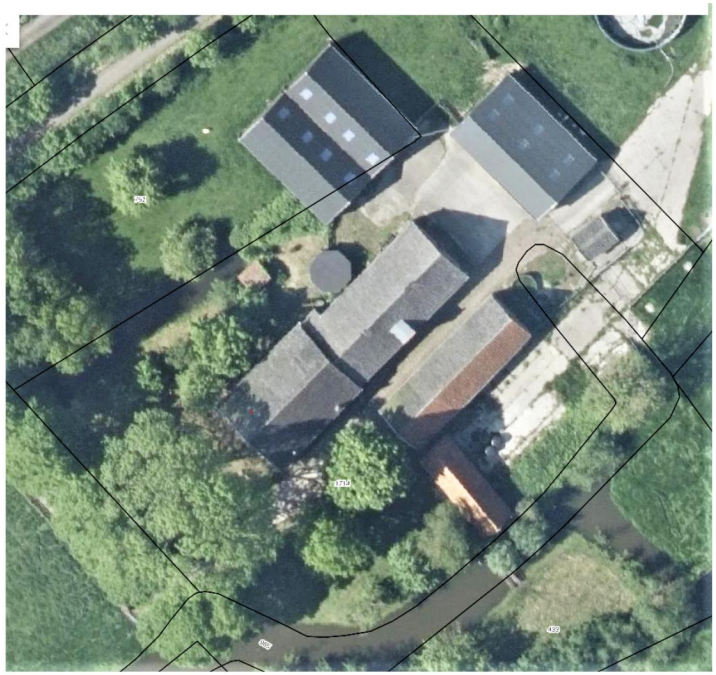
Hoofdstuk 5 Aanbevelingen gaat in op de herontwikkeling en geeft een aantal aanbevelingen voor het hele monumentale ensemble, gevolgd door aanbevelingen per object.
Tot slot gaat het in op drie extra aandachtspunten, kleur, hergebruik en bostelsilo.

Hoofdstuk 6 biedt een overzicht van geraadpleegde literatuur en bronnen.

Als laatste is een aantal bijlagen toegevoegd, namelijk de toponiemenkaart Pothuis-Hoeve, faseringsplattegronden en een pagina met baksteenformaten en metselverbanden van de stal bij 't Eilandje.

1. Projectgegevens

Object: Pothuis-Hoeve
Adres: Ruigekade 2
Postcode: 2351 SX
Gemeente: Leiderdorp
Provincie: Zuid-Holland
Status: Gemeentelijk monument
Monumentnummer: 37
Inschrijving register: 23 maart 2021
Categorie: Boerderij
Oorspronkelijke functie: Boerderij
Huidige functie: Leegstand wegens vertrek boer naar verzorgingshuis
Datering: 19de en 20ste eeuw, karnmolen 18de eeuw.
Kadastraal bekend: Leiderdorp C 1714



Luchtfoto ensemble Pothuis-Hoeve. Bron: kadastralekaart.com



Situering ensemble Pothuis-Hoeve in de Achthovenerpolder, buitengebied Leiderdorp. Links bebouwde kom Doeskwartier. Kaart: kadastralekaart.com





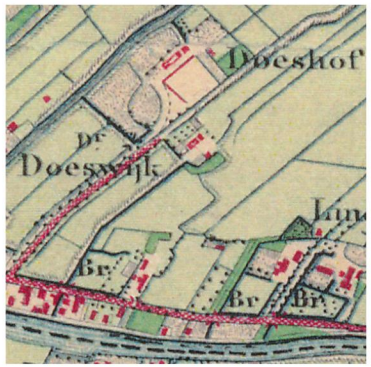
Bebouwde kadastrale percelen C751 en C1714. Het perceel C751 links is geen gemeentelijk monument. Kaarten: kadastralekaart.com

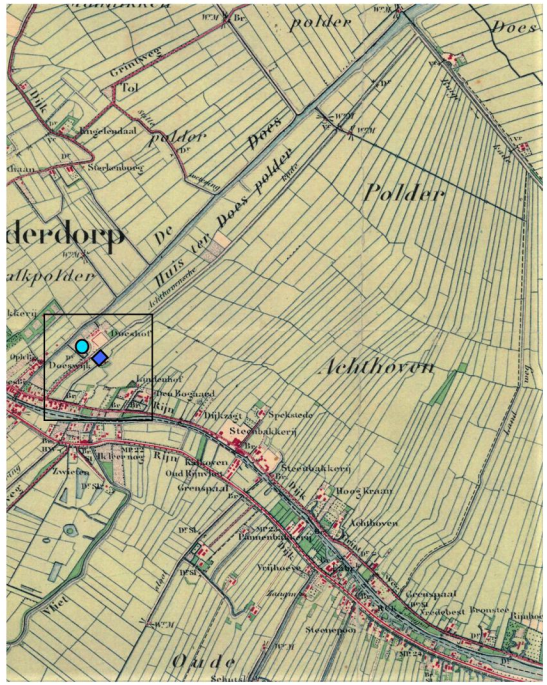
2. Bouwgeschiedenis en Bouwfasering

2.1 Inleiding

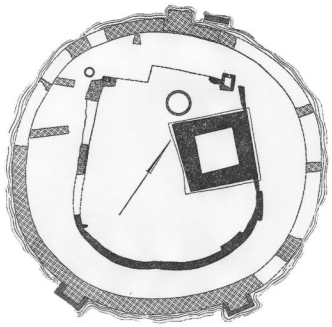
Tegen het eind van de vroege middeleeuwen werd in Zuid-Holland een begin gemaakt met de ontginning van ruig veenmoeras voor de landbouw.
In Leiderdorp is de Boterhuispolder zo'n vroege ontginning, die bestaat uit kleine onregelmatige stukjes grond. De ontwikkeling valt samen met de opkomst van het graafschap Holland onder Dirk I.
Een van zijn opvolgers is graaf Floris I. Zijn belangrijkste bolwerk langs de Rijn is de Leidse burcht. Hij is in de 11de eeuw - met zijn tegenstrever de bisschop van Utrecht - ook de grote aanjager van de „Grote Ontginning", waarbij systematisch land werd ontgonnen voor de akkerbouw. Tegen 1300 werd deze voltooid. Graaf en bisschop sloten copen (overeenkomsten) met kolonisten. Zij kregen, in ruil voor het ontginnen, grond in eigendom kregen én werden vrije boer. De polder Achthoven is zo'n ontginning. De pioniers begonnen aan de kant van een hoger gelegen stroomrug, in Leiderdorp de Oude Rijn. Daar bouwden ze hun boerderij, en vervolgens groeven ze sloten langs lange smalle evenwijdige kavels om deze te ontwateren, de zogenaamde strek- of slagenverkaveling. Soms liepen de sloten mee met bestaande veenstroompjes. Aan het eind werd een kade aangelegd om het land te beschermen tegen wateroverlast, in Leiderdorp de Achterkade, ofwel het haakse noordelijke deel van de Ruigekade, die hetzelfde doel had.
De verkaveling van Achthoven is nog zeer gaaf. Dat geldt ook voor de (voormalige landbouw)percelen van de Pothuis-Hoeve.

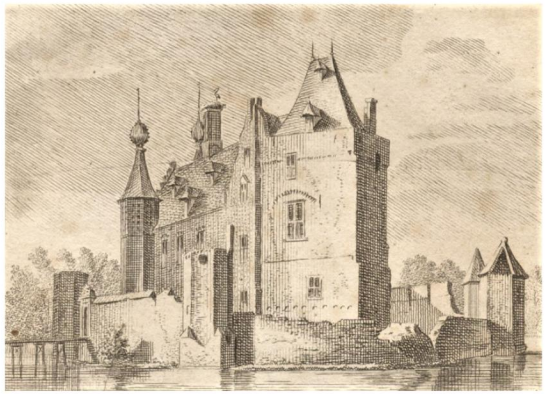
Naast de ontginning van de landbouwgrond vond een tweede ontwikkeling plaats. Er werd een groot aantal kastelen opgetrokken in de omgeving van Leiden, waarvan zes langs de Oude Rijn in Leiderdorp.
Een hiervan is Huis ter Does, vlakbij de Pothuis-Hoeve aan de overkant van de Ruigekade. De graaf gaf voor dergelijke versterkte huizen grond in leen en kon zo de bisschop zijn macht tonen. De Pothuis-Hoeve is verbonden met kasteel Ter Does dat kort voor 1300 werd gebouwd voor de adellijke familie Van der Does.





Topografische kaart Leiden e.o., 1876. Bron: Archief Hoogheemraadschap van Rijnland.
Boven: uitsnede met bovenaan boerderij Doeshof en contouren kasteelgracht, rechts ervan Pothuis-Hoeve.
Rechts: detail Achthoven met middeleeuwse strekverkaveling.
Turquoise cirkel: locatie Huis ter Does, paarsblauwe rechthoek: Pothuis-Hoeve





Links: plattegrond opgraving kasteel Ter Does, 1952. Woontoren binnen de ommuring.
Bron Leids Jaarboekje 1954. Rechts: prent Spilman naar De Haen,1730. Huis ter Does kort voor de sloop. Zicht op restanten woontoren

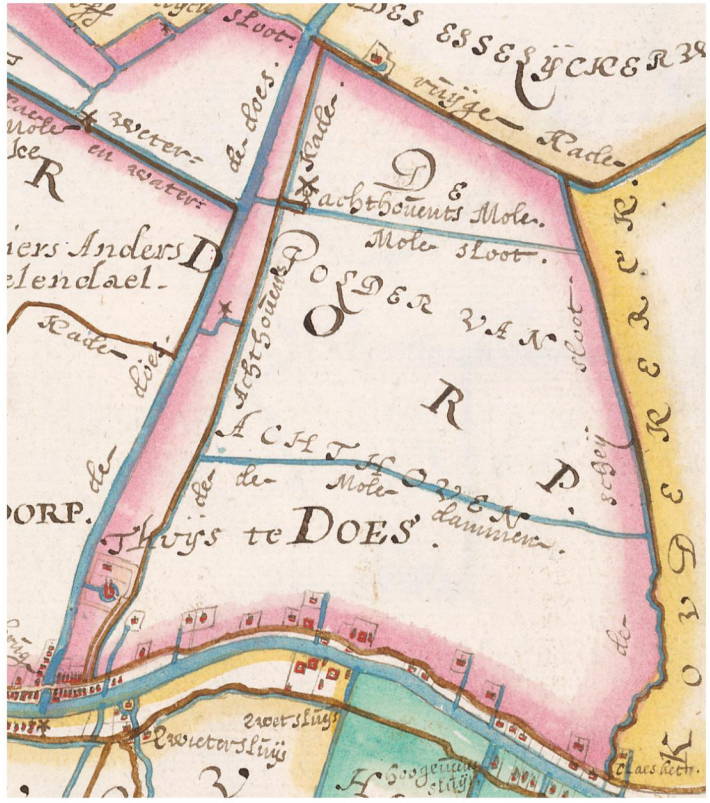
2.2 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis

De onderzoekslocatie ligt aan de Ruigekade 2 in Leiderdorp. De Ruigekade of Achthovensekade is de westelijke kade langs de middeleeuwse ontginning Achthoven. Het begin van deze ontginning ligt aan de kant van de Oude Rijn. De Pothuis-Hoeve maakt deel van uit een dijklint van boerderijen, ten westen van de Ruigekade zich ontwikkelend tot een dijkdorp, met hier en daar een kasteel.

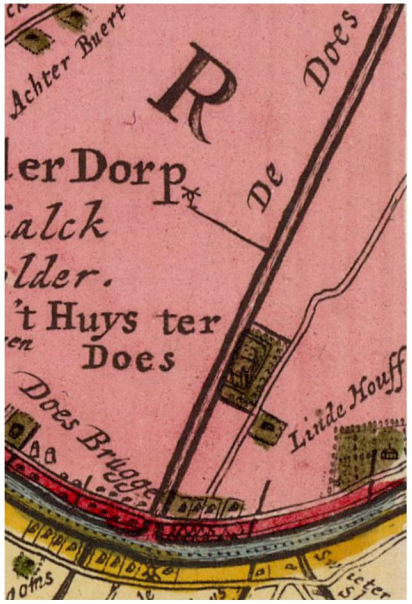
Omdat in de 12de eeuw de monding van de Oude Rijn bij Katwijk dichtslibt, kampt de streek met een slechte afwatering, wat een groot probleem is voor de ontginningen. De ambachten (ontginningsnederzettingen) van Rijnland graven daarom in het laatste kwart van de 12de eeuw gezamenlijk een drietal afwateringskanalen naar het noorden. Een ervan is de Does, een uitgegraven veenriviertje, waarlangs een eeuw later kasteel Ter Does verrijst.
De Grote Ontginning heeft tot gevolg dat sinds de 13de eeuw, ook in Achthoven, door de ontwatering het veen inklinkt en de bodem daalt. In de 15de eeuw doet de windwatermolen zijn intrede om het land te bemalen. Er worden polders gesticht, waaronder Achthoven. Langs de Ruigekade wordt vóór 1491 de Achthovense molen gebouwd.

De plek van de Pothuis-Hoeve is aangegeven op een aantal historische kaarten, waaronder de oudste overzichtskaart van Rijnland uit 1615, maar de eerste precieze weergave is de kadastrale kaart van 1832. Daaruit blijkt dat de voorloper van de Pothuis-Hoeve met de voorzijde van de boerderij gericht was op de Oude Rijn, het begin van de ontginning, net zoals de andere binnendijkse boerderijen van Achthoven. De entree liep oorspronkelijk via een pad langs de kleine Does vanaf de Achthovenerweg.
De Pothuis-Hoeve ligt een stukje het land in, evenals de overbuur boerderij Doeshof (ten noorden van de kasteellocatie) aan de Ruigekade 3 en de Spekhoeve op Achthovenerweg 23.
In de eerste helft van de 15de eeuw komen de landerijen in bezit van de eigenaar van kasteel Ter Does, de edelman Dirk van der Does. Ze blijven in deze familie tot 1557. Bij een verkoop dertig jaar later wordt voor het eerst melding gemaakt van een woning, 'de Cleyne Does' met henneptuin.
Of er al eerder een boerderijtje stond weten we niet, maar gezien het ontginningspatroon is dat zeker mogelijk. De Kleine Does refereert aan de Does. Langs het erf loopt een watering met de naam Kleine Does, die in de Rijn uitmondt.

De polder Achthoven, maar ook de westelijk gelegen Kalkpolder zijn sinds de 14de eeuw van groot belang voor de baksteenindustrie. Zo krijgt bijvoorbeeld Dirk van der Does, eigenaar van de locatie Pothuis-Hoeve, in 1433 toestemming om klei af te graven. In 1540 staan er in Leiderdorp, tussen de boerderijen en hun weilanden, al tien steenplaatsen. In de loop der tijd wordt het meeste land achter de boerderijen afgekleid. De steenplaatsen (fabriekjes) en pannenbakkerijen leveren tot in de 20ste eeuw bakstenen en dakpannen. De crisisjaren betekenen het eind van de bedrijven in Achthoven en aan de Zijl. In WO II wordt de pannenbakkerij in de Hoofdstraat afgebroken. Vanwege de uitbreiding van Leiderdorp wordt in 1962 Ouderzorg-De Ridder aan de Van der Valk Boumanweg gesloopt. Het is zeer goed mogelijk dat de bakstenen en dakpannen van het ensemble Pothuis-Hoeve afkomstig zijn van een of meer van deze fabrieken.



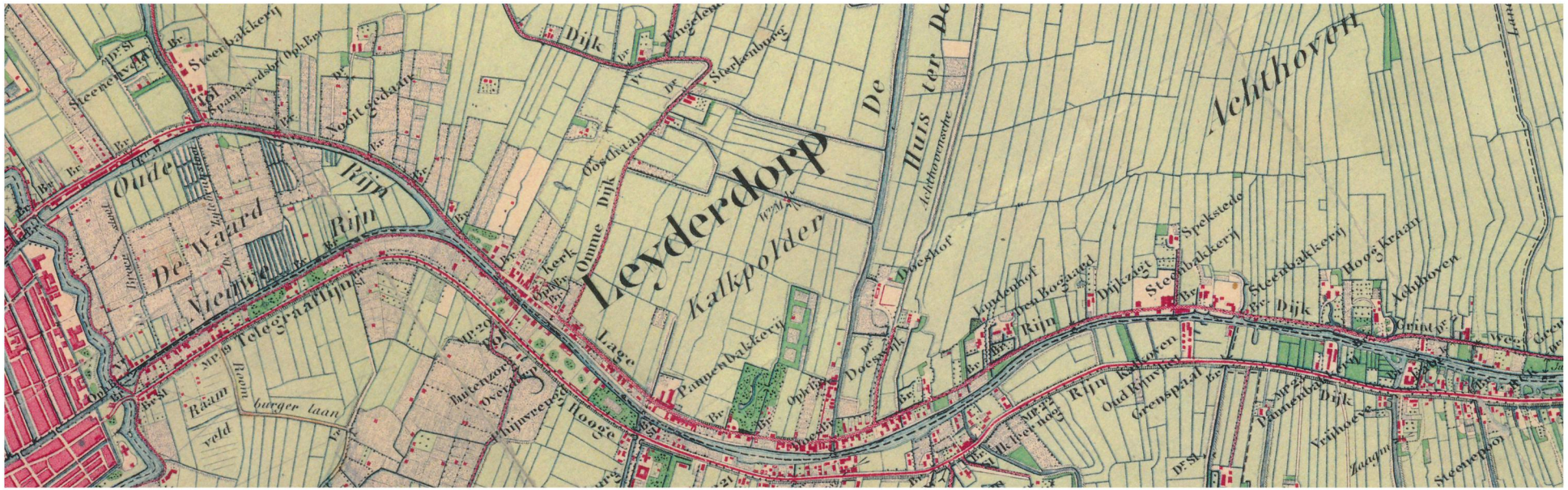
Leiderdorp, detail Achthoven met boerderijenlint. Eerste overzichtskaart van Rijnland uit 1615, door Floris Balthasars, handschrift. Coll. Hoogheemraadschap van Rijnland



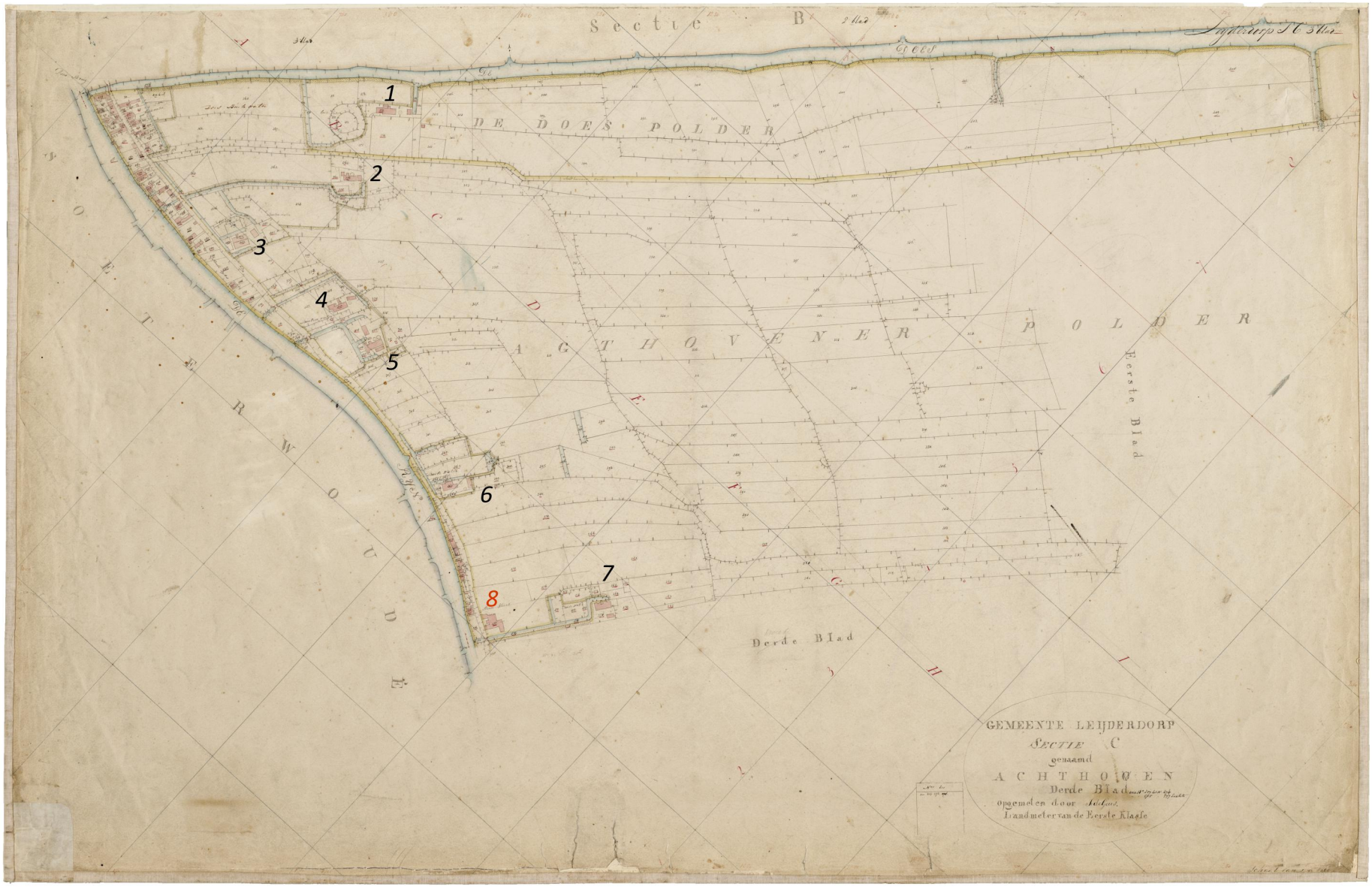


Links: De Does met Huis ter Does en de Pothuis-Hoeve, gescheiden door de Ruigekade. Onderaan de Rijn. Detail kaart van Ambachten en droogmakerijen, Douw, Van Brouckhuijsen en Douw de Jonge, 1687. Coll. Hoogheemschap van Rijnland

Rechts: de Kleine Does loopt vanaf de Rijn naar de Pothuis-Hoeve (rechtsboven) en maakt een bocht eromheen. Linksboven de Does en boerderij Doeshof met de ronding van de kasteelgracht. Luchtfoto. Bron: KLM Aerocarto



Topografische kaart Leiden e.o., 1876. Detail lintbebouwing langs de Oude Rijn in Leiderdorp. V.l.n.r.: Leiden, Waardeiland, dorpslint met pannenbakkerijen en kalkovens, (monding) Does. Rechterhelft: Achthoven met boerderijenlint. Ertussen zijn nog twee steenbakkerijen in bedrijf. Coll. Hoogheemraadschap van Rijnland



Kadastrale kaart (1811-) 1832, minuutplan Leiderdorp, Zuid Holland, sectie C, blad 03. Een deel van het boerderijenlint van Achthoven. Boven de Does, parallel eronder de Ruigekade.
Boerderijen: 1. Doeshof (Huis ter Doespolder), 2. Pothuis-Hoeve, 3. Nabij, 4. Lindenhof, 5. Den Boomgaerd, 6. Dijkzicht, 7. Spekhoeve. Steenbakkerij: 8.
Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort. Coll. Minuutplans, documentnummer MIN08101C03.

2.3 Bouw- en gebruiksgeschiedenis

De vroegste voorganger van de huidige Pothuis-Hoeve moet zijn gebouwd in een ontginning bestemd voor akkerbouw/gemengd bedrijf.
In de 15de eeuw waren de landerijen (met boerderij?) eigendom van kasteelheer Dirk van der Does.
De Leidse korenkoper Jan Hendricksz van der Does wordt in 1587 eigenaar van land en woning ‚De Cleyne Does'. In deze tijd zijn polders waaronder Achthoven door de waterproblematiek niet meer zo geschikt voor akkerbouw. Veeteelt is wel goed mogelijk. Door de opkomst van steden zoals Leiden, neemt de vraag naar zuivel en vlees toe, zodat boeren zich gaan specialiseren in de melkveehouderij. Dit heeft gevolgen voor de inrichting van de boerderij. De historische boerderijen van Leiderdorp hebben allemaal een melkkelder en opkamer. In de loop der tijd komt er een karnmolen, een boenstoep of -hok, en vaak een apart zomerhuis bij.
Kijken we naar de eerste min of meer betrouwbare afbeelding van de Pothuis-Hoeve, de kadastrale kaart van 1832, dan zien we zo'n boerderij.
Eigenaar is Dirk Schenkeveld. Hijzelf, zijn eerste vrouw Maartje Boogert en zijn tweede echtgenote Jacoba Verheul, werken als bouwman en bouwvrouw op de Pothuis-Hoeve, niet meer als pachter maar als eigenaar. Zij zijn de eerste boereneigenaren na een paar eeuwen pachtheren.



Kadastrale gegevens en eigenaar van de Pothuis-Hoeve in 1832. Detail kaart HisGis. Bron: https://hisgis.nl/kaartviewer/



Kadastrale tekening 1832, uitsnede Pothuis-Hoeve

Fase 0 Vóór 1832

Op de kadastertekening van 1832 zijn zes onderdelen te zien:
1. De boerderij
2. Een rechthoekig bijgebouw achter de huisstal
3. Een achthoekige karnmolen links van de huisstal
4. Een boenstoep links van boerderij met huisstal
5. Een zes roeden hooiberg rechts van de huisstal
6. Een kleine stal of schuur bij 't Eilandje (toponiem), hierna zo genoemd

1. De boerderij

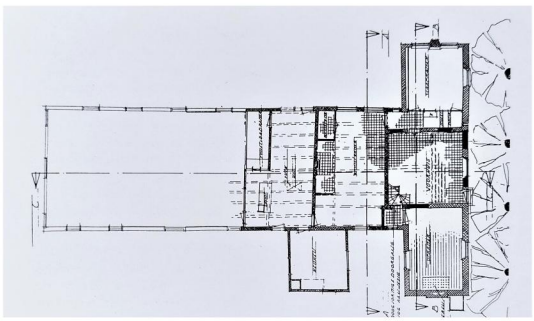
Het voorste stuk met woongedeelte is wat smaller dan de huisstal en heeft linksvoor een uitgebouwd voorhuis met daarachter een uitgebouwde keuken (zomerhuis). Om een idee te krijgen van het mogelijke uiterlijk kan een vergelijking worden gemaakt met andere boerderijen in Leiderdorp.



Boven Kadastrale tekening 1832, uitsnede Pothuis-Hoeve

Linksonder: Plattegrond T-boerderij Den Boomgaerd, restauratietekening Van Dam-Van der Sterre 1976. Dwars geplaatst voorhuis met daarin rechtsonder opkamer en melkkelder en linksonder een uitgebouwde keuken. Uit: Landelijk Leven in Leiderdorp

Rechtsonder: kadastrale tekening 1832, uitsnede Lindenhof

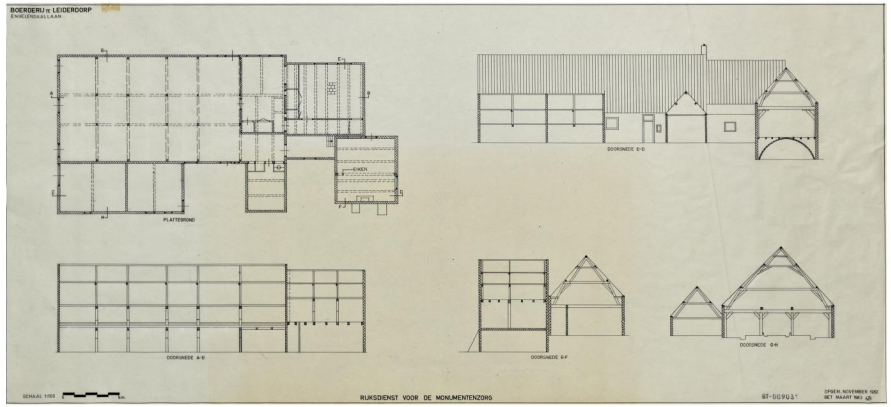








Boerderij Lindenhof. Links uitgebouwd voorhuis met opkamer en melkkelder.
Historische foto links: coll. Jan Dirk van Leeuwen. Foto rechts: Claudia Thunnissen, 2003

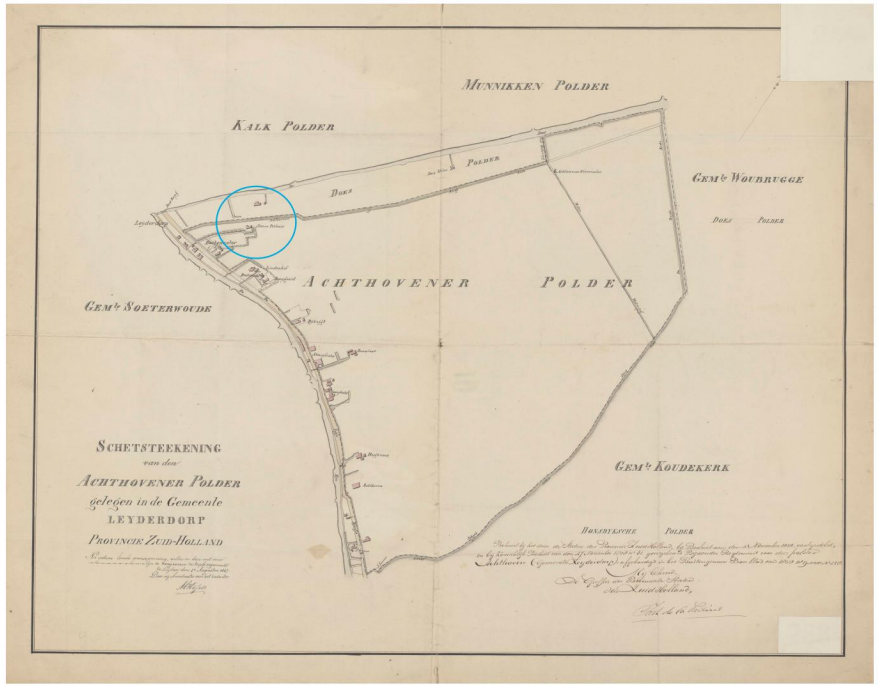


Opmeting van boerderij Engelendaal in 1962, voorafgaand aan sloop, SHBO. Linksboven plattegrond met uitgebouwd voorhuis en keuken. Rechtsboven zijn opkamer en melkkelder te zien. De nokrichting staat dwars op de boerderij. Bron: RCE

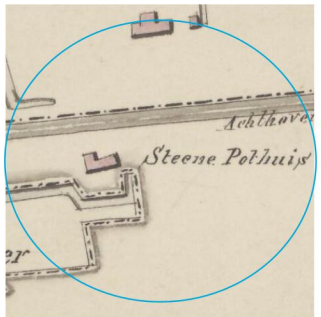
Een zijwaarts uitgebouwd voorhuis en een uitgebouwde keuken zien we bij meer boerderijen in Leiderdorp, zoals bij de vlakbij gelegen Lindenhof (Achthovenerweg 7). Onder meer Doeshof (Ruigekade 3) en Den Boomgaerd (Achthovenerweg 9-11) hebben een keukenuitbouw. De meest frappante gelijkenis vertonen de boerderijen Engelendaal (naast het huidige Leythenrode) en Landzigt (ter hoogte van Essenpark 2), beide gesloopt in de jaren 1960. In het voorhuis van genoemde boerderijen zijn de melkkelder en de opkamer ondergebracht. Dit deel van de boerderij 'versteende´ het eerst. Bij de Pothuis-Hoeve duikt de naam Steene Pothuis voor het eerst op in een polderreglement van Achthoven uit 1858. Een pothuis is een lage, half verdiepte uit- of aanbouw voor de berging van potten en keukengerei. Mogelijk houdt de naam Steene Pothuis verband met het opzij uitgebouwde voorhuis van de boerderij.



Boerderij Landzigt (boerderij van Samsom) in jaren 1960, voorafgaand aan sloop.
Links: opzij uitgebouwd voorhuis met opkamer en melkkelder. Bron: RCE



Polderreglementskaart polder Achthoven, 1858.
Bron: Archief Provinciaal Bestuur van Zuid Holland, 1857-1974, Nationaal Archief.
Rechts: uitsnede Steene Pothuis





Links: uitsnede bijgebouw, kadastrale kaart 1832

2. Rechthoekig bijgebouw achter de huisstal

Achter de stal bevindt zich een vrij groot rechthoekig bijgebouw, iets breder dan de stal, mogelijk een stal, hooitas of schuur.

3. Karnmolen

Aan de westkant van de huisstal bevindt zich een achthoekige karnmolen. De aanwezigheid ervan toont aan, dat de Pothuis-Hoeve een melkveehouderij huisvestte. Karnmolens raakten in de loop van de 18de eeuw in zwang om mechanisch boter te produceren. In de karnmolen was een rad geïnstalleerd, dat door een paard (of hond) enige tijd rond een spil werd rondgedraaid. Via een drijfas werd in het hoofdgebouw, de stamper in de karnton in beweging gebracht.



Karnmolen van de Pothuis-Hoeve, in 1937. Coll. Huib de Graaf



Karnmolen van de Pothuis-Hoeve in 2022. Foto Claudia Thunnissen

4. Boenstoep

Aan de westkant van de keuken bevindt zich tegenwoordig een boenhok.
Het was gebruikelijk om alle melkgerei schoon te spoelen in de sloot. Daarvoor werd een boenstoepje aangelegd. In de 19de eeuw worden boenstoepen vaak overdekt tot een gerieflijk boenhok.
Op de kadastertekening van 1832 zijn twee lijntjes van een boenstoep te zien. Waarschijnlijk wordt deze later in de 19de eeuw overdekt tot boenhok.

Kadastrale tekening 1832,
uitsnede boenstoep, rechts naast boerderij
vlakbij keuken



5. Een hooiberg rechts naast de boerderij

Naast de huisstal bevindt zich een kleine hooiberg. Deze is tussen 1832 en 1868 vervangen door een grotere zes roeden hooiberg achter de boerderij, zie fase 1

Kadastrale tekening 1832,
uitsnede hooiberg rechts naast boerderij

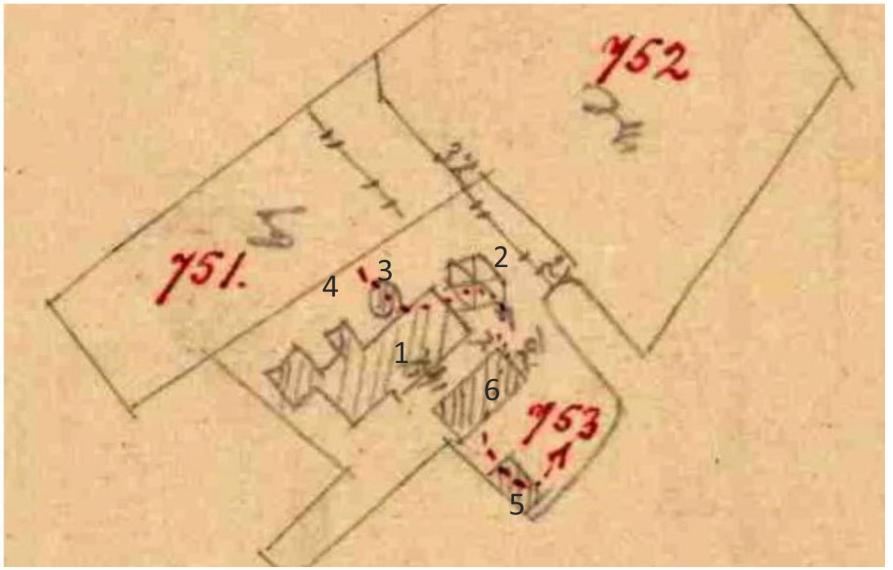


6. Een kleine stal of schuur bij 't Eilandje

Naast de kromming van de Kleine Does, bij 't Eilandje, bevindt zich een bijgebouw. Deze schuur of stal wordt tussen 1860 en 1920 vervangen door een wat zuidelijker gelegen, langere stal (zie fase 2).

'Kadastrale tekening 1832,
uitsnede bijgebouw rechts vooraan, bij 't Eilandje





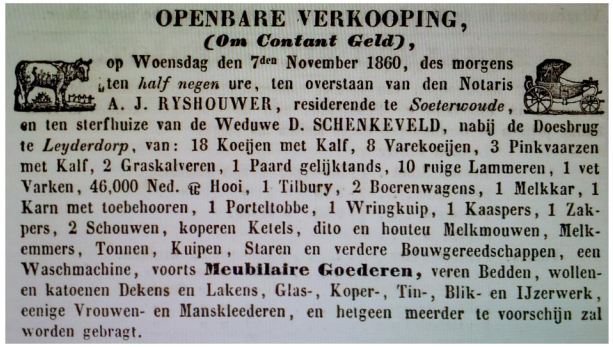
Kadastertekening dienstjaar 1870, op basis van oudere kaart

Fase 1 Tussen 1832 en 1860

De kadastertekening, dienstjaar 1870, is gemaakt i.v.m. samentrekking percelen. Hierop zijn vier onderdelen op de kadastrale kaart van 1832 gelijk gebleven.
Het rechthoekig gebouw achter de boerderij is vervangen door een zes roeden hooiberg. Aan de oostkant van de huisstal is een bijgebouw (stal) toegevoegd. De kleine hooiberg daar heeft het veld geruimd.

1. De boerderij (zie fase 0)
2. Een zes roeden hooiberg achter de huisstal
3. Een achthoekige karnmolen links van de huisstal (zie fase 0)
4. Een boenstoep links van boerderij met huisstal (niet aangegeven, zie fase 0)
5. Een bijgebouw (stal) rechts van de huisstal
6. Een kleine stal of schuur bij 't Eilandje (zie fase 0)

Zeven jaar na de dood van Dirk Schenkeveld (1853) overlijdt zijn tweede echtgenote en bouwvrouw Jacoba Verheul. Alles wordt op een openbare verkoping in 1860 geveild. Boer Hendrik van Dommelen uit Woerden koopt de Pothuis-Hoeve met land voor zijn zoon Gerrit, die de woning in 1861 betrekt. Waarschijnlijk zijn de hooiberg en het bijgebouw neergezet door het echtpaar Schenkeveld tussen 1832 en 1853.



OPENBARE VERKOOPING,
(Om Contant Geld),

op Woensdag den 7den November 1860, des morgens ten *half negen* ure, ten overstaan van den Notaris A. J. RYSHOUWER, residerende te *Soeterwoude*, en ten sterfhuize van de Weduwe D. SCHENKEVELD, nabij de Doesbrug te *Leyderdorp*, van: 18 Koeijen met Kalf, 8 Varekoeijen, 3 Pinkvaarzen met Kalf, 2 Graskalveren, 1 Paard gelijktands, 10 ruige Lammeren, 1 vet Varken, 46,000 Ned. ℔ Hooi, 1 Tilbury, 2 Boerenwagens, 1 Melkkar, 1 Karn met toebehooren, 1 Porteltobbe, 1 Wringkuip, 1 Kaaspers, 1 Zakpers, 2 Schouwen, koperen Ketels, dito en houten Melkmouwen, Melkemmers, Tonnen, Kuipen, Staren en verdere Bouwgereedschappen, een Waschmachine, voorts **Meubilaire Goederen,** veren Bedden, wollen- en katoenen Dekens en Lakens, Glas-, Koper-, Tin-, Blik- en IJzerwerk, eenige Vrouwen- en Manskleederen, en hetgeen meerder te voorschijn zal worden gebragt.

Advertentie openbare verkoping in 1860 van vee & goederen uit de boedel van de overleden Jacoba Verheul, weduwe van Schenkeveld. Het boerenbedrijf heeft dan 18 koeienmet kalf, 8 vaarzen, 3 pinkvaarzen met kalf, 2 graskalveren, 1 paard, 10 lammeren en 1 varken. Uit gereedschap zoals karn, wringkuip en kaaspers blijkt dat ze boter en kaas maken. Bron: Leydse Courant 5 november 1860. Coll. Erfgoed Leiden e.o.

2 Zes roeden hooiberg

Achter de stal van de boerderij wordt, waarschijnlijk door Schenkeveld of zijn vrouw een zes roeden hooiberg neergezet op de plek waar zich in 1832 een rechthoekig bijgebouw bevindt.
Deze hooiberg staat er nog als Frans de Graaf in 1936 pachter wordt.



Zes roeden hooiberg in juni 1937, met een aantal boerenkarren, gezien vanaf de polder. Links de koeienstal (zie nr. 5) met latere aanbouw met schuin afdak. Coll. Huib de Graaf

5.Bijgebouw (stal) rechts van de boerderij

Aan de oostkant van de boerderij verdwijnt de kleine hooiberg om ruimte te maken voor een rechthoekig bijgebouw, waarschijnlijk in het 2de kwart van de 19de eeuw of vóór 1860 gebouwd door Dirk Schenkeveld en/of zijn vrouw Jacoba Verheul.
Dit is het oudste deel van de huidige wagenschuur met koeienstal.



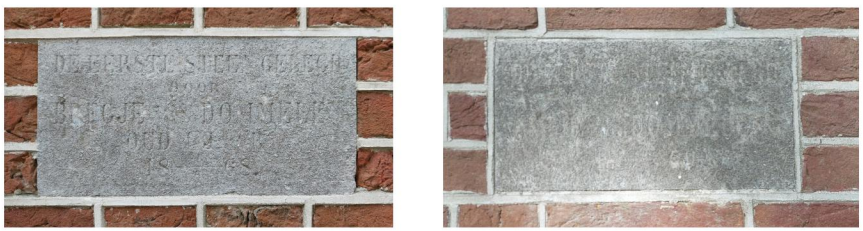
Westgevel van koeienstal aan de oostkant van de boerderij. De witte lijn geeft de begrenzing van het bijgebouw uit fase 1 aan. Foto Claudia Thunnissen 2022

Fase 2 1860- 1932

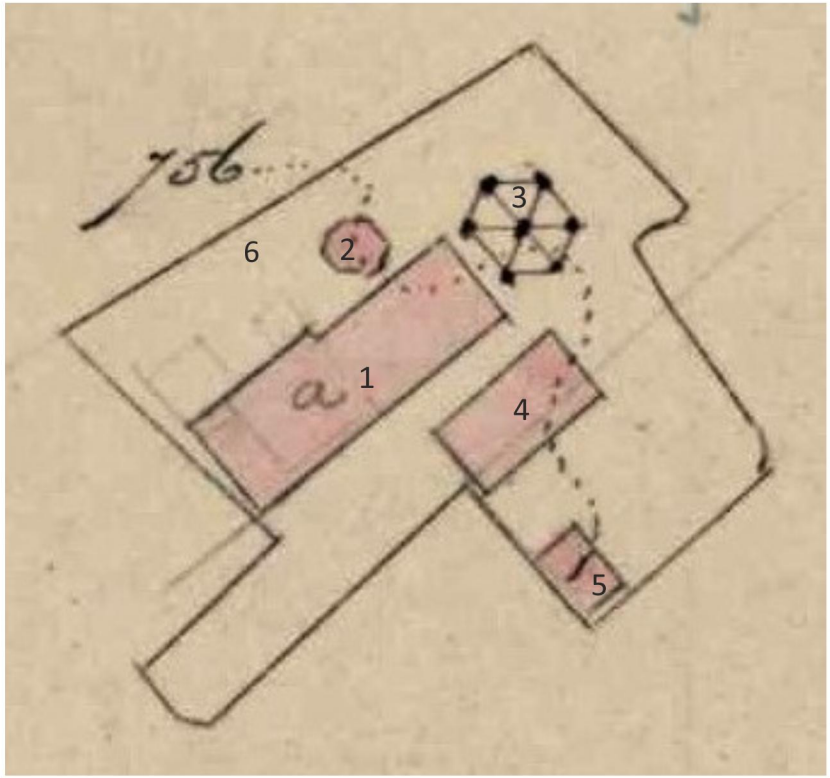
In 1860 komt de boerderij in bezit van de familie Van Dommelen. Melkveehouder Gerrit van Dommelen gaat er wonen in 1861 met zijn vrouw Jannetje den Hollander. Zij krijgen zes kinderen, waarvan er vier op zeer jonge leeftijd overlijden. Jannetje sterft in 1866. Gerrit trouwt voor de tweede keer in 1868 met Geertruida van Rijn. Hij zet dat jaar grote veranderingen in gang. Allereerst wordt de stal rechts van de boerderij aangepakt. Naar voren toe wordt een wagenschuur aangebouwd, waarvoor de eerste steen in 1868 wordt gelegd door de vier jaar oude Bregje van Dommelen, dochter van Gerrit en zijn eerste vrouw Jannetje.
Een jaar later wordt de eerste steen van een nieuw woonhuis gelegd, dit maal door de driejarige Antje.
Van Dommelen gaat met de mode van de neostijlen (neorenaissance, eklecticisme) mee. De wagenschuur heeft bovenin een gietijzeren roosvenster. De kopgevels van woonhuis en wagenschuur hebben een puntgevel met een chaletachtig dak-overstek met geschulpte windveren, makelaar en hoekornamenten. De voorgevel van het woonhuis heeft een symmetrische indeling, benadrukt door een engelenraam op de verdieping, en met decoratief metselwerk van gele en rode baksteen: strekse bogen boven de gevelopeningen, een gele baksteenband als markering tussen begane grond en verdieping en rond het engelenvenster. De entreedeur wordt aan beide zijden geflankeerd door een venster met schuiframen. De architect van dit ensemble is onbekend

Op de kadastrale hulpkaart uit 1871 zijn vijf onderdelen te zien, waarvan de nrs. 1, 4 en 5 worden besproken:
1. De boerderij (bedrijfsgedeelte fase 0, woongedeelte fase 2)
2. Achthoekige karnmolen links van de huisstal (fase 0)
3. Zes roeden hooiberg rechts van de huisstal (fase 1)
4. Stal (zonder aangebouwde wagenschuur) (fase 1)
5. Een kleine stal of schuur bij 't Eilandje (fase 0)

De boenstoep/boenhok is niet aangegeven, zie locatie nr 6 (fase 0 en 2).

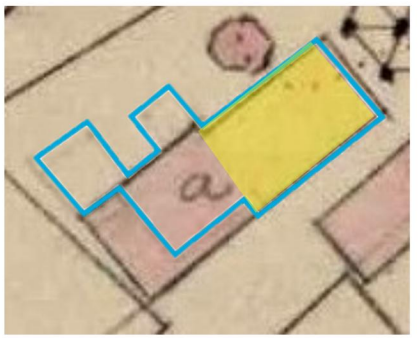


Sterk verweerde eerste stenen, links van de wagenschuur uit 1868, rechts van het woonhuis uit 1869, foto's Claudia Thunnissen 2022



Kadastrale hulpkaart uit 1871 met alle bouwwerken. Op de kaart is het nieuwe woongedeelte van de boerderij aangegeven. De contouren van het oude woongedeelte zijn heel licht aangeduid. Bron: Kadaster HK_LDD00_C_39

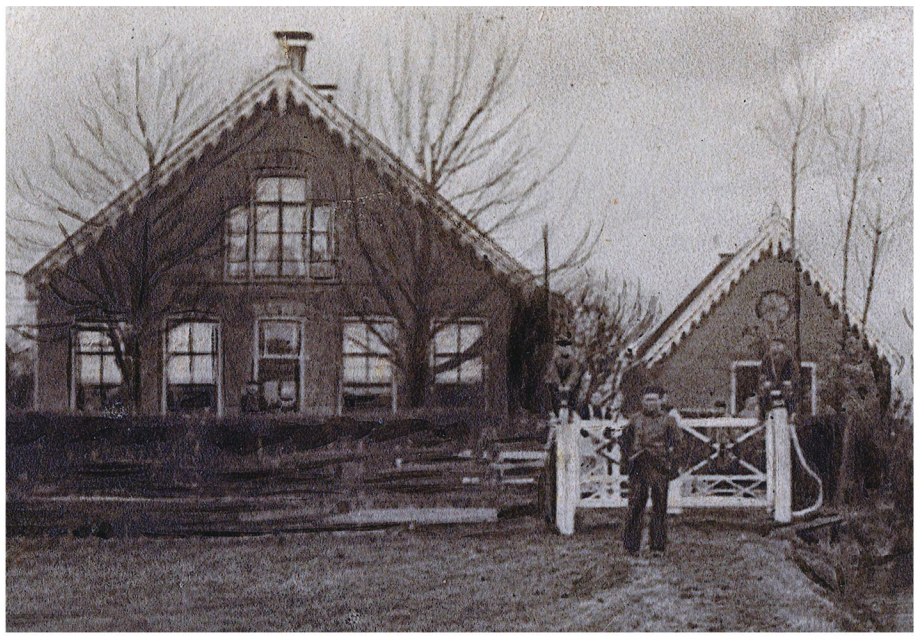
Het nieuwe woongedeelte uit 1869 en de behouden bedrijfsruimte uit 1832. In turquoise de contouren van de gesloopte woning en de behouden stal (gele vlak). De locaties van voorhuis met opkamer & melkkelder en de uitgebouwde keuken erachter, bevinden zich buiten het huidige woonhuis, waarvan de voorgevel min of meer in een lijn loopt met die van het voormalige voorhuis.



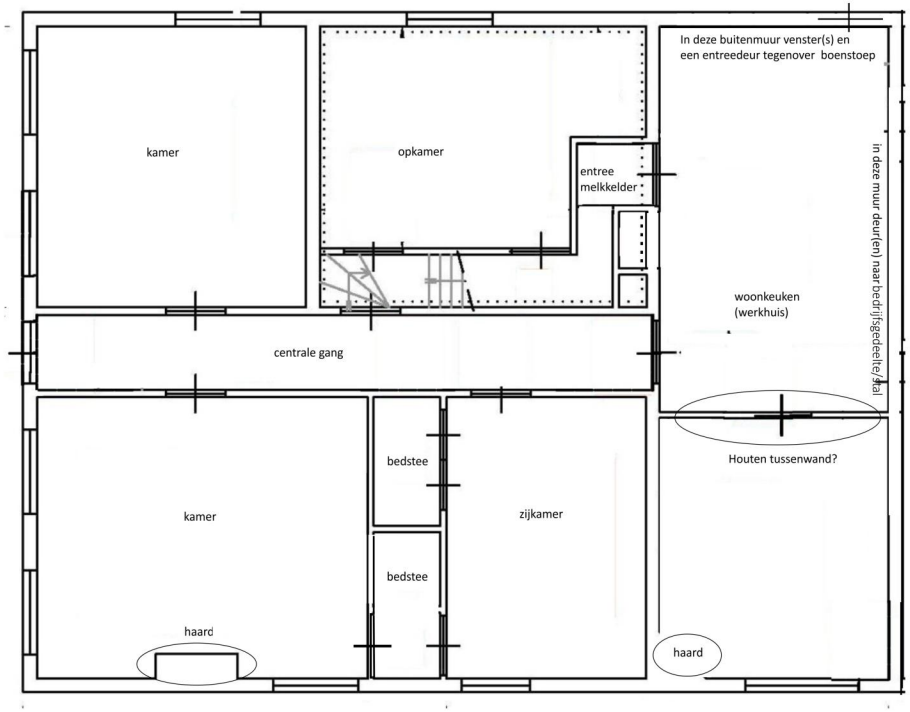
1. De boerderij

Het oude woongedeelte van de boerderij met uitgebouwd voorhuis en de keuken worden afgebroken. Het bedrijfsgebouw met huisstal blijft staan. Het nieuwe woonhuis wordt hier in 1869 tegenaan gebouwd. Het heeft een zadeldak. Aan de oostkant loopt de zijgevel nu in één lijn door. De voorgevel van het woonhuis is een stuk richting Rijn verplaatst.

De opzet van het woonhuis met decoratief metselwerk, een symmetrische voorgevel en indeling van de begane grond met achter elkaar kamers ter weerszijden van een centrale gang met marmeren vloerplaten is typerend voor Zuid-Hollandse boerderijen in deze tijd, die zich richten naar de stad. Ook de bouwstijlen laten hun sporen achter, zoals de neorenaisance en het eclecticisme. In Leiderdorp hebben bijvoorbeeld de Spekhoeve uit 1865 (Achthovenerweg 23), de Pothuis-Hoeve uit 1869, Biesoord uit 1882 (Zijldijk 36) en Ringgraaf uit ca. 1889 (Achthovenerweg 51) een min of meer vergelijkbare opzet.



De Pothuis-Hoeve met enkele bewoners in de tijd van Van Dommelen omstreeks 1920. Links de voorgevel van de boerderij, rechts die van de wagenschuur, beide met een sierlijk uitgezaagde windveer, een makelaar en hoekornamenten in chaletstijl. Het woonhuis met een symmetrische gevel met engelenraam en decoratief gebruikte gele baksteen. Het woonhuis heeft twee schoorstenen op de nok van het dak. Coll. Huib de Graaf

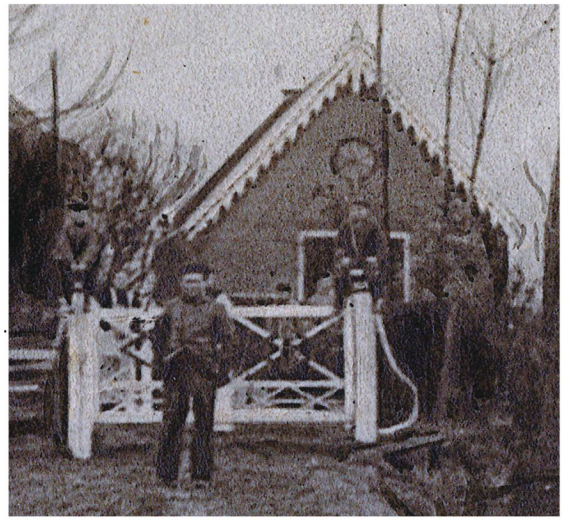


Er zijn geen bouwtekeningen van het woonhuis uit 1869 of later. Op deze schets van de BG is de vermoedelijke indeling weergegeven.
Informatie over de oostelijke bedstee en de boerendeur: Jan Dik de Graaf.
Plattegrond op basis van bouwtekening Benbouw, juli 2022

De functie van de Pothuis-Hoeve blijkt uit de nieuwe melkkelder. Deze is niet aan de voorzijde geplaatst, maar aan de westgevel, met twee kelderlichten. Hierboven bevindt zich de opkamer. De onderzijde van het venster in de opkamer loopt gelijk met dat in de westelijke voorkamer om de symmetrie van de gevel niet te verstoren. In de woonkeuken zit de entree naar de kelder, evenals de boerendeur (met onder- en bovendeur) naar buiten richting boenstoep, en de entree(s) - locatie onbekend - naar bedrijfsgedeelte/stal. Een houten trap langs de opkamer geeft toegang tot een grote, niet onderverdeelde zolderruimte boven het hele woonhuis.

4. Wagenschuur

Een jaar voor de bouw van het nieuwe woonhuis wordt in 1868 de eerste steen gelegd voor een nieuwe wagenschuur met een zadeldak. Deze wordt tegen de oudere (koeien)stal aangebouwd. De buitenwand hiervan is nu de achterwand van de wagenschuur. Bovenin is nog het hooiluik van de stal zichtbaar. Om de wagenschuur goed aan te laten sluiten op de stal is met name aan de oostkant nogal wat reparatiewerk nodig. De wagenschuur krijgt een fraaie voorgevel met een geschulpte windveer, net als het woonhuis en bovenin een gietijzeren roosvenster. Een brede poort met dubbele deuren geeft toegang. Links naast de entree is de eerste steen ingemetseld.





Boven: voorgevel van de wagenschuur omstreeks 1920 in de periode familie Van Dommelen.
Vaag zijn kleine ruiten te zien in de dubbele deur.

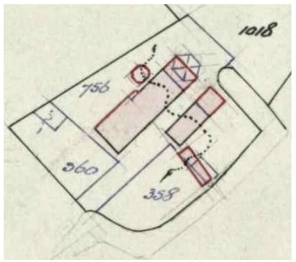
Onder: de wagenschuur omstreeks 1937-1941 ten tijde van de familie De Graaf met kleine ruiten bovenin de deuren.
Coll. Huib de Graaf



Hooiluik bovenin achtergevel van de wagenschuur



Detail oostgevel.
Links personendeur wagenschuur, rechts deur stal. De muur is doorgemetseld met dezelfde stenen, maar de dikte van de muurplaat verschilt



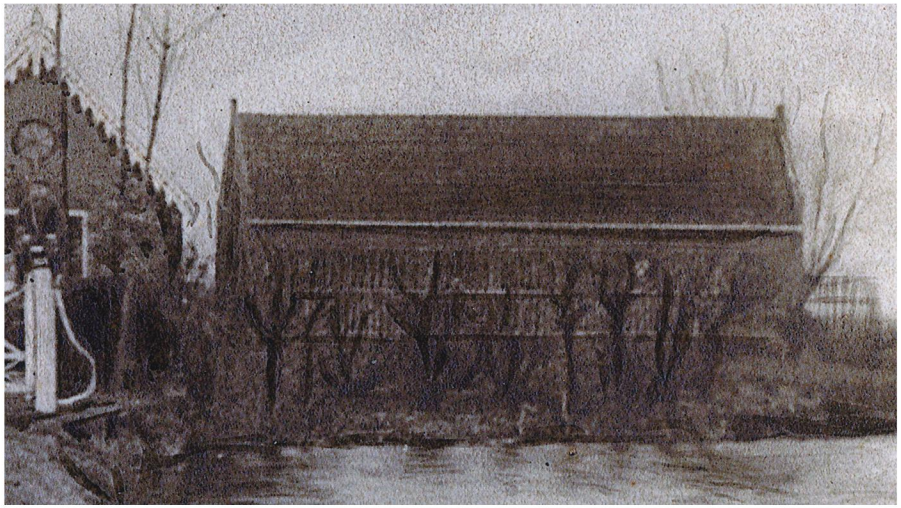
Kadastrale hulpkaart uit 1950 (opgemaakt in 1949) in verband met nieuwbouw



Detail: de stal bij 't Eilandje rechts vooraan op de kadastrale kaart van 1832 is inmiddels vervangen door een nieuw, langer bouwwerk, dat iets is gedraaid en meer naar voren (het zuiden) is geplaatst. Bron: Kadaster HK_LDD00_C_125

De stal bij 't Eilandje, rechts vooraan

Op een kadastrale hulpkaart uit 1950 in verband met nieuwbouw zijn ook de stal met aangebouwde wagenschuur uit 1868 (1) en een nieuw bijgebouw (2) rechts vastgelegd. Op de hulpkaart van 1871 is nog het oude gebouwtje afgebeeld. Niet alleen de wagenschuur, ook de smalle stal bij 't Eilandje moet zijn gebouwd door de familie Van Dommelen.



Zijgevel van de stal bij 't Eilandje. Detail Pothuis-Hoeve met gevels wagenschuur en stal bij 't Eilandje,, ca 1920. Foto afkomstig van de familie Van Dommelen. Coll. Huib de Graaf

Overige bedrijfsonderdelen op het erf

Het bestaande bedrijfsgedeelte met huisstal van de boerderij, de koeienstal die werd verlengd met de nieuwe wagenschuur, de boenstoep en de hooiberg zullen ook door de familie Van Dommelen actief zijn gebruikt.
De karnmolen echter zal, vanwege de opkomst van de zuivelindustrie in de 19de eeuw, waarschijnlijk in onbruik zijn geraakt.
Nergens afgebeeld is het (niet monumentale) varkensschuurtje rechts achter op het erf. Toch zal dit mogelijk ook uit de periode Van Dommelen stammen.

Twee generaties Van Dommelen

Gerrit van Dommelen overlijdt in 1897. Zijn weduwe Geertruida laat in 1906 door A.G. van Osnabrugge een fraai woonhuis bouwen op de Voorkrocht, het voorste perceel van het land, op de hoek van de Achthovenerweg. Zoon Cornelis trekt bij haar in. Na haar dood in 1907 komen de Pothuis-Hoeve en het land in bezit van de zonen Willem Hendrik en Cornelis. Zij zetten het melkveebedrijf voort, Willem en zijn zus Margje vanuit de boerderij. De foto van ca. 1920 is uit hun tijd.
In de crisisjaren komen de broers vanwege een garantstelling in financiële problemen. De Pothuis-Hoeve wordt in 1932 op een openbare verkoping geveild en komt in handen van de Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen 'Het Middenstandshuis'.



Het huidige fietspad naast de Achthovenerweg, dat richting Pothuis-Hoeve en Ruigekade loopt, heette in de volksmond Het Dommels Laantje. Ansichtkaart met op de hoek woonhuis Ruigekade 1 (gebouwd door Geertruida van Dommelen), links het Dommels Laantje en rechts de Achthovenerweg richting Koudekerk

Fase 3 1932 tot 1948

In 1932 koopt de maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen 'Het Middenstandshuis' de Pothuis-Hoeve op een openbare verkoping. Willem en zijn zus Margje van Dommelen moeten het nu pachten.
Vier jaar later vervoegt Frans de Graaf (1905-1996) zich op het hoofdkantoor in Rotterdam en weet zo in 1936 pachter te worden van boerderij en land. Hij is de jongste van veertien kinderen, die opgroeien in een boerderij die zijn vader Martinus pacht op het koninklijk landgoed Ter Horst in Voorschoten.
Frans de Graaf trouwt in 1937 met Jansje de Wit (1911-2006). Ze krijgen zes kinderen, allen geboren op de Pothuis-Hoeve. Het echtpaar zet het melkveebedrijf van Van Dommelen voort. Ze nemen de koeien over, maken kaas en houden varkens, waaraan ze de wei voeren.



Frans de Graaf als kersverse pachter voor de wagenschuur, mei 1936. Wagenschuur met uitgezaagde windveer en kleine ruitjes in de dubbele deur. Linksmidden op de achtergrond de zes roeden hooiberg. Dit is de enige foto, waarop achter het woonhuis de contouren van de oude veestal achter het woonhuis zichtbaar zijn. Coll. Huib de Graaf





Boven: Jansje maakt de weitobbes schoon. Achter haar de aanbouw met een schuin dak voor zes koeien, achter de koeienstal annex wagenschuur. Onder Frans de Graaf voert wei aan de varkens. Foto's eind jaren 1930. Coll. Huib de Graaf



De voorgevel van de boerderij met geschulpte windveer, ca. 1937. In de bovenlichten van de BG zit glas in lood. Dit zit er nog niet in op de foto uit ca. 1920 van de familie Van Dommelen. Coll. Huib de Graaf

Er vinden in de jaren 1930 kleine veranderingen plaats in het woonhuis. Zo worden de bovenlichten van de voorgevel verfraaid met glas-in-lood en zijn er hier en daar nieuwe dorpels en tegels aangebracht. De schouw in de woonkeuken wordt bijvoorbeeld voorzien van groen-turquoise tegeltjes

In 1940 krijgt de familie De Graaf een nieuwe pachtheer: de Rotterdamse tabakhandelaar Hermanus van Beek. Hij heeft plantages in Nederlands Indië en is de grootste importeur in Rotterdam. Van Beek is vermogend en koopt kunst.
Hij zorgt goed voor zijn nieuwe aanwinst in Leiderdorp. Hij geeft allereerst opdracht aan de jonge Leiderdorpse metselaar Adriaan van Osnabrugge (1920-1998) om de naam Pothuis-Hoeve op de voorgevel aan te brengen. Het wordt een naamplaat van cement boven het engelenraam.



Naamplaat op de voorgevel



De voorgevel van de boerderij met de naam Pothuis-Hoeve boven het engelenraam Coll. Huib de Graaf



Adriaan Gijsbertus van Osnabrugge en zijn vrouw Geertruida van Luinen met hun kinderen, omstreeks 1910

Omcirkelde hoofden van vader & zoon aannemers/architecten: 1 Adriaan Gijsbertus (1860 - 1940)
2 Hendrik Dirk (1891 - 1956)

De Leiderdorpse aannemersfamilie Van Osnabrugge. Adriaan (niet op de foto), een zoon van Hendrik Dirk, vervaardigt de plaquette met naam van de Pothuis-Hoeve. Informatie op foto: Claudia Thunnissen

In de periode 1932 tot 1948 staan op het erf het woonhuis met het oude bedrijfsgedeelte met huisstal, de hooiberg, de karnmolen, het boenhok, de wagenschuur met koeienstal erachter en de stal bij 't Eilandje, met daarin achter elkaar drie kleine stalruimten. Jansje gebruikt het boenhok voor het schoonspoelen van het melkgerei. De karnmolen dient inmiddels voor opslag.





Boven: Frans de Graaf met twee kinderen voor de zes roeden hooiberg, 1941.
Onder: Frans en Jansje de Graaf met vier kinderen voor de wagenschuur, 1943.
Links de deuren van de wagenschuur met ruitjes bovenin, rechts de deur in de paardenstal van de stal bij 't Eilandje. Coll. Huib de Graaf

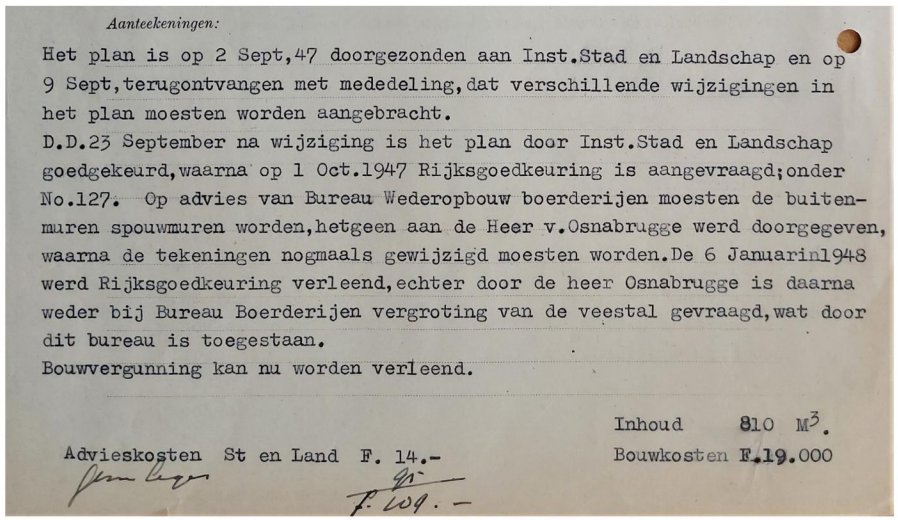




Boven: Jansje de Graaf met drie kinderen. Op de achtergrond de stal bij 't Eilandje. Er is een stalraam zichtbaar, 1942.
Links: Jansje de Graaf met vier kinderen bij de voorgevel van de boerderij. Achter haar de wagenschuur en rechts daarvan de stal bij 't Eilandje. De deur van de paardenstal is zichtbaar, 1943.
Coll. Huib de Graaf

Fase 4 1948 tot 1953

Pachtheer Hermanus van Beek besluit in 1947 een nieuwe huisstal te laten bouwen. Volgens de vergunningaanvraag d.d. 26 augustus 1947 gaat het om het „vernieuwen veestal wegens bouwvalligheid, dienen tot stalling van vee.“ Aannemer-architect is Hendrik Dirk van Osnabrugge, met zijn bedrijf op de Doeslaan 14 in Leiderdorp.
Het gaat om een nieuwe koestal met portaal, gang en WC.
Een enkele wijziging door de Schoonheidscommissie van Instituut Stad en Landschap van Zuid-Holland met betrekking tot verplaatsing van de dakkapel met hooiluik aan de oostgevel wordt doorgevoerd. In deze naoorlogse periode van wederopbouw speelt het Bureau Wederopbouwboerderijen een belangrijke rol. Op advies van dit bureau moeten de buitenmuren spouwmuren worden.
De stal is inmiddels langer geworden dan in het eerste plan. Daarom moet de bestaande zes roeden hooiberg worden afgebroken. Van Osnabrugge tekent een plan voor een nieuwe hooitas, die wat verder noordwaarts komt te liggen.
De vergunning voor de stal wordt verleend op 1 april 1948, die voor de nieuwe hooitas op 27 mei.
Op 17 mei 1948 wordt de eerste steen van de nieuwe veestal gelegd.
Intussen zijn de hooiberg en oude koeienstal (gebouwd vóór 1832) afgebroken.
Tussen het sloophout van de stal komt een zilveren ducaton uit 1651 te voorschijn.
De oude stal kon 24 koeien herbergen, de nieuwe acht meer.



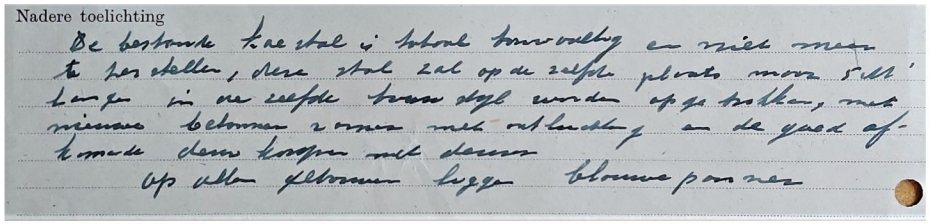
Aanteekeningen:

Het plan is op 2 Sept,47 doorgezonden aan Inst.Stad en Landschap en op 9 Sept,terugontvangen met mededeling,dat verschillende wijzigingen in het plan moesten worden aangebracht.
D.D.23 September na wijziging is het plan door Inst.Stad en Landschap goedgekeurd,waarna op 1 Oct.1947 Rijksgoedkeuring is aangevraagd;onder No.127. Op advies van Bureau Wederopbouw boerderijen moesten de buitenmuren spouwmuren worden,hetgeen aan de Heer v.Osnabrugge werd doorgegeven, waarna de tekeningen nogmaals gewijzigd moesten worden.De 6 Januarin1948 werd Rijksgoedkeuring verleend,echter door de heer Osnabrugge is daarna weder bij Bureau Boerderijen vergroting van de veestal gevraagd,wat door dit bureau is toegestaan.
Bouwvergunning kan nu worden verleend.

Inhoud 810 M³.
Advieskosten St en Land F. 14.- Bouwkosten F.19.000

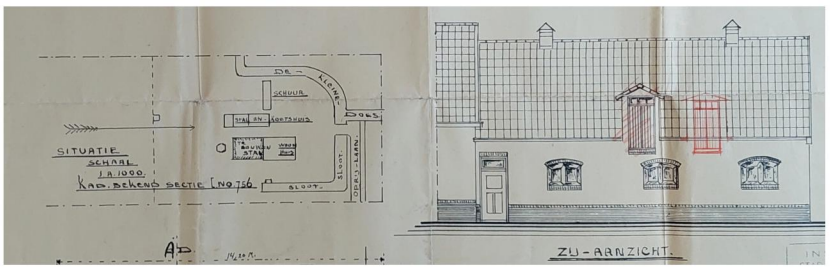
F. 109.-

Rapport betreffende verlening bouwvergunning veestal, aantekeningen op pag. 4.
Coll. Erfgoed Leiden e.o. Bouwvergunningen Leiderdorp, 19470015

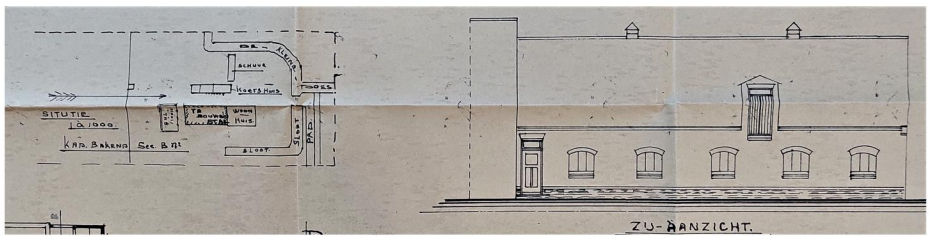


Nadere toelichting

Nadere toelichting bij aanvraag vergunning veestal d.d. 26 augustus 1947, detail pag. 5.
Coll. Erfgoed Leiden e.o. Bouwvergunningen Leiderdorp, 19470015



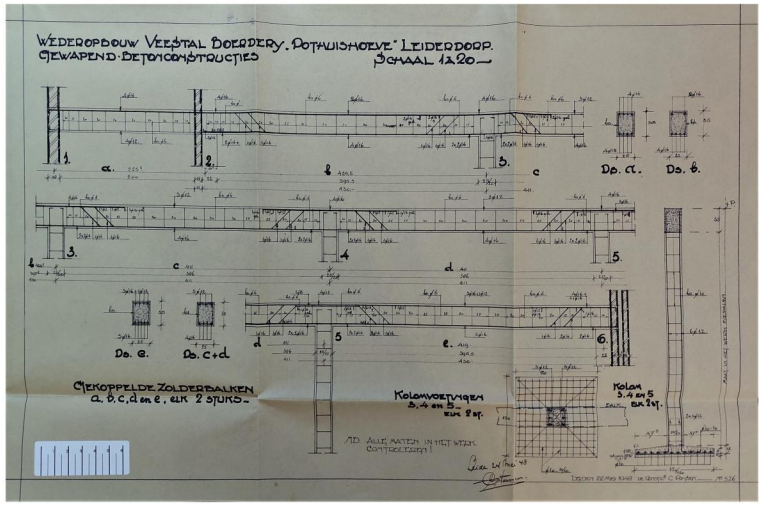
Detail eerste bouwtekening van H.D. van Osnabrugge, augustus 1947.
Links situatieschets met hooiberg. De oostgevel heeft drie stalramen. De schoonheidscommissie heeft in rood de gewenste locatie van de dakkapel met hooiluik aangegeven.
Coll. Erfgoed Leiden e.o. Bouwvergunningen Leiderdorp, 19470015



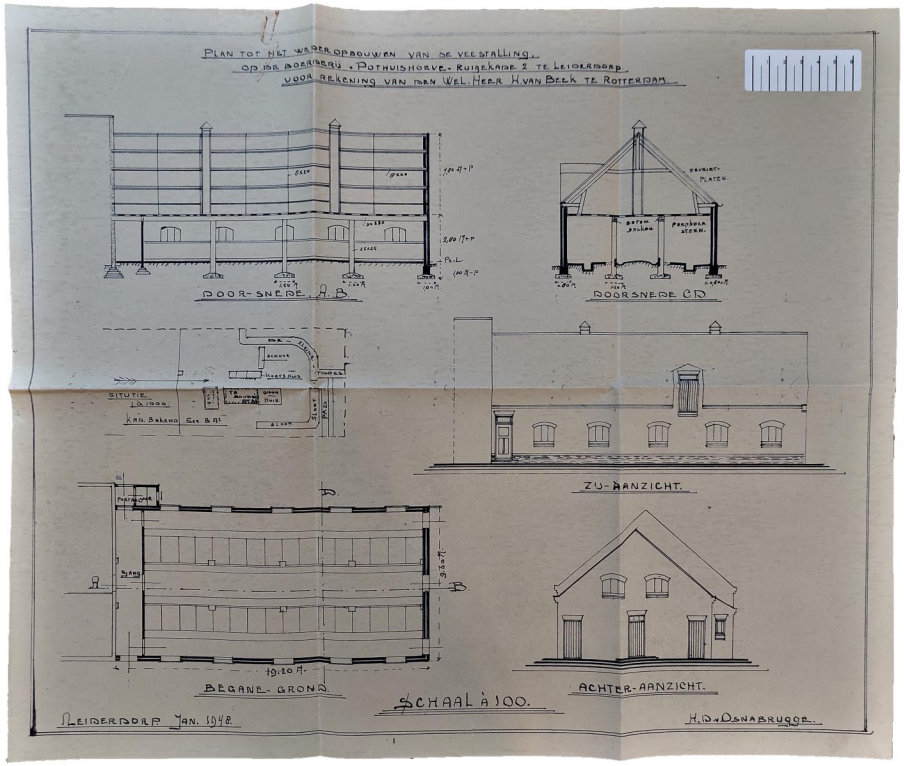
Detail aangepaste bouwtekening van H.D. van Osnabrugge, januari 1948. Links situatieschets met nieuwe hooitas. De nieuwe stal is verlengd. De oostgevel heeft nu vijf betonnen stalramen (vergelijkbaar met die van de Wederopbouwboerderij Welgelegen op Achthovenerweg 61).
Coll. Erfgoed Leiden e.o. Bouwvergunningen Leiderdorp, 1948001



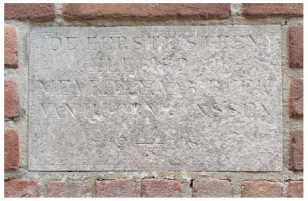
De eerste steenlegging van de stal in 1948. Linksvoor in gestreept pak de rentmeester, erachter mevrouw Van Beek die de steen legt, en haar man. Achter de gemetselde muur leden van de familie De Graaf. In de stal is de betonconstructie in aanbouw. Coll. Huib de Graaf



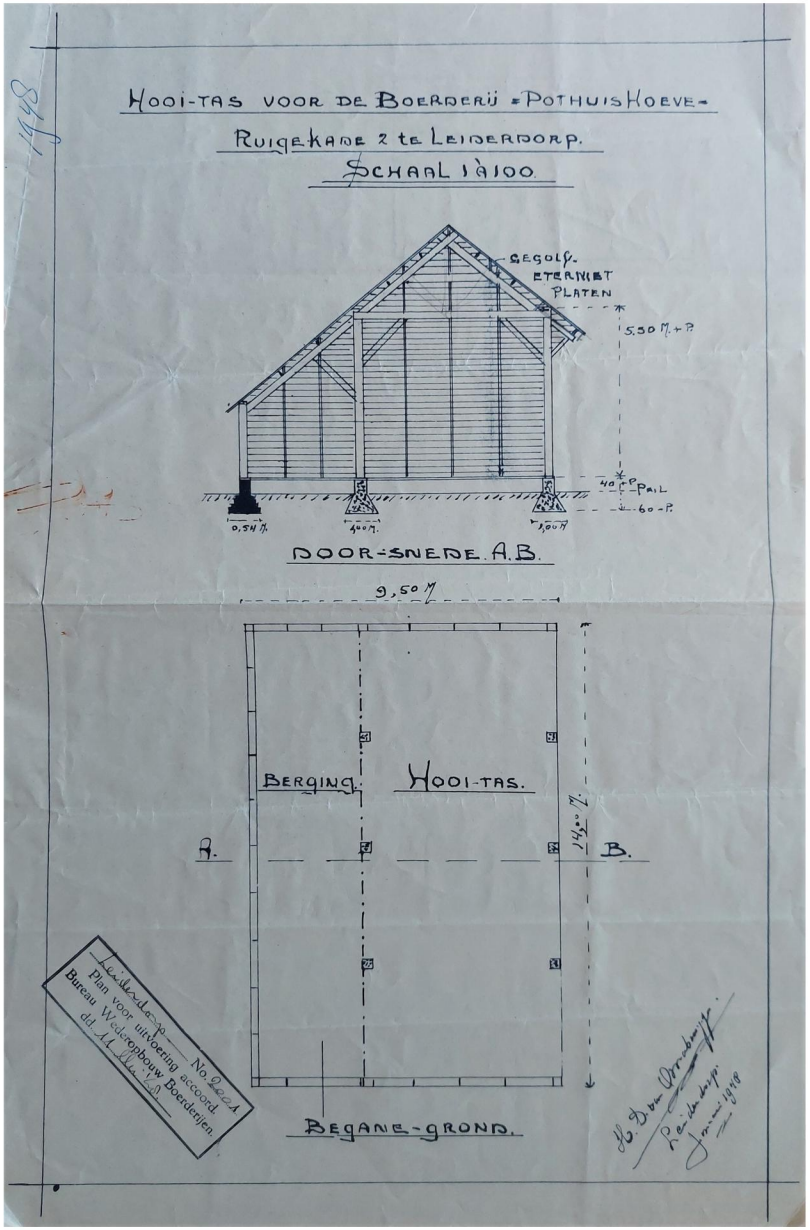
De nieuwe stal heeft een gewapende betonconstructie. Bouwtekening gewapende betonconstructies, constructeur C. Ponsen, 24 mei 1948 Leiden.
Coll. Erfgoed Leiden e.o. Bouwvergunningen Leiderdorp, 19470015



Bouwtekening H.D. van Osnabrugge van de veestal met plattegrond, doorsneden, zijaanzicht oostgevel, achteraanzicht en situatieschets, januari 1948.
Voerdeeltype ofwel Zuid-Hollandse stal. De koeien staan met hun kop naar het midden, waar ze voer krijgen. De zijdeuren in de achtergevel geven toegang tot het kruipad, om de mest uit de mestgoot ofwel groep te vervoeren. De middelste deur geeft toegang tot de voerdeel. Via de gang kom je links in het woonhuis, rechts in de stal en aan het eind bij een nieuw aangebouwd toilet. De zolder is toegankelijk via het hooiluik op de verdieping. De stal is asymmetrisch tegen het woonhuis gebouwd, aan de oostkant is de gevel doorgetrokken.
Coll. Erfgoed Leiden e.o. Bouwvergunningen Leiderdorp, 19480015



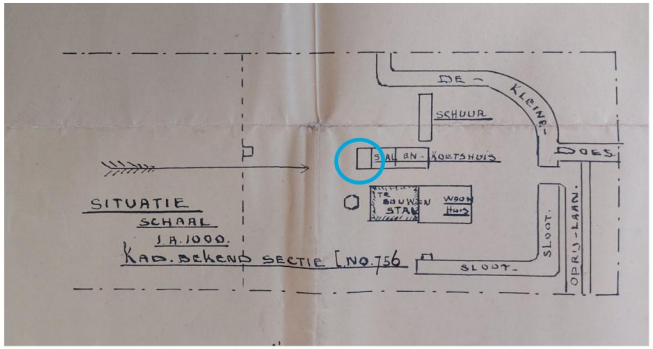
De eerste steen, rechts naast de toegangsdeur tussen woonhuis en stal



Bouwtekening nieuwe hooitas, H.D. van Osnabrugge, januari 1948.
Coll. Erfgoed Leiden e.o. Bouwvergunningen Leiderdorp, 19480015



De hooitas uit 1948 brandt in 1950 af. Hij wordt herbouwd.
Frans de Graaf op de fiets voor het woonhuis met koeienstal. Op de achtergrond de herbouwde hooitas. Voor de gevel van het woonhuis met naamplaat en geschulpte windveer, 1959. Coll. Huib de Graaf



De koeienstal met wagenschuur is vóór 1947 verlengd aan de noordkant, zie cirkel. Dit was oorspronkelijk een afdak, waaronder zes koeien konden staan. Het werd verbouwd tot een dichte ruimte in een volgende fase.
Bron: informatie Jan Dik de Graaf 2022. Detail bouwtekening nieuwe stal, H.D. van Osnabrugge, augustus 1947.
Coll. Erfgoed Leiden e.o. Bouwvergunningen Leiderdorp, 19470015

In de naoorlogse jaren van de Wederopbouw is de woningnood groot. In 1949 biedt De Graaf tijdelijk onderdak aan de familie Geerlof, een echtpaar met zes kinderen, in de smalle stal bij 't Eilandje.
Het gebouw bestaat uit drie compartimenten. In het eerste stalletje naast de wagenschuur staan twee paarden, in het middelste huizen varkens en in het derde wordt het gezin ondergebracht. Een ladder geeft toegang tot de zolder, waar ze slapen. Naast de koeienstal achter de wagenschuur is een poepdoos, waarvan ze gebruik kunnen maken. Frans de Graaf breekt aan de zuidzijde (kant Achthoven-erweg) de muur uit en plaatst er een groot raam en een toegangsdeur in.
De familie woont er ongeveer twee jaar.



Jan Dik de Graaf op een prikslee op de Kleine Does, winter 1955. Links achter hem de stal bij 't Eilandje, met toegangsdeur en raam. Coll. Huib de Graaf

Fase 5 1953 tot 1988

Hermanus van Beek overlijdt in 1950, twee jaar na de bouw van de nieuwe stal. Zijn erven verkopen de Pothuis-Hoeve en het bijbehorend land in 1953 aan Willem Hendrik van Oordt, directeur van de NV Dakpannen- en Kleiwarenfabrieken in Alphen aan den Rijn. De firma Van Oordt laat in de jaren 1950 en 1960 veel grond van agrariërs uitkleien, ook in Leiderdorp. Bij de aankoop van boerderijen gaat het om de klei, niet om de opstallen. Daarin geld investeren doet het bedrijf niet. Als het achtkantige puntdak van de karnmolen slecht wordt, laat de firma Van Oordt dit verwijderen en vervangen door een plat dak. Opknappen en vervangen van de uitgezaagde windveer van woonhuis en wagenschuur is ook teveel.
Ze verdwijnen in de jaren 1960.





De karnmolen zonder achtkantig puntdak. Links eind jaren 1960 begin jaren 1970. Coll. Huib de Graaf. Rechts in 1998. Foto Claudia Thunnissen



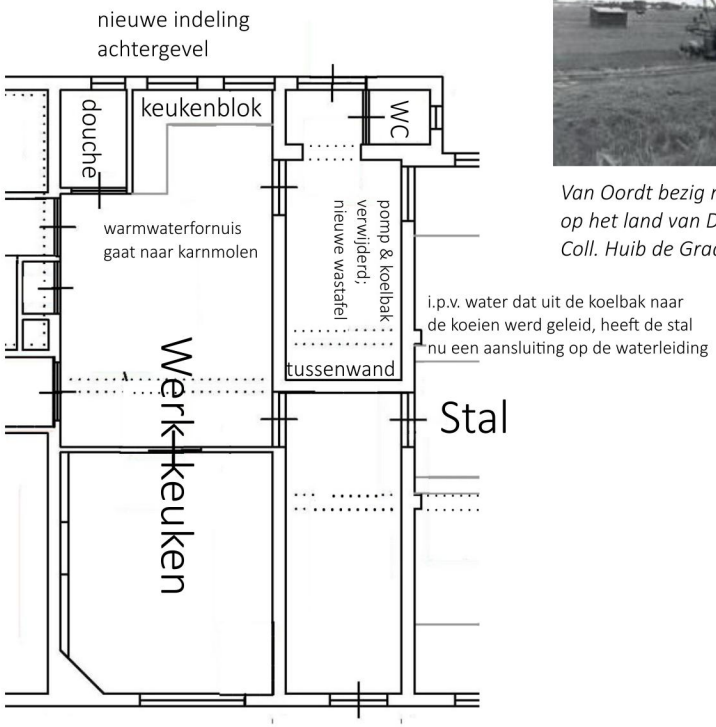
De door Van Oordt vervangen windveer. Begrafenis van Frans de Graaf, 1996. Coll. Huib de Graaf

Modernisering woonhuis vanaf eind jaren 1950

Een positief effect voor de familie De Graaf is het geld dat door Van Oordt wordt uitgekeerd i.v.m. het uitkleien. De graszoden worden terzijde geschoven, de klei eronder uitgeschept. Het weiland kan lange tijd (soms jaren) niet worden gebruikt. Voor elke boer is dat een schadepost. Daar staat een vergoeding tegenover.
Van deze vergoeding voert het echtpaar De Graaf vanaf de tweede helft van de jaren 1950 een aantal verbouwingen uit.
Er worden elektrisch licht en waterleiding aangelegd. In de werkkeuken wordt een ruimte voor een douche afgescheiden en een eigentijdse keuken geplaatst. In de werkstraat ruimen de pomp en de koelbak voor de melk het veld voor een wastafel. Vanwege de plaatsing van keuken en douche tegen de westgevel komen hier nieuwe vensters in, de boerendeur naar het boenhok verdwijnt. In de werkkeuken geeft een deur toegang tot de gang met de WC en de stal. Vanuit de gang blijft het boenhok door de aanwezige buitendeur bereikbaar.



Van Oordt bezig met uitkleien op het land van De Graaf, 1968. Coll. Huib de Graaf



Indeling werkkeuken (tevens woonkeuken) na verbouwing 2de helft jaren 1950, begin jaren 1960. Informatie Jan Dik de Graaf. In de gang/werkstraat is een tussenwand geplaatst. De oostdeur naar de stal is dichtgemetseld. Plattegrond op basis van bouwtekening Benbouw Adviezen

Boenhok

Wanneer de boenstoep van de Pothuis-Hoeve zich heeft ontwikkeld tot een stoep met boenhok is niet te traceren. Op de kadasterkaart uit 1832 staan er streepjes van een stoep. Op dezelfde kaart is bij enkele andere boerderijen aan de Achthovenerweg een echt gebouwtje getekend, zoals bij Nabij op nr. 1 en de Spekhoeve op nr. 23. Mogelijk heeft de boenstoep na 1832 eerst een houten opbouw gekregen, zoals meer boenhokken in de regio.
Jansje de Graaf gebruikt het boenhok vanaf 1937 tot op hoge leeftijd. De vroegste afbeelding van het boenhok dateert van eind jaren 1960, begin jaren 1970 (zie de foto). Het is dan een open gebouwtje van baksteen, de zijwanden van het stoep-gedeelte zijn gemetseld in Vlaams verband. Op de foto is het metselverband van de wanden van het boenhok niet goed te zien. Waarschijnlijk is dit halfsteensverband.



Boenstoep en -hok aan de sloot met bakstenen wanden, het deel van de stoep wit gekalkt. Op de planken staat melkgerei. Het boenhok heeft een lessenaarsdak met aan de slootkant een overstekplank met decoratief snijwerk. Links achter is de karnmolen te zien. Achter het boenhok zijn de nieuwe vensters van de werkkeuken en de deur naar de gang zichtbaar. Foto eind jaren 1960, begin jaren 1970. Coll. Huib de Graaf.

Wijzigingen op het achtererf en bij de koeienstal, jaren 1960-1970

In 1953 wordt door het Rijkslandbouwstation Hoorn onderzoek gedaan naar het bewaren van natte bostel in een betonsilo, in vergelijking met een grondkuil. De betonsilo komt duidelijk naar voren als een betere oplossing. Bostel is een energierijk restproduct (kaf en eiwitrijke delen van brouwgerst) van de bierbrouwerij en wordt als veevoer gebruikt. Ook de familie De Graaf koopt bostel als bijvoeder in en laat vóór 1962 twee betonsilo's plaatsen.

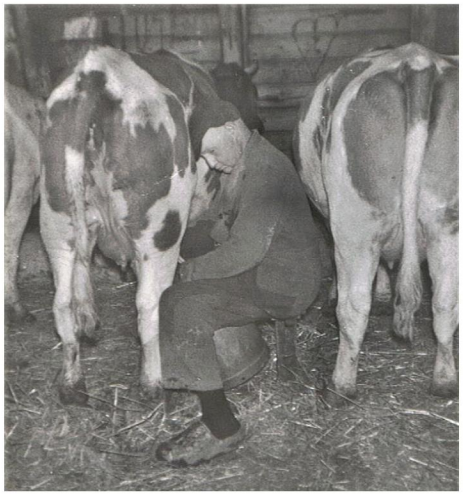
Een andere vernieuwing is de aanschaf van een melkmachine in 1961. Deze staat in de achterste ruimte van de wagenschuur met koeienstal. De familie De Graaf blijft ook met de hand melken. Dit gebeurt in de bocht, ten oosten van de koeienstal annex wagenschuur. Deze sluit aan op de lange smalle stal vooraan. De melkbocht is in het begin open, maar wordt in de jaren 1960 voorzien van houten wanden met aan de westkant een open kap. Het droog kunnen melken is een hele verbetering. De Graaf is de eerste boer in Achthoven die dit zo doet.

In ca.1963 brengt aannemer Adriaan van Osnabrugge een houten zoldering aan in de koeienstal en melkruimte. De planken zijn afkomstig van de afgebroken brandweerkazerne aan de Berkenkade.

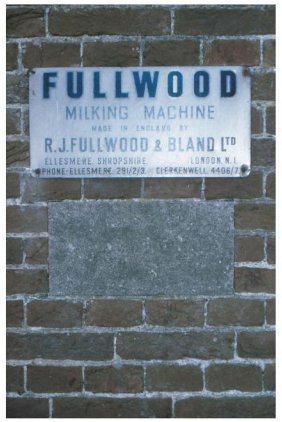
De houten schuur van de melkbocht wordt verbreed in de jaren 1970 en het afdak wordt dicht gemaakt.



Huib de Graaf met een kruiwagen mest, december 1962. Achter hem een betonsilo voor bostel. Links het varkensschuurtje, rechts de muur van de melkruimte. Coll. Huib de Graaf



Frans de Graaf melkt in de bocht onder de kap, 1974.Het bedrijf heeft dan 40 koeien. Coll. Huib de Graaf



Bordje van de melkmachine boven de eerste steen van de wagenschuur, 1998. Foto Claudia Thunnissen



Frans de Graaf jr, bezig met voeren en uitmesten in de overdekte bocht. De open kap rechts is dichtgemaakt. Op de achtergrond de wand van de stal bij 't Eilandje, met deur naar de varkensstal, 2011. Foto Jan van t Zelfde, copyright. Coll. Huib de Graaf

Wijzigingen stal bij ’t Eilandje, jaren 1950-1970

Na het vertrek van de familie Geerlof worden- na 1955 - raam en deur weer dichtgemetseld. In de voormalige woonruimte worden eerst twee stieren ondergebracht en later kippen. De middelste stal blijft in gebruik voor varkens, de paardenstal naast de wagenschuur verliest zijn functie in de jaren 1950. De hardstenen drinkbak voor de paarden blijft intact.

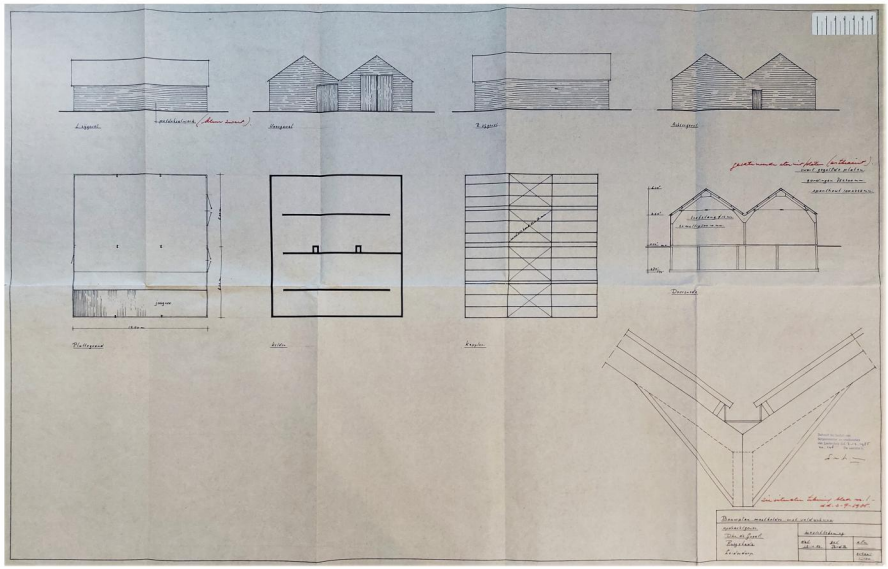
Bouw veldschuur, 1985

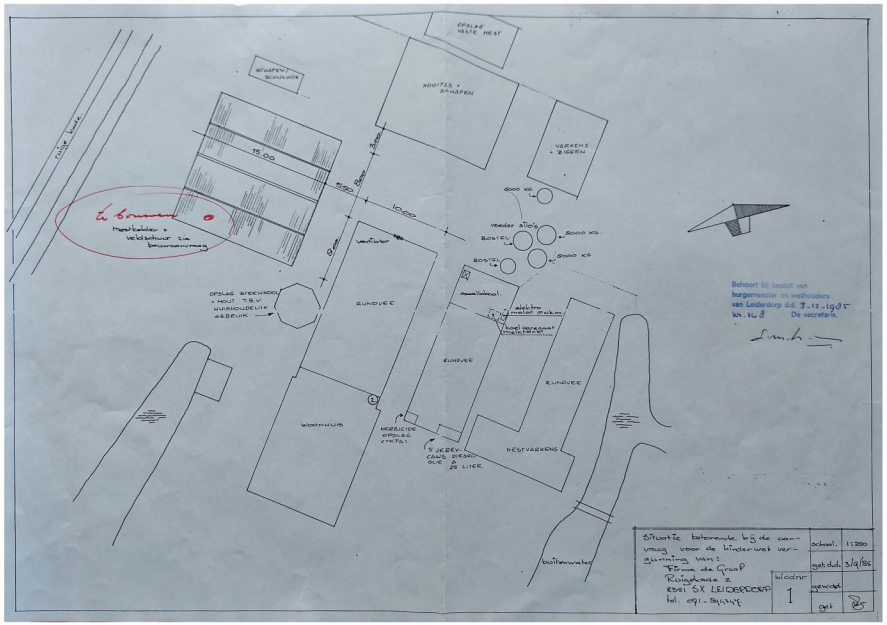
Frans de Graaf is in 1969 een maatschap aangegaan met zijn zoon Huib. Een vernieuwing die de firma in de jaren 1980 doorvoert, is de bouw van een veldschuur met mestkelder. De vergunning wordt verleend op 3 december 1985. Voor de veldschuur zijn de Gebr. van der Berg BV ingeschakeld, een bedrijf uit Ermelo, architect is H. Evers uit Lunteren, beide uit de Veluwe (Gelderland), waar veel in hout wordt gebouwd. De veldschuur heeft dan ook houten wanden. Het bouwwerk heeft stalen spanten, een systeemvloer (Vaheja kanaalelementenvloer), kelderwanden van droogstapelblokken en een keldervloer van beton. De houten schuur wordt opgetrokken buiten het erf, aan de kant van de Ruigekade.
Op de situatieschets zijn alle functies van gebouwen op het erf op dat moment aangegeven. In de karnmolen worden steenkolen en hout opgeslagen voor huishoudelijk gebruik, de hooitas biedt ook onderdak aan schapen, in de varkensschuur zitten varkens en biggen, in de huisstal staat rundvee. Er zijn twee bostelsilo’s en drie andere voedersilo’s. De koeienstal achter de wagenschuur is voor rundvee, de achterste ruimte is een spoellokaal met melkmachine. De bocht is bestemd voor rundvee, de stal bij ’t Eilandje voor mestvarkens. Verder zijn er nog een schapenhok en achter het erf een opslag voor vaste mest.





Links: stal bij ’t Eilandje. Deur en groot raam vervangen door stalraam, 1998, foto Claudia Thunnissen. Rechts: veldschuur vanaf de Ruigekade





Boven: bestektekening veldschuur, 1985. Onder: situatieschets met een aanduiding van de functies van alle bouwwerken op het erf.
Bron: Erfgoed Leiden e.o. Bouwvergunningen Leiderdorp, 19850148

Fase 6 1988 tot heden

In 1988 verkoopt Van Oordt boerderij en land aan de maatschap De Graaf. Twee jaar later trekt de 85-jarige Frans de Graaf zich terug uit de firma. Zoon Huib zet het melkveebedrijf voort. Sinds de jaren 1960 fokt hij vooral witrikken of witruggen, koeien met een witte baan op de rug. Ze behouden hun hoorns. Hij heeft de grootste kudde van Nederland. In 2004 melkt hij ongeveer 50 koeien.

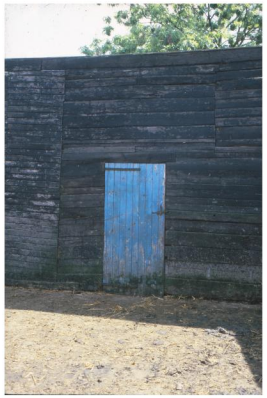
Verfraaien en opruimen

In 1996-1998 houdt Huib de Graaf met de auteur meerdere gesprekken i.v.m. een te verschijnen publicatie over de boerderijen van Leiderdorp, *Landelijk leven in Leiderdorp*. Dit inspireert hem tot het opnieuw laten aanbrengen van de uitgezaagde windveer van woonhuis en wagenschuur. Het is het begin van een aantal opdrachten aan timmerman Jan de Graaf van Achthovenerweg 1A, van oorsprong melkveehouder, en nog op kleine schaal werkzaam als agrariër. Jan de Graaf zorgt voor onderhoud, hij repareert onder meer het boenhok en herstelt en verfraait de varkenschuur.
Als de hooitas in een storm omwaait, wordt deze omstreeks 2018 herbouwd. In dezelfde periode worden de houten schuren van de bocht opgeruimd evenals de voedersilo's. Alleen de betonnen vloerplaten liggen er nog en één bostelsilo.

De laatste boer

In 2011 stopt de 70-jarige Huib de Graaf met zijn bedrijf en verkoopt zijn koeien aan de zoon van zijn broer Frans jr. Het land wordt verpacht. Sinds dit jaar woont hij in een verzorgingshuis.





Van links naar rechts: Voedersilo's en apparatuur, linksachter de melkruimte achterin de koeienstal, 1996. Varkensschuur, voedersilo's en betonnen bostelsilo's, 1998. Deur in het houten gebouw van de bocht, 1998. Foto's Claudia Thunnissen




Het boenhok en de karnmolen in 1998. Foto's Claudia Thunnissen




De hooitas, links 1998, foto Claudia Thunnissen. Rechts 2003, foto copyright Jan van 't Zelfde





Links: Voorgevel woonhuis met uitgezaagde windveer.
Rechts: Opgeknapte varkensschuur, 2022







Blauw geschilderde planken gebruikt voor hek naar de polder.
Vliegenblauw geschilderde deur in het varkensschuurtje, die voorheen in een houten wand van de bocht zat.
Stapel terracotta onderdelen en dakpannen naast de huisstal

Materialen voor hergebruik
op de Pothuis-Hoeve













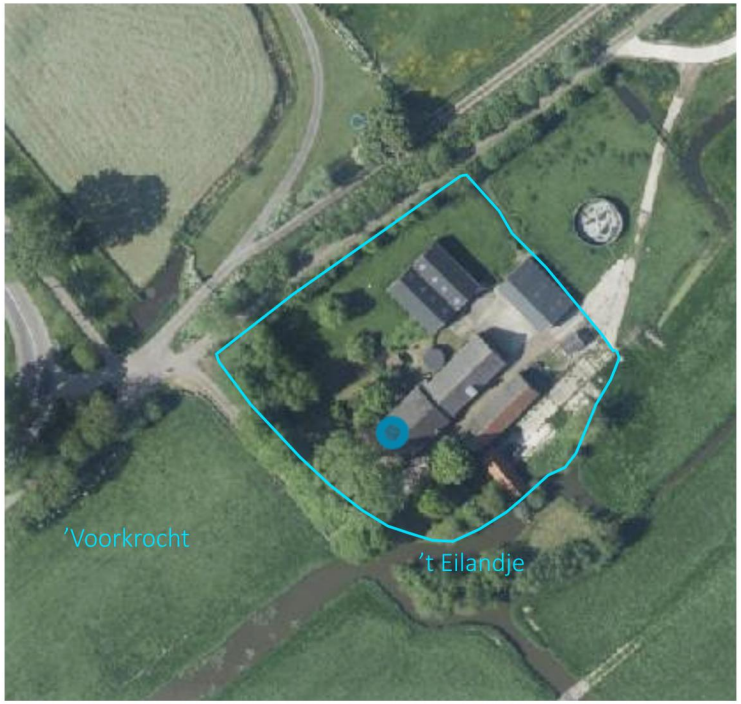
Stapel rode en gesmoorde plavuizen naast de stal bij 't Eilandje.
Reserve stalraam op de zolder van de huisstal.
Gesmoorde en rode oude holle, tegels en plavuizen naast de huisstal.
Restant van een houten constructie

3. Bouwhistorische beschrijving

3.1 Stedenbouwkundige situatie en context

De Pothuis-Hoeve ligt in de polder Achthoven, vlakbij de bebouwde kom van Leiderdorp. Het ensemble Pothuis-Hoeve bestaat uit acht bouwwerken, waarvan er vijf deel uitmaken van het gemeentelijk monument nummer 37. Ze bevinden zich op een onregelmatig bijna vierkant perceel. Dit wordt aan de noordwestzijde begrensd door de Ruigekade, aan de zuidoostzijde door ’t Eilandje en het land van de familie Demmendal, aan de zuidwestzijde door de Voorkrocht en aan de noord-oostzijde door het weiland van De Graaf.
Het achtererf is verhard en ingericht voor bedrijfsactiviteiten. Rond de voor- en zijkant bevinden zich een tuin en een boomgaard.
De ontsluiting vindt plaats via een entree vanaf de (doorgetrokken) Achthovener-weg,die de Ruigekade kruist. Via een hek langs de eigen weg is de Voorkrocht bereikbaar, via hekken op het achtererf het land in de polder Achthoven.

.



Het ensemble Pothuis-Hoeve met acht bouwwerken. Luchtfoto 2019.
Bron: PDOKviewer.nl



Het ensemble Pothuis-Hoeve, aanduiding wegen. BGT standaardvisualisaties.
Op de kaart is de afgebroken bocht opgenomen. Bron: PDOKviewer.nl



Het ensemble Pothuis-Hoeve net buiten de bebouwde kom. Luchtfoto actueel.
Bron: PDOKviewer.nl

3. Bouwhistorische beschrijving per object

Hierna volgt de bespreking van de vijf objecten met monumentale status, in volgorde:
1] De boerderij
2] De wagenschuur met koeienstal en melkruimte
3] De stal bij 't Eilandje
4] De karnmolen
5] Het boenhok

Per object komen aan de orde:
3.2 Exterieur
3.2.1 Bouwmassa en daken
3.2.2 Gevels
3.3 Constructie
3.3. Draagconstructie
3.3.2 Kapconstructie
3.4 Interieur

Buiten beschouwing blijven de overige opstallen en objecten op het erf: de veldschuur, de hooitas, het varkensschuurtje en de bostelsilo.





Links: varkens-schuurtje en bostelsilo. Rechts: veldschuur





Links: veldschuur, hooitas , rechtsvoor huisstal Rechts: interieur veldschuur







Van boven naar beneden: voorzijde boerderij, wagenschuur met koeienstal, en stal bij 't Eilandje. Zicht vanaf de stal bij 't Eilandje richting woonhuis boerderij. Zicht op achtererf van stal bij bij 't Eilandje en wagenschuur met koeienstal en melkruimte

1. De boerderij

3.2 Exterieur

3.2.1 Bouwmassa en daken

De boerderij bestaat uit twee bouwdelen: woonhuis (1869) en veestal met gang en toilet (1948).
Het pand heeft een rechthoekige plattegrond (lengte 33,15 meter, breedte 10,86/9,54 meter) met een verspringing aan beide zijgevels. Het woonhuis is breder dan de stal. Aan de oostzijde springt het woonhuis een halve baksteen uit, aan de westzijde is de verspringing groter. De aan het woonhuis grenzende gang met toilet, behorend tot het bedrijfsgedeelte, is bijna net zo breed als de woning. Het gebouw bestaat uit de BG en een zolderverdieping. De toiletruimte met aangrenzend deel gang is eenlaags.
De twee bouwdelen hebben elk een zadeldak met een eigen dakhelling. Dat van het woonhuis begint hoger. Beide zijn gedekt met gesmoorde grijze dakpannen, type oude holle.
Het woonhuis heeft twee bakstenen schoorstenen in het dakvlak boven de oostgevel. Oorspronkelijk waren deze geplaatst op de nok.
In de kap van de stal zit aan de oostzijde een dakkapel met hooiluik, met plat dak. De voorzijde is gedekt met een rechte rij rode muurafdekken. Dit is een wijziging t.o.v. het bouwplan uit 1948, die al te zien is op een foto uit 1959. Ook de beluchtingskanalen van de bouwtekening zijn verdwenen.





Ensemble Pothuis-Hoeve met acht bouwwerken, luchtfoto 2 juni 2021. Rechts het daklandschap van de boerderij, met verspringingen (turquoise lijn). Bron: Google Earth



Zicht op boerderij vanuit zuidoosten. Woonhuis en bedrijfsgedeelte met huisstal hebben elk een zadeldak. Het dak van het woonhuis begint hoger





Details zuidoostgevel, 2022. Links: dak van het woonhuis, rechts ernaast dak van de stal..
Rechts: dakkapel van de huisstal met hooiluik, aan de voorzijde afgedekt met rode muurafdekken



Boven:
De boerderij gezien vanuit het noordwesten. De veestal met hooizolder heeft een traditionele indeling.
Het zadeldak sluit aan op de brandmuur van het hoger opgetrokken woonhuis. De dakhellingen zijn verschillend.



Rechts:
Detail westgevel. Aansluiting stal, gang met toilet en woonhuis.
Links dakvlak stal, midden eenlaags toilet & aansluitend deel gang, rechts hoger opgetrokken woonhuis met andere dakhelling

3.2.2 Gevels

Woonhuis

De gevels van het woonhuis (1869) zijn opgetrokken in roodbruine handvormsteen in kruisverband, met een trasraam; de voorgevel met knipvoeg in Rijnformaat 17,5x8/8,5x4, de zijgevels in formaat Friese drieling 18/18,5x9x4.
De voorgevel is een symmetrische puntgevel, met een centrale voordeur met een gietijzeren deurrooster en een bovenlicht met glas-in-lood. De entree ligt boven maaiveld en is bereikbaar via een stenen trapje. Links en rechts van de voordeur twee vensters met vierruits schuiframen met een geschilderde natuurstenen lekdorpel en een bovenlicht met glas-in-lood. Op de verdieping een vernieuwd engelenraam, dat afwijkt van het oorspronkelijke.
Rechts naast de voordeur is een eerste steen aangebracht. De ramen in de voorgevel zijn onder strekse bogen van rode en gele baksteen geplaatst. Een iets uitstekende lijst van gele baksteen markeert de onderkant van het dak. Ook rond de bovenzijde van het engelenraam bevindt zich een dergelijke gele lijst.
Er zijn enkele reparatiesporen te zien bij de bovenkant van het engelenraam.
Boven het engelenraam is een gemetselde wit geschilderde plaat aangebracht met in driedimensionale zwarte letters POTHUIS-HOEVE.
In het trasraam links van de voordeur zijn twee ventilatieroosters aangebracht en onder een raam de uitlaat van een kachel.
De puntgevel wordt afgesloten door een dakoverstek met geschulpte windveren, makelaar en hoekornamenten. De zijgevels worden afgesloten door een houten bakgoot op klossen. Eronder zijn de muurankers van de balklaag zichtbaar.

In de oostgevel zijn drie ramen onder een rollaag aangebracht, waarvan links een modern klein venster en rechts twee vierruits schuiframen met tweeruits bovenlicht en natuurstenen lekdorpel.
Er zijn naden in het metselwerk ter plekke van de schoorsteen, en enkele reparaties.

In de westgevel bevinden zich een vierruits schuifraam met tweeruits bovenlicht en natuurstenen lekdorpel, rechts ernaast een grijs geschilderde dichtgemetselde vensteropening van dezelfde grootte, eveneens met natuurstenen lekdorpel.
Links en rechts onder het schuifraam bevinden zich twee beluikte en getraliede kelderlichten met hardstenen lekdorpel.
In de linkerhelft van de gevel zitten twee zesruitsvensters met een klapraampje onder, en daarnaast een (douche)raampje. Hier zijn in het metselwerk sporen zichtbaar van dicht gezette vensters en (boeren)deur. Het metselwerk links van de dichtgemetselde deur bestaand uit miskleurig hardgrauwe baksteen, vormt de overgang naar de gang en toilet behorend bij het bedrijfsgedeelte (1948).

Het zichtbare gedeelte van de achtergevel (brandmuur) van het woonhuis is een symmetrische puntgevel met vlechtingen (boerenvlechtwerk). Het is deels (met name aan de onderzijde) asymmetrisch bedekt met een cementlaag. Tot de bouw van de nieuwe veestal in 1948 stond hier een ouder bedrijfsgedeelte tegenaan.





Het zichtbare gedeelte van de achtergevel (brandmuur) van het woonhuis, links vanaf de oostkant, rechts vanaf de westkant





Voorgevel van het woonhuis, details. Links engelenraam, decoratief baksteengebruik, windveer met geschulpte rand, makelaar en naamplaat. Rechts voordeur met gietijzeren deurrooster, entree met trapje, bovenlichten met glas-in-lood



Oostgevel van het woonhuis. Drie vensters onder een rollaag, twee schuiframen en links een modern raam. Bakgoot op klossen, muurankers. Naden in het metselwerk ter plekke van het schoorsteenkanaal



Oostgevel van het woonhuis, detail. Links raam slaapkamer en rechts raam werkkeuken. Dit is minder hoog en zwaarder uitgevoerd.

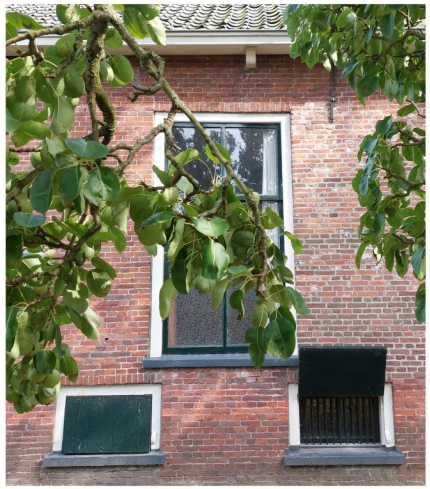


Oostgevel, met aansluiting op entreedeur van bedrijfsgedeelte



Westgevel van het woonhuis. Van rechts naar links: dichtgezet venster, raam opkamer met daaronder luikjes melkkelder, doucheraampje, twee vensters werkkeuken







Westgevel. Alle vensters hebben een rollaag. Boven v.l.n.r.: reparatienaad, raam opkamer & luikjes melkkelder, blind venster. Onder links: vensters opkamer & kelder. Onder rechts: doucheraampje & twee vensters werkkeuken. Sporen van dichtgemetselde vensters & deur

3.2.2 Gevels

Bedrijfsgedeelte met veestal

De gevels van het bedrijfsgedeelte, de veestal met gang en toilet (1948), zijn opgetrokken in miskleurige hardgrauwe fabrieksbaksteen Waalformaat in ketting-verband, met een trasraam van grijze klinkers. Er is een rollaag gemetseld boven het trasraam, de deuren, en de stalramen.
De kleuren van het houtwerk zijn donkergroen en wit.
Het hang- en sluitwerk bestaat uit duimhengen, klinken en grendels.

De achtergevel (noordzijde) is een symmetrische puntgevel, met uitkragingen ter hoogte van de goten aan weerszijden. In de gevel bevinden zich een centrale deur (toegang tot de voerdeel) en twee zijdeuren (afvoer van mest), van oorsprong boerendeuren, maar nu afgewerkt met plaatmateriaal.
Op de verdieping bevinden zich een centraal hooiluik met dubbele deuren (kraal-delen), met links en rechts een houten stalraam met een middenstijl. Deur en ramen wijken af van de bouwtekening. Er is een ronde opening voor ventilatie aangebracht rechts boven de centrale deur, en er lopen leidingen over de muur.

In de oostgevel bevindt zich uiterst links de deur met modern sluitwerk, die toegang biedt tot de gang tussen de stal in het bedrijfsgedeelte en de werkkeuken in het woonhuis, rechts daarnaast zijn vijf getoogde stalramen van beton aangebracht. Deze hebben onderin een ventilatiesleuf.
In het metselwerk zijn twee ringen aangebracht voor het stallen van een paard.
Op de verdieping bevindt zich een dakkapel met uitgekraagd metselwerk, met daarin een hooiluik met dubbele deur, met een betonnen lekdorpel en een bovenlicht.
De houten bakgoot, met zink bekleed, zit op de muur en wordt afgedekt door een eenvoudige lijst.





Oostgevel, v.l.n.r.: deur met bovenlicht en hardstenen opstapje tussen werkkeuken en stal; betonnen stalraam met ventilatiesleuf onderin; hooiluik

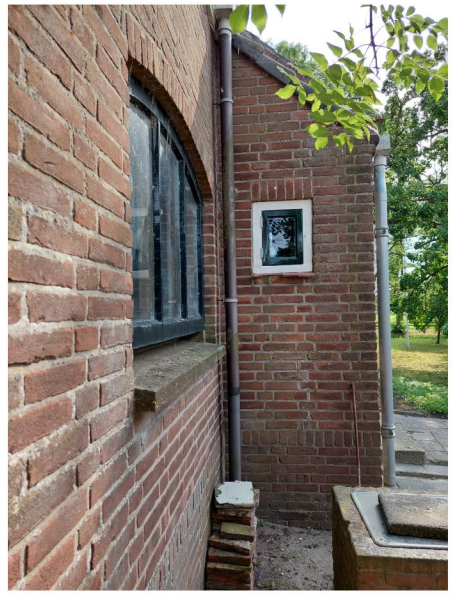



Boven: de achtergevel (noordzijde) van de stal. Onder: de oostzijde van de boerderij, v.l.n.r: woonhuis, toegangsdeur gang in bedrijfsruimte, vijf betonnen stalramen, op de verdieping een hooiluik

In de westgevel bevinden zich (in het deel van de stal) vijf getoogde betonnen stalramen met ventilatiesleuf. De gevel maakt achter de muur van de stal een 90 graden hoek, waarin zich in het haakse gedeelte een toiletraampje uit de bouwtijd bevindt, en in het gevelvlak parallel met de stalgevel een niet originele deur met ruit naar de gang tussen stal en werkkeuken. Deze eenlaagse gevel met lessenaarsdak sluit met een kleine inspringing aan op die van het woonhuis.
De goten van de stalgevel en de gevel van toilet/gang worden afgedekt door een eenvoudige lijst.



Zicht vanuit het noordwesten op de westgevel, rechts de karnmolen. Vier van de vijf stalramen zichtbaar. Bakstenen uitkraging ter hoogte van de goot



Links:
Detail westgevel, zicht op vijfde stalraam en uitbouw met toiletraampje, rechts regenwaterput.
Onder:
Detail westgevel, zicht op vijfde stalraam, deur in uitbouw met toilet en gang, aansluiting met gevel werkkeuken van het woonhuis



3.3 Constructie

3.3.1 Draagconstructie

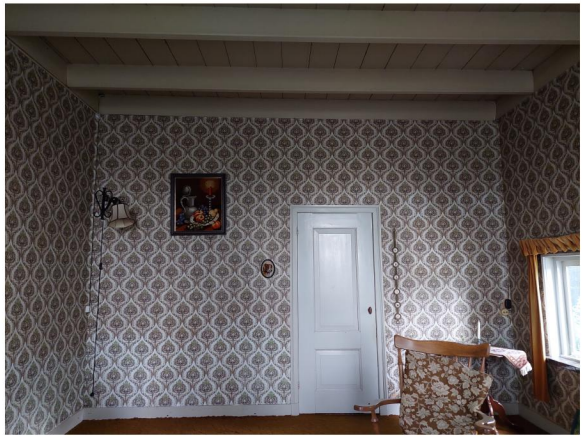
Woonhuis

Dragende gemetselde wanden in combinatie met houten balklagen (beide uit de bouwtijd 1869) vormen de draagconstructie van de BG van het woonhuis.
Zichtbare balklagen bevinden zich in de oostelijke voorkamer, de middelste (slaap)kamer aan de oostzijde (slaapkamer) en de opkamer aan westzijde. In de overige kamers ten zuiden van de werkkeuken zijn de balklagen waarschijnlijk nog aanwezig, maar aan het zicht onttrokken door een verlaagd plafond.
In de werkkeuken bevindt zich een brandwerend omtimmerde balk (staal?), die doorloopt van de gangwand tot aan het bedrijfsgedeelte (1948).
De melkkelder heeft een troggewelf van gemetselde velden tussen houten balken. Tegen de westelijke binnenmuur zijn drie verticale houten stutten aangebracht.
Muren en balken zijn in goede staat.





Links: plafond met balklaag en gietijzeren ventilatierooster in middelste (slaap)kamer oostgevel.
Rechts: plafond met balklaag in opkamer, westgevel





Boven. Links: balklaag voorkamer oostgevel. Rechts: omtimmerde balk in werkkeuken



Boven: troggewelf in melkkelder. Gemetselde velden tussen houten balken; verticale steunen

3.3.2 Kapconstructie

Woonhuis

Het zadeldak heeft een Philibertspant (schenkelspant). De benen van de vier spanten zijn verbonden met een nokstijl, die op een overkeepte schenkelspantbalk staat. Een blokkeel verbindt het spantbeen met de muur. De spanten zijn gekoppeld met de nokgording en drie gordingen, waarvan de onderste d.m.v. klossen.
De wanden van het zadeldak zijn beschoten met een verticale potdekseling.
Er heeft een aantal reparaties plaatsgevonden, waaronder een vernieuwde onderste gording aan westzijde, en delen van het dakbeschot.







Boven
Links: overkeepte schenkelspantbalk en zicht op aansluiting nokstijl met nokgording.
Rechts: detail met blokkeel en nieuwe gording.

Links: detail Philibertspant, samengesteld uit balken; verticale potdekseling



Boven: kapconstructie woonhuis richting stal. Philibertspanten met nokstijl en schenkelspantbalk.
Onder: kapconstructie richting voorzijde. Zoldertrap, voorste spant en schoorsteenkanaal ernaast



3.3.1 Draagconstructie

Bedrijfsgedeelte met veestal

De draagconstructie van het bedrijfsgedeelte (1948) is een gewapende beton-constructie, bestaand uit twee gekoppelde zolderbalken, elk op drie betonnen kolommen, die rusten op een betonnen plaat.
De balkdragende en-steunende binnenmuren en scheidingswanden zijn volgens de vergunningaanvraag gemetseld van oude Rijnsteen (vermoedelijk hergebruikte stenen van de gesloopte stal). Het plafond is tevens de vloer van de zolder. Het is een vloer van perfora, elementen van holle terracotta bouwstenen in halfsteens-verband met in de sleuven ertussen een wapening van betonijzer, en aan de bovenzijde afgewerkt met een laag beton als druklaag. Perfora werd vaak toegepast bij wederopbouwboerderijen.







Links: binnenmuur van de veestal, oostgevel. Midden: detail perforaplafond, afgewerkt met een deels verdwenen pleisterlaag. Rechts: kolommen en leggers in de veestal, richting woonhuis



Perforasteen met doorlopende tekst PERFORA



De veestal met een gewapend betonconstructie van twee leggers en zes kolommen. Bij de achtergevel en de scheidingswand worden de leggers ondersteund door een penant

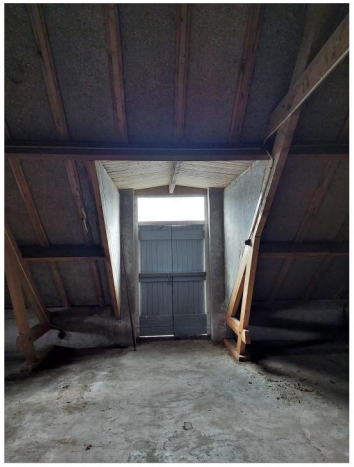


3.3.2 Kapconstructie

Bedrijfsgedeelte met veestal

Het zadeldak van het bedrijfsgedeelte heeft zes schaarspanten met een tussenbalk (oplegging met loef). In de vork van de benen van het schaarspant is de nokgording opgelegd. Op beide spantbenen rusten drie gordingen met een gordingschoor.
De spanten hebben een kreupele stijl, verbonden met een blokkeel en rustend op een slof. De spanten zijn deels vernieuwd. Het zadeldak heeft een binnenbekleding van mevrietplaten, rustend op een houten raamwerk. Mevriet (houtcementplaat) werd geproduceerd door het in Achthoven gelegen bedrijf Durisol.
Het dak van het hooiluik wordt in het midden ondersteund door een balk.







Links: aansluiting schaarspant en nokgording. Rechtsboven: plafond dakkapel, met flauwe helling aan weerszijden en centrale balk. Rechtsonder: nieuwe delen spant en kreupele stijl





Boven; zolder veestal richting achtererf en daaronder richting woonhuis







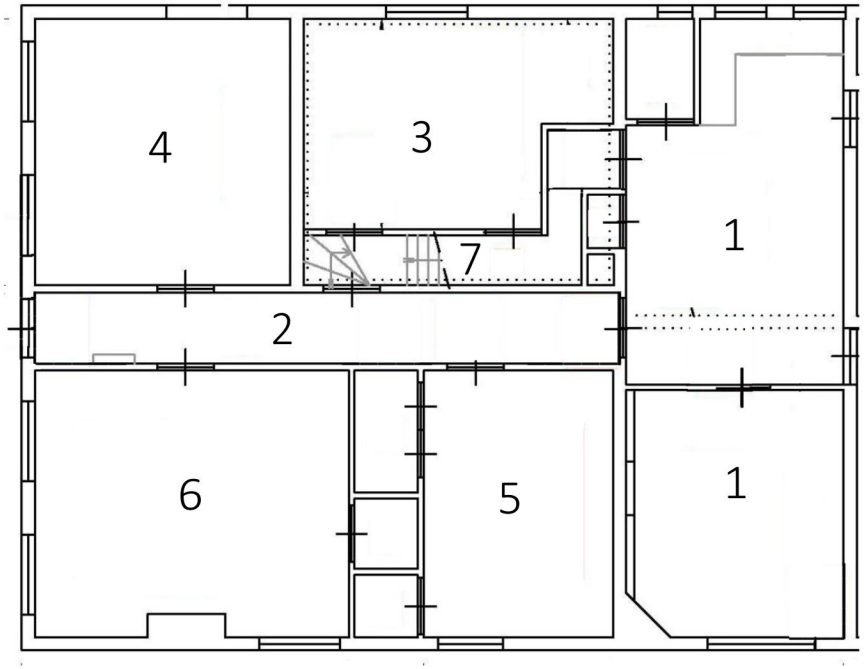
V.l.n.r.: Gording met muuranker bevestigd aan wand woonhuis. Kreupele stijl met bout vast aan blokkeel.
Mevrietplaten

3.4 Interieur

Woonhuis

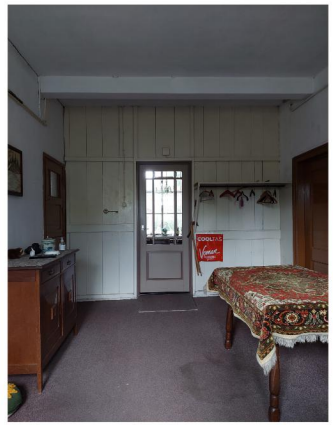
Het interieur van het woonhuis uit 1869 is grotendeels intact. De woonruimten zijn amper veranderd. Hier en daar zijn kleine wijzigingen aangebracht in verband met gebruik of met de heersende mode.

Het woonhuis bestaat uit de werkkeuken (met douche), de melkkelder (gelegen onder de opkamer) en links van de werkkeuken: een centrale gang met daaraan gelegen vier kamers en de trap naar de zolder. In dit symmetrisch opgebouwde deel van het woonhuis dienden drie kamers als slaapkamer, de vierde en grootste met haard als „mooie“ woonkamer. Op de verdieping bevindt zich de zolder.



Schematische plattegrond van het woonhuis. Onder de stippellijn van de opkamer bevindt zich de melkkelder. Nummering: 1) werkkeuken met haard en douche, 2) centrale gang, 3) opkamer, 4) slaapkamer voor, 5) middelste slaapkamer, 6) mooie kamer met haard, 7) trap naar zolder. Plattegrond: Benbouw Adviezen

De werkkeuken is het meest veranderd. De indeling van de westgevel met vensters en buitendeur is gewijzigd vanwege de toevoeging van een doucheruimte en het aanbrengen van een keukenblok. De traditionele koelbak en pomp zijn verdwenen. De houten tussenwand is, aan de kant van de werkkeuken, mogelijk deels origineel, de deur is nieuw. De ingebouwde kast naast de deur naar de kelder is in de jaren 1960 van schrootjes voorzien. Ernaast is een half wandje met witjes met een jaren 1920/1930 randje. De deuren naar het woongedeelte en de kelder zijn originele paneeldeuren, geelbruin gelakt. De deur van de douche is hergebruikt. De wanden en plafond zijn wit afgewerkt.





Ruimte 1) werkkeuken, gedeelte met keuken. Boven: houten tussenwand. Onder tegels, inbouwkast, entree kelder

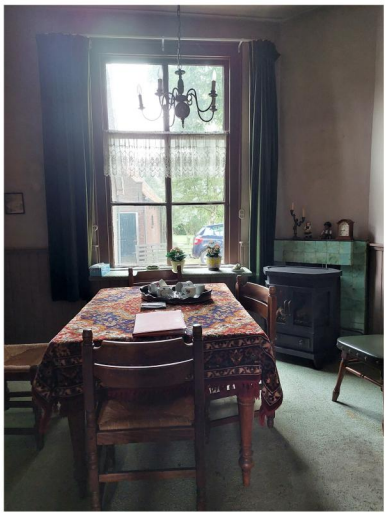






Wand met deuren naar gang, kelder en douche; keuken met rechts deur naar bedrijfsgang

Het woongedeelte met haard van de werkkeuken kijkt uit op de wagenschuur.
Het schouwtje is in de jaren 1920/1930 voorzien van groenturquoise tegels. De wanden hebben rondom een lambrisering van schrootjes. Inbouwkast en houtwerk, jaren 1960 en later, zijn zacht beige-paars gelakt, het muurwerk is heel licht beige-paars geschilderd.
Onder de vaste vloerbedekking ligt een zandcementvloer. Er is een verlaagd plafond aangebracht (er is geen destructief onderzoek gedaan).









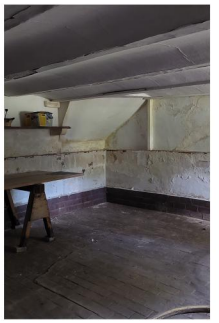
Woongedeelte van de werkkeuken.
Linksboven: met zicht op het zij-erf, rechts de haard.
Links: betegeld schouwtje.
Boven: deur naar keukengedeelte van de werkkeuken.
Met lage lambrisering van schrootjes en ingebouwde kast

De melkkelder lijkt vrijwel ongewijzigd. Er loopt langs de wand een richel, waarop spullen kunnen worden neergelegd.
De trap, de vloer en de plint van drie lagen baksteen bestaan uit paarsbruine klinkers.
In de vloer zit een grote scheur wegens verzakking.
Linksachter in de kelder is de aanzet van de trap naar opkamer en zolder te zien.
De wanden en het troggewelf zijn wit gekalkt. Er is uitbloei van zouten.
De raampjes zijn lavendelblauw geschilderd.



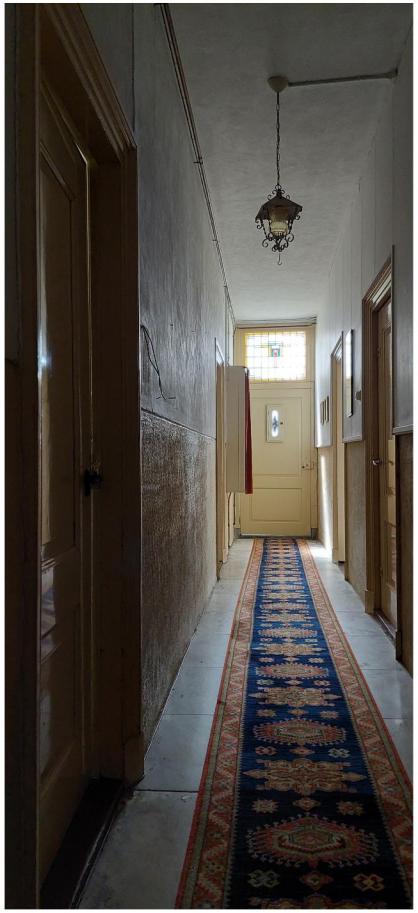






Melkkelder met trap, richel, raampjes, klinkervloer & -plint, scheur in vloer, aanzet van trap opkamer

De centrale gang in het woongedeelte is vrijwel ongewijzigd. Er is ca. eind jaren 1950 een stoppenkast aangebracht naast de voordeur (achter een gordijn).
De vloer bestaat uit grote wit marmeren platen. Aan de gang grenzen vijf binnen-deuren en de voordeur. Paneeldeuren, voordeur en kozijnen zijn origineel. Ze zijn licht oker gelakt. De voordeur heeft een bovenlicht met glas-in-lood. Er is een zacht oker geschilderde lambrisering. Erboven zijn de muren en het plafond wit gesausd. I.v.m. optrekkend vocht (?) zijn er voorzetpanelen geplaatst boven de lambrisering aan de westkant van de gang.





Ruimte 2) centrale gang. Links: richting voordeur. Rechts: richting werkkeuken

De opkamer is bereikbaar vanuit de gang via de trap naar de zolder.
De ruimte is vrijwel ongewijzigd. Achter de zuidmuur zit ruimte (voormalige kast). Het venster loopt tot de vloer i.v.m. de symmetrie van de gevel (raam voorkamer). Er is een appelgroene jaren 1950-paneel geplaatst op de originele kastdeur, die uitkomt onder de trap en naast het trapje van de kelder. Daar is de ingebouwde kast van de werkkeuken zichtbaar. De gelakte balken zoldering, ramen, deuren en kozijnen lijken origineel. De muren zijn behangen. Onder de vaste vloerbedekking ligt een planken vloer.





Deur naar lager gelegen gang (via drie treetjes zoldertrap)



Ruimte 3) opkamer. Venster tot aan de vloer, balken plafond, kast onder zoldertrap en naast entree kelder



Kastruimte.Zicht op ingebouwde kast van werkkeuken, en links entree kelder.

De voorkamer aan de westkant heeft een belangrijke verandering ondergaan.
Het venster in de westgevel is dichtgemetseld. Het is onbekend wanneer, maar vóór de komst van de familie De Graaf (1936). Aan de buitenzijde zit een blind venster. Uit destructief onderzoek is gebleken, dat dit is dichtgezet met een klampmuur.
Het glas-in-lood in de bovenlichten dateert van de jaren 1930.
De kamer is behangen, aan de kant van de buitenmuren op een betengeling met hardboard. Onder de vaste vloerbedekking bevindt zich een planken vloer. Onder het verlaagd plafond is het balkenplafond waarschijnlijk nog aanwezig. De originele paneeldeur, ramen en kozijnen zijn zacht oker geschilderd. De ramen hebben luiken gehad, blijkt uit aanwezige scharnieren. De ruimte is als slaapkamer gebruikt.







Ruimte 4) voorkamer en slaapkamer, westkant

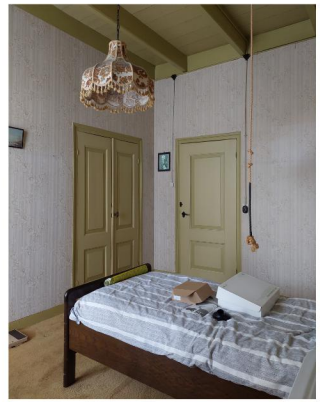


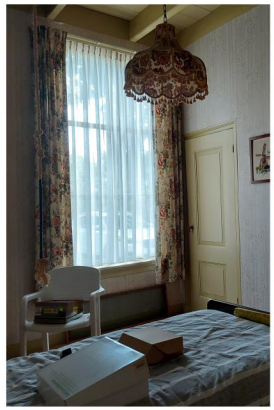


Vensteropening in westgevel dichtgezet met een klampmuur

De slaapkamer aan de oostkant, tussen voorkamer (mooie kamer) en woonkeuken, heeft weinig veranderingen ondergaan. Balkenplafond, ramen, paneeldeuren en kozijnen zijn origineel. In het plafond zit een 19de-eeuws gietijzeren ventilatierooster. De twee deuren, waarvan één dubbele deur, in de kastwand tussen slaapkamer en voorkamer gaven toegang tot twee bedsteden. De deur links vormde tegelijkertijd een doorgang naar de voorkamer. Rechts van de doorgang was een bedstee. De familie de Graaf heeft deze bij een modernisering in de jaren 1960 veranderd. De doorgang is een kast geworden, net zoals de bedstee met dubbele deur.
Het houtwerk is in een zachtgroene tint gelakt, de muren zijn behangen. Onder de vaste vloerbedekking ligt een planken vloer. De wastafel is toegevoegd eind jaren 1950, de kamer was toen in gebruik als slaapkamer van de ouders.









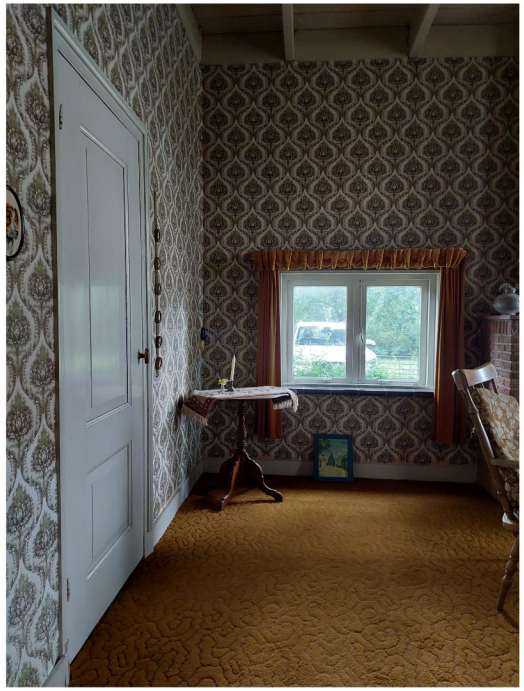


Ruimte 5) Slaapkamer oostkant, tussen woonkeuken en mooie kamer. Linksboven: bedsteewand. Rechtsboven: dubbele deuren bedstee en entreedeur. Linksonder: geen glas-in-lood in de zijkamers. Midden: wastafel en plafond met ventilatierooster. rechts: bedstee is kast geworden

De voorkamer of mooie kamer aan de oostkant heeft enkele veranderingen ondergaan. In de oostgevel is een laag venster geplaatst in de jaren 1960. De verbindingsdeur met de middelste kamer is naar links verplaatst. De voormalige bedstee erachter is kast geworden. Het lage raam en de herplaatste verbindingsdeur zijn wit gelakt, evenals de paneeldeuren, schuiframen en kozijnen uit de bouwtijd.
Het balkenplafond is in lichtgroenig oker geschilderd door de toen 16-jarige huisschilder Leen Los (die later met zijn broer Gerrit een schildersbedrijf had op de Hoofdstraat) voor de familie Van Dommelen, dus vóór 1900.
Het glas-in-lood in de bovenlichten dateert uit de jaren 1930. De vensterbanken bestaan uit geglazuurde zwarte tegels.
In de jaren 1960 kreeg de kamer nieuw behang, werd het schoorsteenkanaal bekleed met schrootjes en werd de schouw voorzien van een bakstenen front. Gezien de asymmetrische opbouw hiervan was de voorloper mogelijk een schoorsteenmantel uit de jaren 1930.
Onder de vaste vloerbedekking ligt een planken vloer.
De ruimte werd als woonkamer gebruikt.



Ruimte 6) voorkamer en mooie kamer, met schoorsteenmantel, schrootjes & behang jaren 1960. Zoldering geschilderd vóór 1900. Laag raam, vensterbank met tegels, jaren 1960





Boven: nieuw laag raam in oostgevel, jaren 1960



Linksboven: naar links verplaatste verbindingsdeur. Rechtsboven: deur naar de gang





Links: zuidgevel met glas-in-lood bovenlichten, vensterbanken met zwart geglazuurde tegels. Rechts: verplaatste verbindingsdeur met kast in voormalige bedstee

De houten zoldertrap heeft na drie treden een onderkwart voor de opkamer. De treden zijn begin jaren 1960 door dochter Adry de Graaf om en om gelakt in zacht lichtgeel en donkergroen, om in het donker geen misstap te maken. Op zolder is een hekje rond het trapgat geplaatst.



Ruimte 7) zoldertrap



Engelenraam, voorzijde zolder woonhuis



De zolder van het woonhuis, gezien richting voorzijde. Met houten roeden voor de was. Rechtsvoor het hekje rond de zoldertrap

De zolder boven het woonhuis is redelijk intact gebleven, op reparaties na van het dakbeschot en gordingen (zie paragraaf Kapconstructie). Ook het engelenraam met vensterbank is vernieuwd. De zolder heeft een vloer van brede planken.
De ruimte is door de familie De Graaf gebruikt voor het ophangen van de was en ander textiel, en voor het bewaren van fruit.
Voor de dienstbode werd tegen de achterwand in de jaren 1950-1960 een houten kamertje afgeschoten, met een dakraam erin, dat weer is dichtgezet.
De oorspronkelijke deur naar de zolder van de in 1948 gesloopte veestal is met schrootjes afgetimmerd. De vloer daarvan lag hoger dan de huidige.





Links- en rechtsboven: kamertje voor de dienstbode

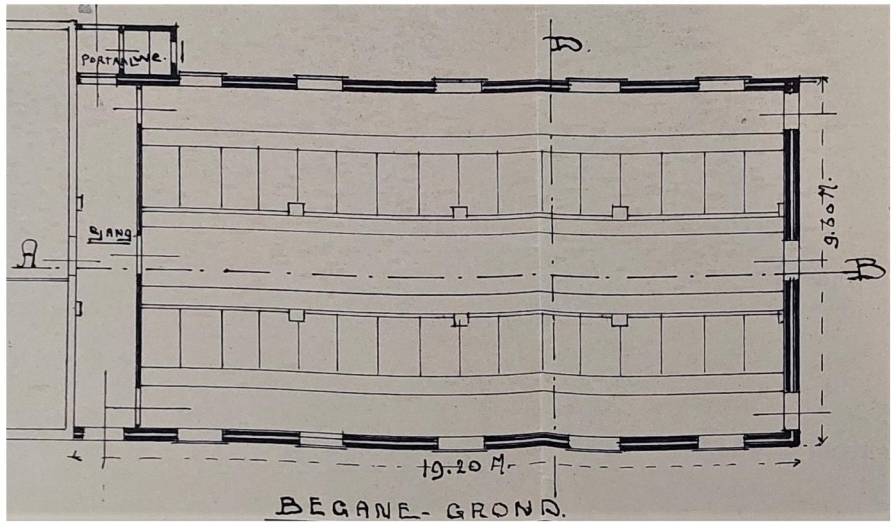


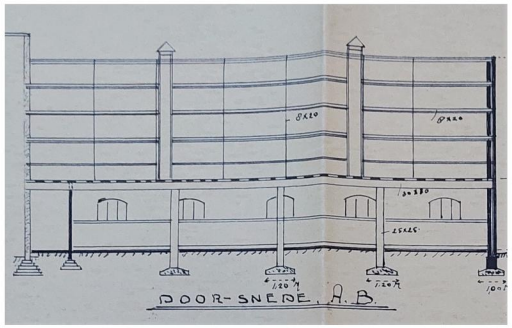


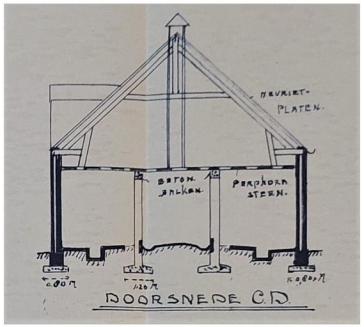
Links: achterwand met oude deur met schrootjes naar stalzolder. In de achterwand eenvoudige muurankers van de nieuwe stal (1948). Rechts: deur met schrootjes biedt toegang tot de lager gelegen stal

Bedrijfsgedeelte met stal

Het interieur van de veestal uit 1948 is vrijwel intact.
Het is een traditioneel hallehuis (een ruimte verdeeld in drie lange beuken) van het voerdeeltype. De koeien staan met hun kop naar het midden toe en krijgen daar hun voer. Achter hen ligt de grup of groep, de mestgoot. Daarachter lopen aan twee zijden de kruipaden voor de afvoer van de mest. Vloer, mestgoten en voedergoten zijn van beton. Horizontale houten balken met schuine verticale stangen dienen om de koeien te stallen. Bij de voerdeel bevinden zich geëmailleerde drinkbakken. De afvoergaten van de mestgoten in de achtergevel kunnen worden dichtgezet met houten schotjes.

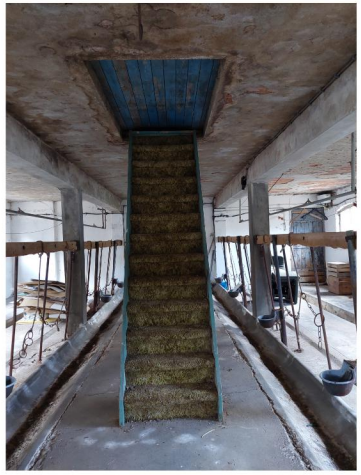






Bouwtekening bouwvergunning 1948. Details BG. Plattegrond en doorsneden.
Coll. Erfgoed e.o. Bouwvergunningen Leiderdorp, 19480015

Het plafond is gepleisterd (deels verdwenen), de wanden wit gekalkt. De drie deuren in de achtergevel, van oorsprong boerendeuren, zijn beplaat en groen-blauw geschilderd. Aan de gangzijde (naar het woonhuis) bevinden zich twee deuren, een bij de voerdeel, een bij het rechter kruipad. Beide deuren met kozijn zijn blauw geschilderd. De linkerdeur is dichtgezet eind jaren 1950.
De zolderverdieping is tegenwoordig bereikbaar via een nieuw aangebrachte vaste trap met vloerbedekking (en vanaf de zolder van het woonhuis). Het luik, bestaand uit houten delen, is vliegenblauw geschilderd.









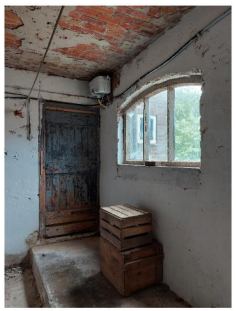
Boven: vaste trap op voerdeel.
Boven rechts: kruipad en groep.
Rechts: sluitlat in ventilatie-opening raam.
Balk met stangen voor vastzetten vee.
Onder v.l.n.r.: afsluit-schotje in groep;
email drinkbak; systeem voerdeelstal met
v.l.n.r. kruipad, groep, stalling, voerdeel
met voedergoten



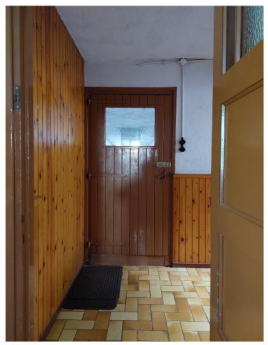


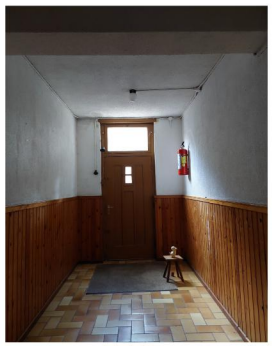


De gang met WC in het bedrijfsgedeelte heeft met name eind jaren 1950-1960 een aantal veranderingen ondergaan. Er is halverwege een dwarsmuur gebouwd, er zijn schrootjes aangebracht, bij het portaal naar WC en buitendeur is een bakstenen rondboog gemetseld, er is een wastafel geplaatst, de binnendeuren naar de werk-keuken zijn vervangen. Plafonds en wanden boven de lambrisering zijn wit gesausd.

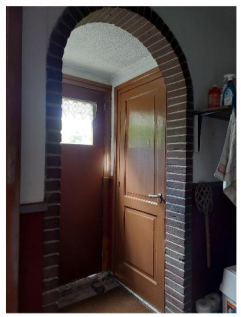




V.l.n.r.: stal richting deur naar gang en deur bij WC. Rechterdeur stalzijde. Rechterdeur gangzijde





Ruit in centrale staldeur, tussenwand, Schrootjes aangebracht. Nieuwe tegelvloer.

Achterste deel gang met portaal naar WC en buitendeur. Gemetselde bakstenen boog, wastafel, deuren vervangen eind jaren 1950 - jaren 1960. WC heeft nog paneeldeur

De zolder van het bedrijfsgedeelte is redelijk intact gebleven op reparaties na (zie paragraaf Kapconstructies). De bouwtekening toont twee getoogde stalvensters in de achtergevel. Mogelijk is dit niet zo uitgevoerd en zijn de twee houten tweeruits stalvensters met centraal hooiluik wel uit de bouwtijd.
Het luik in de vloer heeft een ijzeren ring om het open te trekken
Beide hooiluiken, de stalramen en de binnendeur naar de zolder van het woonhuis zijn grijs geschilderd. De bakstenen wanden zijn gepleisterd en wit gesausd.
De vloer is afgewerkt met beton.
In de wand naar de zolder van het woonhuis bevinden zich enkele eenvoudige muurankers. De deur in deze wand geeft de vloerhoogte van de zolder van de in 1948 gesloopte stal aan.
De zolder was oorspronkelijk bereikbaar via een losse trap.





Boven links: dakkapel met grijs geschilderd hooiluik, op voorgrond luik in de met beton afgewerkte vloer.
Boven rechts: grijs geschilderde deur in de gevel van het woonhuis, die toegang geeft tot de zolder van het woonhuis, met links en rechts muurankers.
Links: achtergevel met centraal hooiluik en twee tweeruits stalvensters, grijs geschilderd

2. De wagenschuur met koeienstal

3.2 Exterieur

3.2.1 Bouwmassa en daken

De wagenschuur met koeienstal bestaat uit drie bouwdelen: koeienstal (vóór 1860), wagenschuur (1868) en voormalige melkruimte (3de kwart 20ste eeuw). Het pand heeft een rechthoekige plattegrond (lengte 19,86 meter, breedte 6,77 meter). Het gebouw is eenlaags met een vliering. Het heeft een zadeldak. Dit is aan de westzijde gedekt met gesmoorde oude holle, en aan de oostzijde met rode oude holle.

3.2.2 Gevels

De gevel van het gebouw is opgetrokken in verschillende soorten baksteen.
De mastgoot watert aan beide zijden af via een regenpijp aan de kopgevel.
De westgevel bestaat van links naar rechts uit de muurvlakken van de melkruimte, de koeienstal en de wagenschuur.

De gevel (breed 4,56 meter) van de melkruimte bestaat uit machinale oranjerode baksteen, Waalformaat, gemetseld in halfsteensverband. De ruimte is toegankelijk via een grote donkergroen gelakte schuifdeur met wielen op een bovenrail. Het gevelvlak eindigt in een verticale bouwnaad, rechtsboven lopen enkele stenen door in het muurvlak van de koeienstal.





Ensemble Pothuis-Hoeve met acht bouwwerken, luchtfoto 2 juni 2021. Rechts het daklandschap van de wagenschuur met koeienstal (turquoise lijn). Bron: Google Earth



Zicht op de westelijke langsgevel van de wagenschuur met koeienstal, aan deze kant gedekt met gesmoorde oude holle, in kleur aansluitend bij het dak van de boerderij ertegenover.
Van voor naar achter: de gevels van wagenschuur, koeienstal en melkruimte



Zicht op de oostelijke langsgevel van de wagenschuur met koeienstal, aan deze kant gedekt met rode oude holle, in kleur aansluitend bij de haaks gelegen stal bij 't Eilandje.
Van links naar rechts: de gevels van wagenschuur, koeienstal en melkruimte

Het muurvlak (breed 8,12 meter) van de koeienstal bestaat voornamelijk uit een roodbruine handvormsteen, formaat Friese drieling 18,5/18x9x4, gemetseld in kruisverband. Twee eenvoudige muurankers zijn verbonden met de balklagen erachter. Bovenin de muur zitten twee vierkante ventilatie-openingen, enkele openingen zijn dichtgemetseld. In het midden bevindt zich onder een rollaag een groen gelakte boerendeur van opgeklampte planken, met moderne duimhengen en klinken. Links en rechts hiervan zitten twee halfronde gietijzeren stalramen (2de helft 19de eeuw of later) onder een rollaag en met een bakstenen lekdorpel, beide vernieuwd. Onder/rond het linker raam zijn metselsporen te zien van een ingeboet vlak, mogelijk van een deuropening of ouder houten stalraam. Ook het vlak boven de deur (ooit met bovenlicht?) is ingeboet, de baksteen is lichter van kleur. Het metselwerk sluit goed aan, behalve rechtsboven, daar is een kleine verschuiving te zien. De reparatie heeft mogelijk te maken met verzakking door de naar buiten uitbollende gevel boven de staldeur.
Rechts van de deur duidt iets lichter metselwerk van twee strekken breed op een mogelijke verplaatsing van de deur. Het metselwerk is op verschillende plekken gerepareerd, onder meer een verticale naad rechts onder het rechterraam. Rechts daarvan eindigt de westelijke langsgevel van de koeienstal met de haaks daarop staande zijwand. Rechts hiervan bevindt zich de loopdeur van de wagenschuur. Enkele baksteenlagen bovenin lopen door voor het verband.





Westgevel. Links: zicht op linkerdeel met de muur van de voormalige melkruimte; grote schuifdeur op rail. Rechts bouwnaad tussen melkruimte en koeienstal





Boven: centrale boerendeur in de gevel van de koeienstal met ingeboet metselwerk



Boven: zicht op deel westgevel. Koeienstal met centrale deur tussen twee halfronde stalramen.

Links: de gevel „buikt uit" boven de deur van de stal.



Links: linker stalraam met ingeboet metselwerk.

Het muurvlak (breed 6,36 meter) van de wagenschuur bestaat uit een bruinrode machinale handvormsteen, formaat Friese drieling 18x9x4, gemetseld in kruisverband. Het trasraam is iets donkerder.
Vier eenvoudige muurankers zijn verbonden met de balklagen erachter.
Uiterst links, naast de bouwnaad van de koeienstal, bevindt zich onder een rollaag een groen gelakte opgeklampte deur met smeedijzeren duimhengen en oude klink. De deur heeft een ornamenteel bovenlicht, voorzien van een centrale ruitvorm.
Ongeveer in het midden van de gevel zit een halfrond gietijzeren stalraam (tweede helft 19de eeuw of later) onder een rollaag en met een bakstenen lekdorpel, beide vernieuwd.
De hoek van de westgevel en de zuidgevel (voorkant wagenschuur) is ter hoogte van ca. 1 meter gerepareerd met een aantal nieuwe stenen.
De zinken mastgoot watert af via een bocht in een verticale regenpijp aan de voorzijde van de wagenschuur.



Westgevel. Zicht op rechterdeel met de muur van de wagenschuur. Deur met ornamentaal bovenlicht, gietijzeren halfrond stalraam, vier muurankers, hoekreparatie



Westgevel.
Links: rechter stalraam van koeienstal, erboven ventilatie-opening. Rechtsonder het raam verticale reparatienaad. Bouwnaad van de koeienstal loopt links van de personendeur van de wagenschuur. Bovenste lagen zijn door gemetseld. Deur met smeedijzeren duimhengen en ornamenteel bovenlicht.

Rechtsonder: Personendeur van de wagenschuur geopend





Westgevel. Boven: muurvlak van de wagenschuur

De zuidgevel van het gebouw is de voorgevel van de wagenschuur (1868), opgetrokken in roodbruine metselsteen, Rijnformaat 17,5x8,5/8x4, in kruisverband, met een trasraam. De voorgevel heeft een (nieuwe) knipvoeg. Het is een symmetrische puntgevel, met een dubbele deur onder een strekse boog en daarboven een centraal geplaatst gietijzeren roosvenster met rollaag. De donkergroen gelakte deur is opgeklampt en voorzien van vier smeedijzeren en twee moderne duimhengen. In het metselwerk zitten links en rechts haken om de openslaande deuren vast te zetten. Aan de linkerkant is, vlakbij de hoek, een sterk verweerde eerste steen ingemetseld, met de tekst DE EERSTE STEEN GELEGD DOOR BREGJE VAN DOMMELEN OUD 4 JAAR 18 - 68.
De puntgevel wordt afgesloten door een dakoverstek met geschulpte windveren en een makelaar. Schuurdeuren en windveren met makelaar zijn vernieuwd.
Aan de linker- en rechterkant bevinden zich afvoerpijpen van de zijgoten.









Zuidgevel: voorkant van de wagenschuur. Details gietijzeren roosvenster, dubbele deur, eerste steen

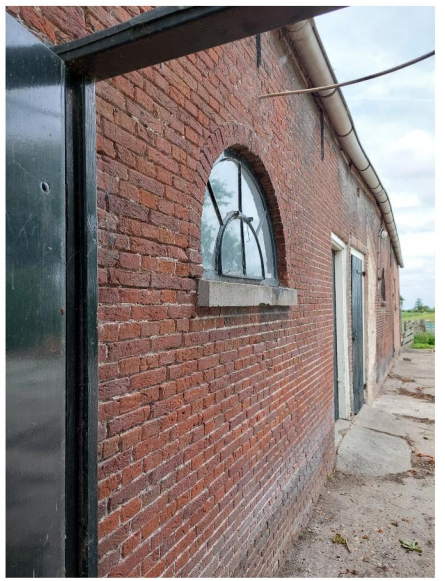
De oostgevel is een langsgevel, opgetrokken in verschillende soorten baksteen, met een trasraam. Onder het dak van rode oude holle bevindt zich een mastgoot. De gevel staat iets terug t.o.v. de stal bij 't Eilandje. Een deur in een houten wandje tussen de gevels van de wagenschuur en deze stal geeft toegang tot het achtererf.
De oostgevel bestaat van links naar rechts uit de muurvlakken van de wagenschuur, de koeienstal en de melkruimte. Hij bolt uit ter hoogte van het midden van de koeienstal.
Deuren en ramen zijn geschilderd in groenblauw.

Het muurvlak (breed 6,36 meter) van de wagenschuur bestaat uit bruinrode handvormsteen, Friese drieling formaat 18x9x4, gemetseld in kruisverband. Drie eenvoudige muurankers zijn verbonden met de balklagen erachter.
Aan de linkerkant in de aansluiting met de voorgevel zitten enkele min of meer verticale reparatienaden.
Ongeveer middenin het vlak zit een halfrond gietijzeren stalraam, met een rollaag en een bakstenen lekdorpel, afgestreken met cement. Rechts in de gevel bevindt zich een toegangsdeur van opgeklampte kraaldelen. Hij heeft geen rollaag. Rechts van de deur eindigt de zijmuur van de koeienstal ernaast. Rechtsboven de deur is geen bouwnaad te zien. Het metselwerk van de koeienstal loopt door in dat van de wagenschuur.



Reparatie-naad hoek wagen-schuur





De oostgevel ligt terug t.o.v. de stal bij 't Eilandje. Toegangspoortje tot achtererf. Zicht op stalraam

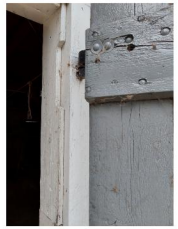
Rechts van de deur naar de wagenschuur bevindt zich het muurvlak (8,12 meter breed) van de koeienstal. Dit bestaat uit roodbruine handvormsteen, Fries drieling formaat 18,5/18x9x4 gemetseld in kruisverband. Twee eenvoudige muurankers zijn verbonden met de balklagen erachter. Bovenin bevinden zich links en rechts vierkante ventilatie-openingen. Een derde opening rechtsboven het centrale stalraam is dichtgezet. Links en rechts in de gevel zitten twee staldeuren van opgeklampte delen, met smeedijzeren duimhengen en klink, die toegang geven tot de kruipaden voor de mest. Beide hebben een herstelde rollaag. Rechts van de linkerdeur zijn de sporen te zien van het afgebroken gebouwtje van de poepdoos, zoals de locatie en helling van het lessenaarsdak, de met kalk bestreken wand en bouwnaden. Het grondvlak van de poepdoos is afgedekt met beton.
Er zitten met name rechts van de linkerdeur, boven en onder het centrale stalraam en boven de rechterdeur verschillende scheuren en muizentrapjes, voor het merendeel gerepareerd. Links van het stalraam bevindt zich een buitenlamp.
rechts van de rechter staldeur bevindt zich bovenaan een verticale bouwnaad tussen koeienstal en melkruimte. Het muurvlak eronder is tot aan de deur doorgetrokken met machinale bakstenen in halfsteensverband.



De oostgevel van de wagenschuur, met centraal halfrond stalraam en deur



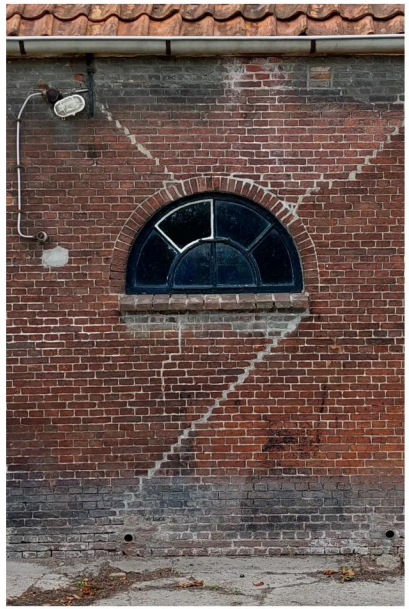
Boven: links deur van de wagenschuur, rechts deur van de koeienstal. Rechts hiervan sporen van de poepdoos.

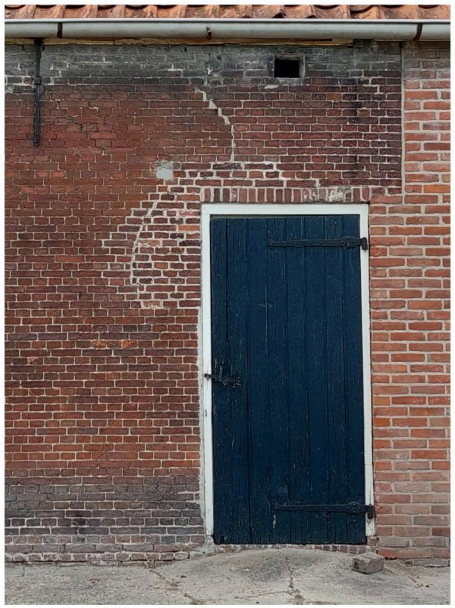


Rechts: detail rechterdeur koeienstal. Inkeping kozijn i.v.m. opgeklampte deur



De oostgevel van de koeienstal, links de deur van de wagenschuur, centraal halfrond stalraam, links en rechts daarvan de deuren naar de kruipaden voor de mest. Bovenin twee muurankers en twee ventilatie-openingen. Rechts van de linker staldeur sporen van de poepdoos





De oostgevel. centraal stalraam met reparaties. Rechter staldeur met bouwnaad rechtsboven

Rechts in de oostgevel bevindt zich, rechts naast de koeienstal, het muurvlak (breed 4,56 meter) van de voormalige melkruimte. Dit bestaat uit machinale oranje-rode baksteen, Waalformaat 20,5/21x10/9,5x5, gemetseld in halfsteenverband. Linksboven loopt een bouwnaad tussen koeienstal en melkruimte tot aan de rollaag van de staldeur. Eronder is het muurvlak van de melkruimte door gemetseld tot aan deze deur. Links in de gevel zit een houten zesruits venster onder een strekse boog en met een bakstenen lekdorpel. Uiterst rechts bevindt zich een loopdeur van opgeklampte delen, met duimhengen en een grendel. Er zit geen rollaag boven de deur.



De oostgevel. Rechterdeel met de voormalige melkruimte. Links deur koeienstal



De noordgevel. Melkruimte met twee zesruitsvensters en hooiluik. Rechts de veestal van de boerderij

De noordgevel is de achtergevel van het gebouw, en de kopgevel van de melkruimte. Het is een puntgevel. Het muurvlak bestaat uit machinale oranjerode baksteen, Waalformaat, gemetseld in halfsteenverband. Bovenin bevindt zich een hooiluik van opgeklampte delen, met erboven een getoogd, gietijzeren geometrisch stalraam onder een rollaag en met bakstenen lekdorpel.
De hooideur is voorzien van moderne duimhengen, grendel en handvat. Op de BG bevinden zich twee houten zesruits vensters onder een rollaag, en met een bakstenen lekdorpel.
In plaats van houten windveren zijn in cement twee stroken aangebracht.
Centraal op de puntgevel is een windwijzer met een koe bevestigd.
De regenpijp rechts is verbonden met de mastgoot aan de westgevel.



De oostgevel,
gezien vanaf de stal bij 't Eilandje

3.3 Constructie

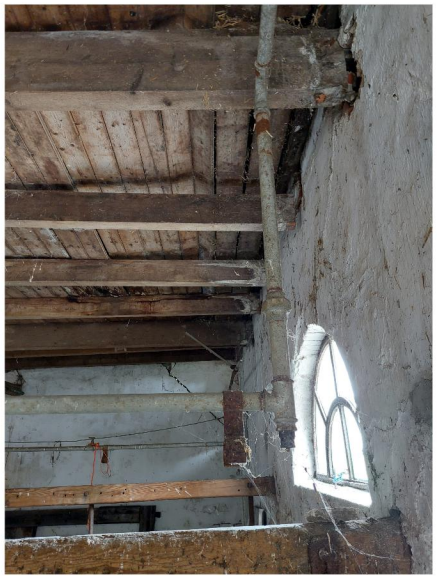
3.3.1 Draagconstructie

De draagconstructie van de koeienstal bestaat uit dragende muren en tien balken (waarvan de twee middelste ter weerszijden van het centrale hooiluik niet doorlopen) van ongelijke hoogte, in dwarsrichting gelegd op een balk in lengterichting. Deze rust op twee staanders op een gemetselde poer. De staanders zijn voorzien van een gebintbalkschoor.
Extra verband is er door de lager aangebrachte twee balken (met eraan bevestigde stangen) t.b.v. de veestalling.
Op de balklaag rust een houten zoldering, afkomstig van de begin jaren 1960 gesloopte brandweerkazerne. Plaatselijk is het langsgebint met hout opgehoogd t.b.v. ongelijke balken van de zoldering. Aan de oostgevel ontbreekt in het middelste gedeelte het verband tussen balklaag en muur. De balken zijn losgeraakt.

De draagconstructie, tevens onderkant van de kapconstructie, van de wagenschuur bestaat uit drie trekbalken, verankerd met muurankers in de west- en oostgevel.

Voor de voormalige melkruimte zie de kapconstructie.





Links: staander met gebintbalkschoor, op gemetselde poer. Rechts: oostgevel met losgeraakte balken





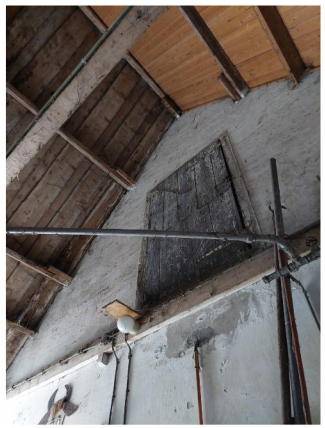
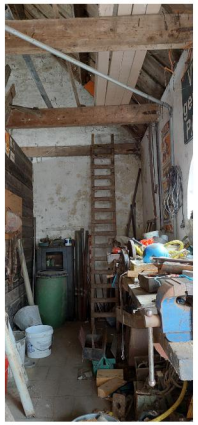
Boven; interieur koeienstal richting loopdeur aan de kant van de boerderij.
Gebint met twee staanders met gebintbalkschoor, die balk in de lengterichting ondersteunen.
Onder: interieur koeienstal richting oostzijde, links en rechts deuren voor het afvoeren van de mest

3.3.2 Kapconstructie

De wagenschuur heeft drie trekbalken aan de onderkant van het zadeldak. De kap heeft een nokgording en aan weerszijden drie gordingen. Aan de noordkant van de middelste trekbalk (richting koeienstal) bevindt zich ter hoogte van de eerste gording de onderkant van een vrij iel schaarspant met een overkeepte spanttussenbalk. Het zadeldak heeft een deels vernieuwd verticaal gepotdekseld houten beschot. Bij de binnenmuur tussen wagenschuur en koeienstal steken overstekbalken door vanuit de vliering van de koeienstal. Het hooiluik bovenin de muur en de aanwezigheid van deze overstekbalken duiden erop, dat de muur met hooiluik oorspronkelijk de voorgevel van de koeienstal was.

De koeienstal heeft op de vliering drie schaarspanten met een overkeepte spanttussenbalk. Een vierde schaarspant bevindt zich op de aansluitende doorlopende vliering van de melkruimte. Het dak heeft een nokgording en aan weerszijden twee gordingen.
De koeienstal heeft een vlooiendak: aan de binnenzijde van het pannen dak is, ter isolatie, een dunne laag riet aangebracht achter een serie latten.

De vliering van de melkruimte heeft een planken vloer. Als dakbeschot is houtcementplaat gebruikt.


Links: hooiluik en overstekbalken vanuit vliering koeienstal, aansluitend bij de gordingen van de wagenschuur. Beschot is deels vernieuwd. Midden: trekbalken met muurankers in wagenschuur. Rechts: trekbalken wagenschuur en dakbeschot, verticaal gepotdekseld






Links: hooiluik koeienstal, dakoverstekbalken en eenvoudig schaarspant in de wagenschuur.
Midden: eenvoudig schaarspant met spanttussenbalk en verticaal gepotdekseld dakbeschot in de wagenschuur, oostelijke kant vernieuwd.
Rechts: vlooiendak van de koeienstal





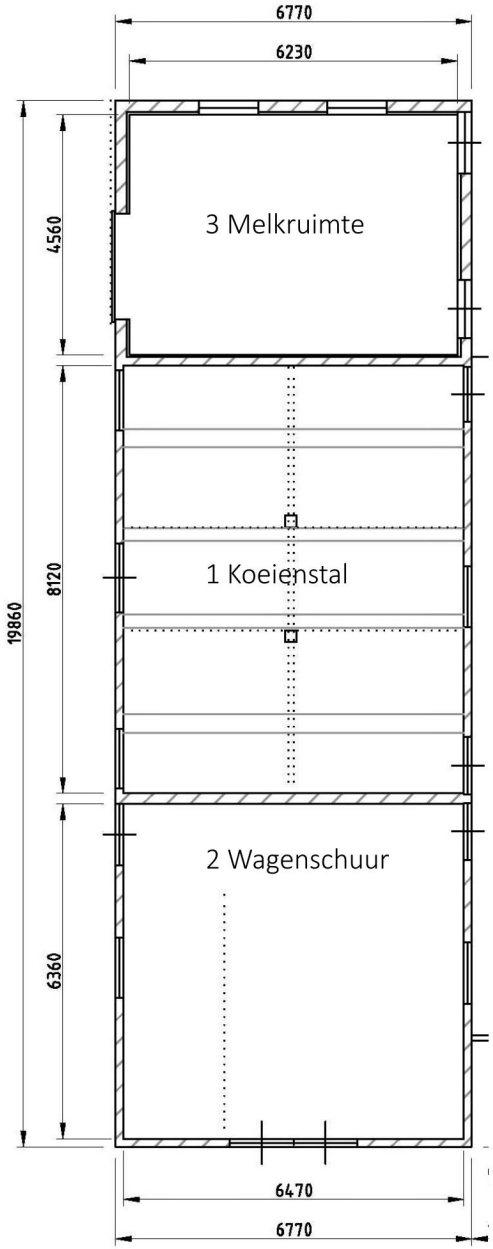
Links: vliering van koeienstal en melkruimte, gezien vanuit het centrale hooiluik richting melkruimte. Schaarspant met overkeepte spanttussenbalk. Beschot van houtcementplaat boven melkruimte en een vlooiendak boven stal. Rechts vliering stal en zicht op hooiluik vanuit vliering koeienstal

3.4 Interieur

Het interieur van het oudste gedeelte, de koeienstal, heeft sinds het eind van de 19de eeuw wijzigingen ondergaan. Het is een groepstal, dwars op de langsgevel georiënteerd. Aan de zijde van de boerderij bevindt zich de deur naar de voerdeel. Aan de zijde van de bocht, de oostzijde, bevinden zich de deuren naar de kruipaden voor de mest. Of dit ook de oorspronkelijke indeling was en of dit een groepstal was of een potstal, is onbekend. Mogelijk ligt onder het beton nog de oude klinkervloer, waaraan de oorspronkelijke stalindeling af te lezen valt.
De ventilatie-openingen in de gevels werden toegepast voor de afvoer van de vochtige koeiendamp. De metselsporen bij het linker stalraam aan westzijde zouden kunnen duiden op een oudere toegangsdeur.
De huidige inrichting heeft een betonnen vloer met voerdeel, voedergoten, email drinkbakken, twee groepen en kruipaden, en een stalling met horizontale balken en schuin staande metalen stangen (de ene met een langere standlengte dan de andere). Deze is vergelijkbaar is met de veestal van de boerderij (1948). Hij dateert waarschijnlijk uit de jaren 1950 of begin 1960.
De houten zoldering is geplaatst begin jaren 1960.
De deuren zijn grijs geschilderd.
De witkalk op de wanden is grotendeels verdwenen.
Op de vliering is een vlooiendak aanwezig.

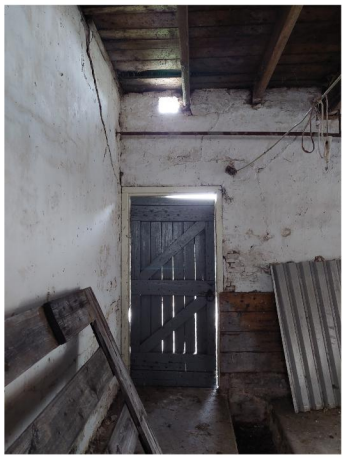


Ruimte 1: Interieur van de koeienstal, voerdeeltype. Centraal de voerdeel, met entreedeur aan de kant van de boerderij, links en rechts de voedergoten, de stalling, de mestgoten en de kruipaden



Voorlopige plattegrond bestaande toestand wagenschuur met koeienstal en melkruimte. Bron: Benbouw Adviezen

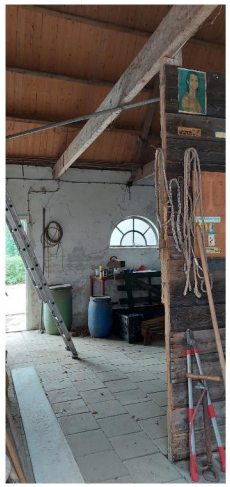




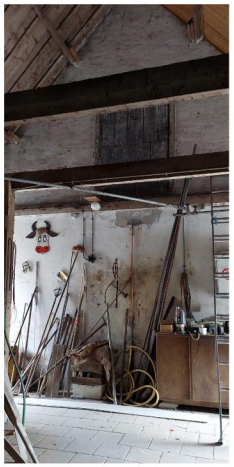


Interieur ruimte 1) koeienstal. Van boven naar beneden: luik in zoldering, zicht op vlooiendak. Oostgevel linker deur met kruipad en groep. Oostgevel met rechter deur.

Het interieur van de wagenschuur (1868) heeft enkele kleine wijzigingen ondergaan (voor de kapconstructie zie paragraaf Kapconstructie). De niet vernieuwde delen van het beschot hebben een zelfde verticale potdekseling als het beschot op de zolder van het woonhuis (1869). Rechts van de dubbele deur is een houten schot aangebracht, waarachter zich een werkplaatsje bevindt.
De deuren zijn grijs geschilderd. De muren wit gekalkt. De oorspronkelijke vloer (waarschijnlijk klinkers) is vervangen door stoeptegels.







Ruimte 2: Interieur van de wagenschuur.

Boven v.l.n.r.:
wand met deur naar de stal bij 't Eilandje.
Dubbele deur voorzijde en roosvenster.
Werkplaatsje achter schot.

Onder v.l.n.r.:
hoek achterwand & oostwand.
Achterwand met hooiluik koeienstal




Boven:
zicht op oostelijke wand met deur en stalraam van de wagenschuur.

Links:
houten schot van werkplaatsje in de wagenschuur. Erboven is het originele verticaal gepotdekselde dakbeschot te zien

Het interieur van de melkruimte (jaren 1960) is ongewijzigd.
Dit is een wit geschilderde ruimte, waarvan de onderste helft wit betegeld is.



Ruimte 3: Interieur van de voormalige melkruimte

3] De stal bij ’t Eilandje

3.2 Exterieur

3.2.1 Bouwmassa en daken

De stal bij ’t Eilandje heeft een rechthoekige plattegrond (lengte 12,52/13,02 meter, breedte 4,37 meter). Het gebouw is eenlaags met een vliering en bestaat uit drie bouwdelen onder een zadeldak. Het is gedekt met rode oude holle.

3.2.2 Gevels

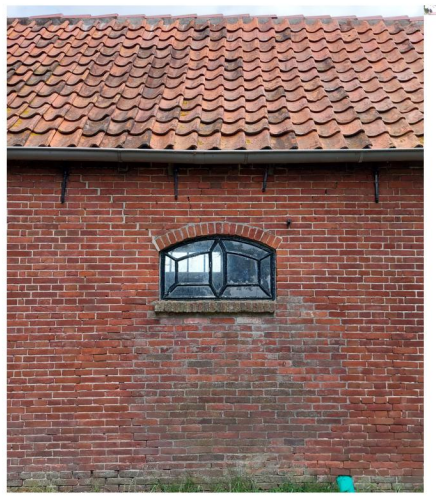
De gevels van de stal zijn opgetrokken in verschillende soorten baksteen, voor een groot deel machinaal (zie bijlage gevelschets met formaten).
De zuidgevel is met name van rode baksteen. Op ca. 1 meter van de linkerhoek zit een verticale rij van drie platte haken.Er zijn meerdere bouwsporen te zien.
Het linker deel is gemetseld in halfsteensverband, Waalformaat 21x10x5. Links en rechts van het linker stalraam (op ca. 1,12/1,02 meter) bevindt zich een rij klezoren. Aan beide zijden van het raam is er vanaf de klezoren richting raam even (vier koppen) sprake van een staand verband, dat overeenkomt met de locatie van twee penanten in het interieur. De bakstenen onder dit linkerraam hebben cement-aanslag en zijn hier mogelijk hergebruikt of ingeboet.
Rechts van de rechter rij klezoren gaat het metselwerk opnieuw over in halfsteens-verband. Op ongeveer tweederde van links bevindt zich laag in de gevel een balkkop, het uiteinde van een strijkbalk tegen een binnenmuur. De grote barst in het voegwerk van boven naar beneden aan de oostzijde van de binnenmuur geeft aan

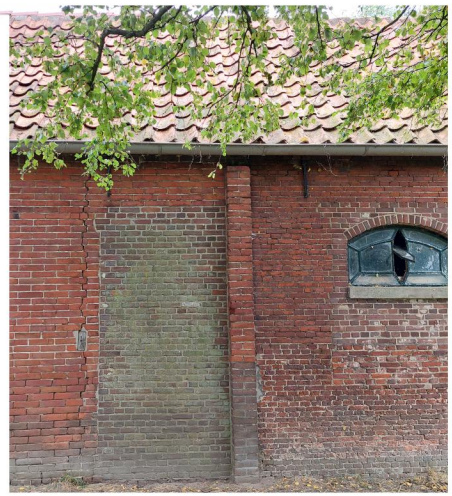




Ensemble Pothuis-Hoeve met acht bouwwerken, luchtfoto 2 juni 2021. Rechts het daklandschap van de stal bij ’t Eilandje (turquoise lijn). Bron: Google Earth





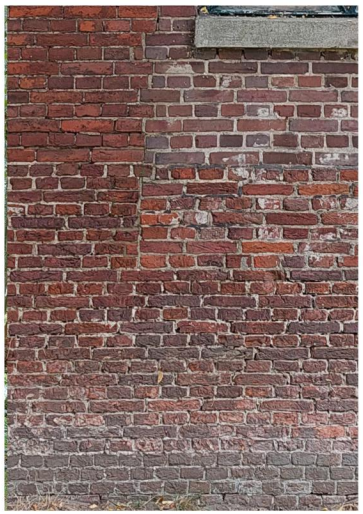


Boven: lange zuidgevel van de stal bij ’t Eilandje, met twee geometrische gietijzeren stalramen, zeven muurankers. Verschillende soorten baksteen, formaten en metselverbanden.
Onder: details zuidgevel met twee geometrische gietijzeren stalramen onder een rollaag en een bakstenen lekdorpel afgesmeerd met cement. Links: klezoren en cementaanslag. Rechts: balk-kop, verticale scheur, dichtgezette deur, steunbeer, dichtgezet raam

dat de buitengevel hier is ontzet. Naast de aansluiting van de binnengevel loopt het halfsteensverband boven in een aantal lagen voort. Daaronder is een rechthoekig vlak, gemetseld in bruine baksteen, Rijnformaat 17,5x8x4, in kruisverband, met uiterst links en rechts een rijtje klezoren. Ter plekke van deze rechthoek bevond zich in 1949 een entreedeur. Het steunbeertje (onderste deel in donkerder afwijkende steen) rechts staat los van het muurvlak rechts (kier).

Het stalraam in het muurvlak rechts is in het derde kwart van de 20ste eeuw (opnieuw) ingemetseld. Dit muurvlak is gemetseld in kruisverband. Rondom, met name eronder zijn metselsporen te zien van een groot rechthoekig venster. Het gat is ingeboet met verschillende kleuren baksteen. De onderste helft van het metselwerk op de hoek vertoont een scheur bij de aansluiting met de oostgevel. De baksteen tot circa 1,10 meter hoogte is een rode handvormsteen, formaat Friese drieling 18/18,5 x 8,5/9 x 4; de bovenste twee lagen in koppenverband. Mogelijk zijn dit hergebruikte stenen van de kleinere schuur/stal op de kadastrale kaart van 1832, die vóór 1871 in een iets gedraaide positie vlakbij deze locatie stond. Het trasraam bestaat uit enkele lagen in koppenverband.







Boven. Links: rechter muurvlak met dichtgemetseld raam. Rechts: detail muurvlak met trasraam in koppenverband, erboven tot op ca. 1,10 meter gebruik van Friese drieling, dichtgezet venster. Onder stalraam met rollaag en lekdorpel, en rechts reparatie

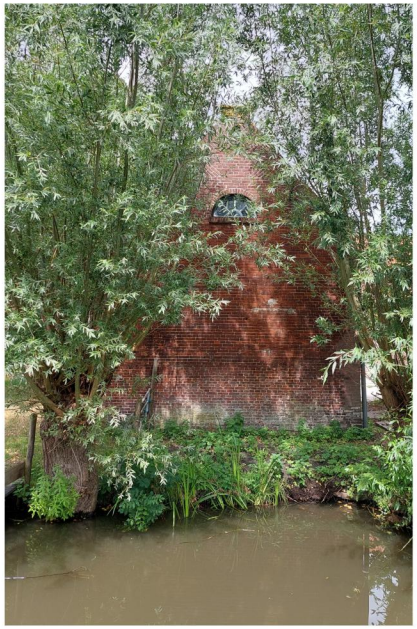


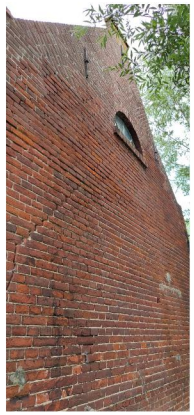


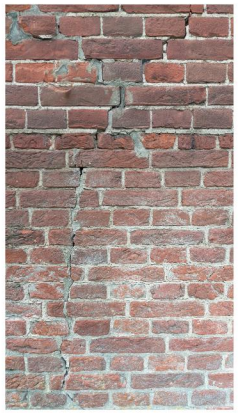


Boven: de stal gezien vanaf 't Eilandje. Op de achtergrond zijgevel van het woonhuis en voorgevel van de wagenschuur. Onder de rechterhoek van de zuidgevel. Scheuren in het metselwerk. Ook de oostgevel is tot ca. 1,15 meter gemetseld in een verweerde Friese drieling

De oostgevel is een tuitgevel met boerenvlechtwerk en schouders. Drie eenvoudige muurankers zijn verbonden met de gordingen van de zolderverdieping.
De gevel is gemetseld in kruisverband in rode baksteen. Bovenin bevindt zich een half rond stalraam met rondom een rollaag. Het bovenste deel met vlechtingen is hersteld.
De gevel is tot circa 1,15 meter hoogte opgetrokken in een verweerde rode handvormsteen, formaat Friese drieling 18/18,5 x 8,5/9 x 4; de bovenste twee lagen in koppenverband, zie de zuidgevel. Ook de gevel erboven bestaat uit Friese drieling.
Er bevinden zich meerdere scheuren in het metselwerk. De scheur in de zuidgevel zet zich voort in een scheur schuin naar boven. Er zijn verschillende reparaties, onder meer links van het midden is een gat (van een schoorsteenpijp?) dichtgezet met specie. Een groot deel van de hoek die aansluit op de noordgevel is opgemetseld met een moderne machinale steen.



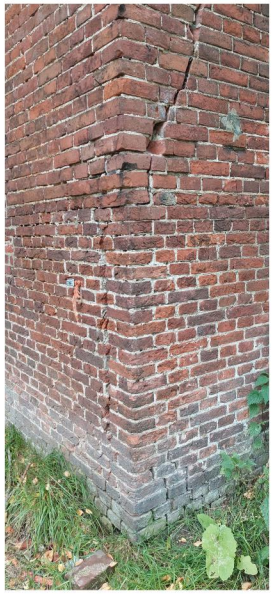


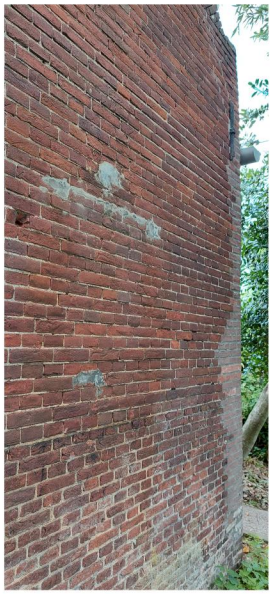


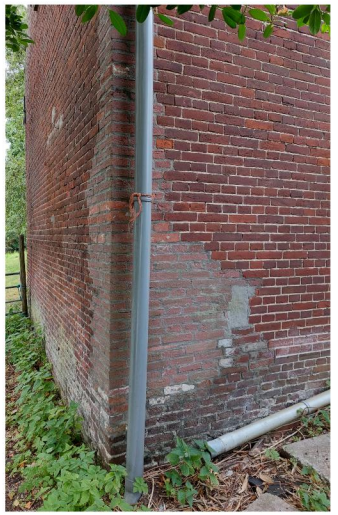
Links: de oostgevel gezien vanaf 't Eilandje. Midden: detail oostgevel met beschadigingen en reparaties van het muurwerk, en rechts met specie gevuld gat (van kachelpijp?). Rechts: scheur in het metselwerk



De oostelijke tuitgevel met schouders, halfrond raam en muurankers. Foto Claudia Thunnissen





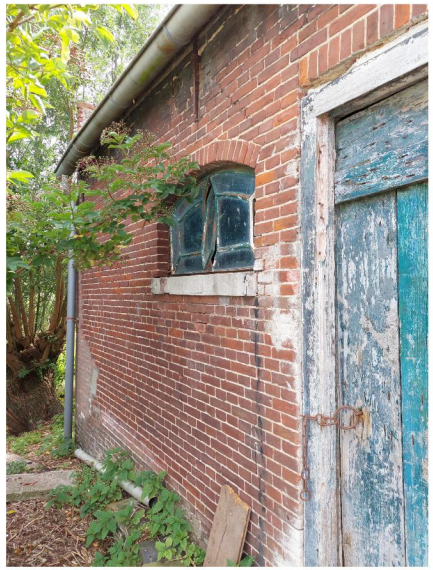


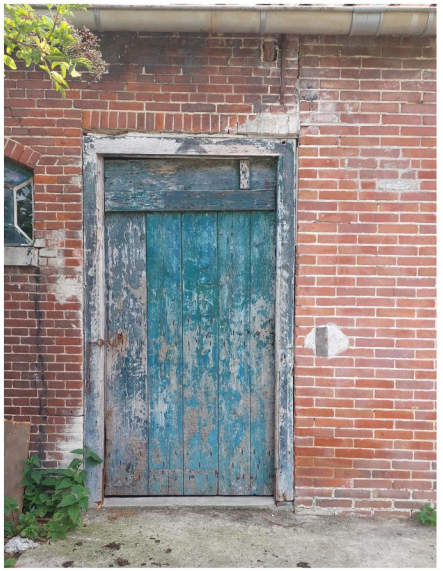
Links: scheur in linkerhoek van oostgevel, doorlopend vanaf scheur in zuidgevel.
Midden: reparaties, onder meer met specie, rechts hoek deels vervangen.
Rechts: zicht op rechterhoek oostgevel/linkerhoek noordgevel. Het metselwerk is deels vervangen met gebruik van moderne machinale baksteen

De noordgevel is een langsgevel, opgetrokken in verschillende soorten baksteen en metselverbanden. Het linker deel van de gevel t/m de linkerdeur is gemetseld in rode Friese drieling in kruisverband. Boven de deur bevindt zich een rollaag. Het gietijzeren getoogde geometrische stalraam links van de deur is voorzien van een rollaag en een bakstenen lekdorpel afgewerkt met cement. Dit deel van de gevel is voorzien van drie eenvoudige muurankers, verbonden met de balklagen erachter. Hierachter bevindt zich een stalruimte. De onderste helft van de linkerhoek, die aansluit op de oostgevel is deels opnieuw opgemetseld in moderne machinale baksteen (mogelijk in verband met de plaatsing van een voedertrog (zie interieur). De deur is opgeklampt, en aan de binnenzijde voorzien van duimhengen.
Rechts van de deur bevindt zich een bouwnaad. Het muurvlak rechts hiernaast is in rood Waalformaat gemetseld in halfsteensverband met aan de rechterzijde een rijtje klezoren. Laag in de gevel zit een rondom met specie vastgezette balkkop, het uiteinde van een strijkbalk in de (middelste)ruimte erachter. In dit muurvlak bevinden zich twee ogen met kettingen om vee te stellen. Bovenin zit een muuranker. Dit muurvlak wordt aan de rechterzijde afgesloten door een bouwnaad.



De noordgevel van de stal bij 't Eilandje. Hierachter bevinden zich drie ruimten, v.l.n.r.: voormalige stierenstal, varkensstal en paardenstal, zie de witte lijnen





Linkergedeelte van de stal met stalraam en entreedeur. Muurankers boven strijkbalken en stalvenster. Op de foto rechts: muuranker, bouwnaad en balkkop.



Deur linker stal, met rechts bouwnaad, muurvlak in halfsteensverband en rechts rijtje klezoren. Rechts daarvan een bouwnaad gevolgd door een muurvlak van bruinrode steen in kruisverband

Rechts naast de bouwnaad is een muurvlak van bruinrode machinale baksteen Waalformaat, gemetseld in een combinatie van Noords verband en kruisverband. In dit vlak bevindt zich een boerendeur met een vierruits bovenlicht onder een rollaag. De deur is opgeklampt, met duimhengen aan de binnenkant. De onderkant is vernieuwd. In de gevel zitten twee eenvoudige muurankers, waarvan één boven de deur. Rechts naast de deur markeert een rij koppen opnieuw een bouwnaad. Het muurvlak rechts ernaast is van roodbruine baksteen Waalformaat, met een trasraam van bruine baksteen, gemetseld in halfsteensverband. In dit vak bevindt zich een muuranker, behorend bij een balk op de wand tussen varkensstal en paardenstal.
De gevel rechts van de deur vertoont sporen van het schuine afdak van de melkbocht, dat hier tegenaan was gebouwd. Zie de nog aanwezige betonnen vloerplaten. Rechts van de bouwnaad zijn geen muurankers aanwezig: de balklaag van de paardenstal loopt in de langsrichting van de stal.
Er is een moderne mastgoot van pvc, met aan beide zijden van de langsgevel een afvoerpijp. Hetzelfde geldt voor de zuidgevel.



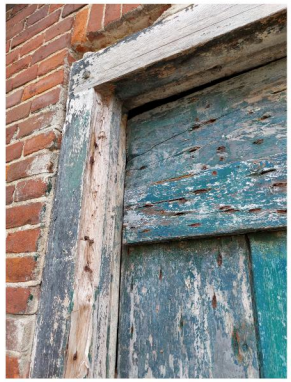
Rechtergedeelte met boerendeur met vierruits bovenlicht naar de voormalige varkensstal Links en rechts bouwnaden te zien. Rechts van de deur sporen van voormalig afdak van de melkbocht



Zicht op de stal vanaf het achtererf. Rechts de wagenschuur annex koeienstal. De betonnen vloerplaten van de melkbocht zijn nog aanwezig



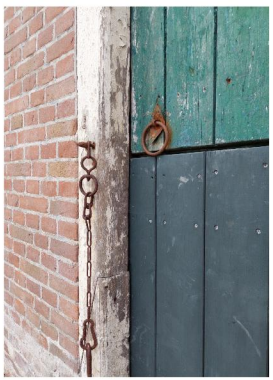
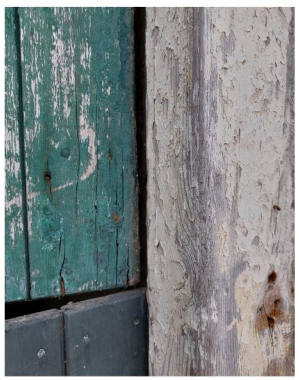
Zicht op de boerendeur van de voormalige varkensstal. De onderste helft is vernieuwd







Details deuren noordgevel. Kleuren, sluitwerk, profilering kozijnen, houtverbindingen.
Boven: linker deur.
Midden. Links: linker deur. Rechts: rechterdeur met bovenlicht in kozijn
Onder: rechterdeur

De westgevel van de stal is een tuitgevel met schouders, afgedekt met een betonnen plaat en voorzien van vlechtingen. Vijf eenvoudige muurankers zijn verbonden met de gordingen en muurplaten. De westgevel bevindt zich in een iets vooruitgeschoven positie naast de wagenschuur. Deze kopgevel bestaat uit machinale baksteen Waalformaat in halfsteensverband. Aan de rechterkant bevindt zich onder een rollaag een boerendeur met gesmede duimhengen, een oude en een moderne klink. De onderzijde is beplaat. Dit is de entree van de voormalige paardenstal. Links ernaast zit een gietijzeren getoogd geometrisch stalraam onder een rollaag en met een bakstenen lekdorpel. Een vernieuwd hooiluik met moderne duimhengen en een grendel geeft toegang tot de zolder.



Westgevel. Tuitgevel met schouders. Op de BG boerendeur, benedenhelft beplaat, Metselwerk 3de kwart 20ste eeuw.




Westgevel. deur met gesmede duimhengen. Rechts naast de deur overgang tussen nieuwe steen tuitgevel en steen zuidgevel

3.3.1 Draagconstructie

De stal bij ’t Eilandje heeft drie ruimten, gescheiden door binnenmuren. De draagconstructie bestaat uit dragende wanden en balklagen.

De meest oostelijke stal (onder meer gebruikt als stierenstal) heeft vier plafondbalken en twee strijkbinten, dwars op de langsgevel.
De dragende muren hebben meerdere diepe scheuren en zijn op verschillende plaatsen ontzet of hebben geen verband, met name aan de oost- en zuidgevel.
Boven het vlak van de dichtgezette deur, die links geen verband heeft met de muur ernaast (kier), is de muur halfsteens.









Boven: zicht op balklaag en zuidgevel. Scheuren in de linker hoek & onder en boven het stalraam. Kier links naast dichtgezette deur.
Rechts van boven naar beneden: linker bovenhoek. Strijkbalk oostgevel ondersteund door pennen.
Zicht op deel oostgevel, met doorgaande scheur









Boven links en midden: details van dichtgezette deur met kier, halfsteensmuur erboven, scheur onder balklaag.
Boven rechts: hoek noordgevel met nieuw metselwerk en scheur.

Links: scheur naast deur noordgevel.

Onder links: hoek oost- en zuidgevel met scheuren.
Onder rechts: noordgevel, onder meer scheuren boven stalraam





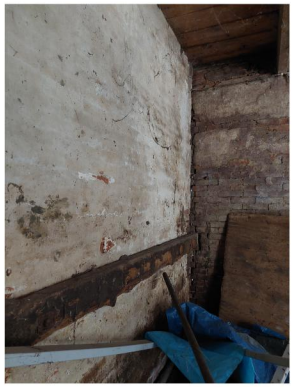
De middelste stal, gebruikt als varkensstal, heeft vier plafondbalken en een kleine balk op de scheidingsmuur met de paardenstal, dwars op de langsgevel. De dragende muren hebben meerdere scheuren.
Een groot deel is halfsteens. Het verband tussen de binnenmuur naar de oostelijke stal en de zuidmuur is ontzet (kieren).







Boven: zicht op balklaag en noordgevel van de varkensstal, deels halfsteens.
Onder: balk op muur tussen varkens- en paardenstal (buitendeur en deur tussen beide ruimten)

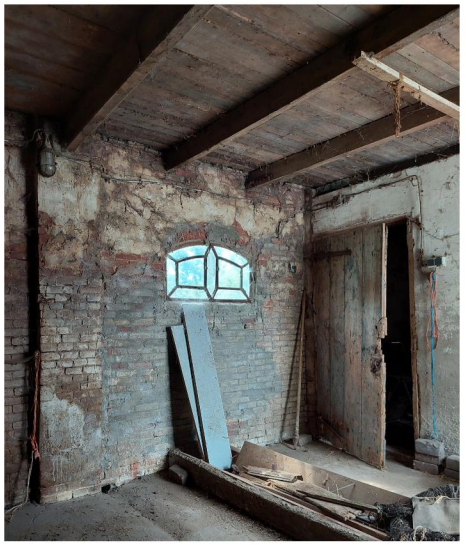






Boven en rechts: aan de zuidzijde staat de scheidingsmuur tussen stierenstal en varkensstal los en is de zuidgevel ontzet.
Midden: kier in de zuidgevel





Links: zicht op hoek oost- en zuidgevel. Scheuren in zuidgevel. Rechts: rechterdeel zuidgevel met penant en hoek met deur naar paardenstal. Scheuren, onder meer rechts boven stalraam

De westelijke stal, gebruikt als paardenstal, heeft een afwijkende richting van de balklaag. De vier plafondbalken lopen parallel met de langsgevel. Er zijn drie strijkbinten, die aan de westgevel met entree ontbreekt. De dragende muren hebben enkele scheuren, onder meer links van de drinkbak, en naast het linkerkozijn van de deur naar de varkensstal. Rechts naast de drinkbak en rechts van de deur naar de varkensstal bevinden zich penanten. De paardenstal is deels halfsteens en heeft een steens scheidingswand.



Zicht op hoek oost- en zuidmuur met balklaag parallel met langsgevel en strijkbalk. Links naast kozijn beschadiging van het metselwerk



Zicht op zuidmuur. Llinks deur naar varkensstal met penant ernaast, en rechts entreedeur

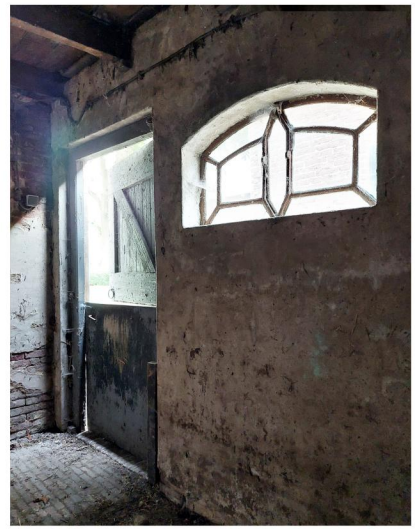






Midden: noordwand met paardendrinkbak. Links: scheuren linkerzijde muur. Rechts: hoekpenant bij scheidingsmuur

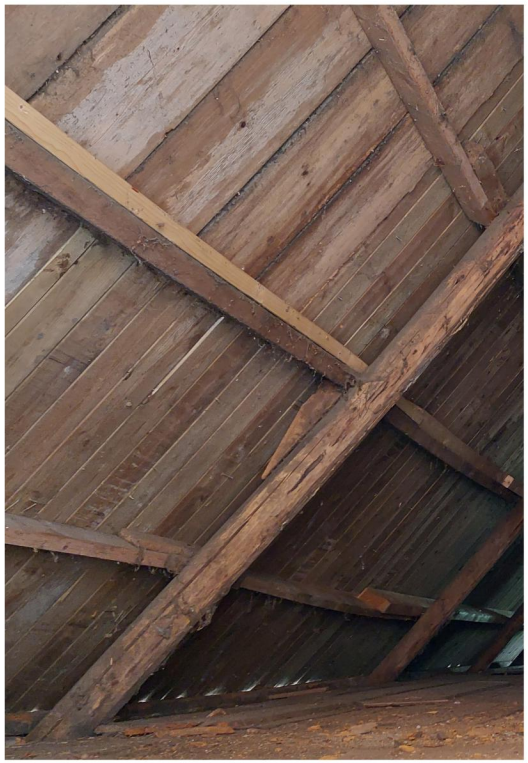




Links: noordwand met paardendrinkbak & scheidingswand varkensschuur. Balklaag en strijkbalken. Rechts: westelijke muur met toegangsdeur

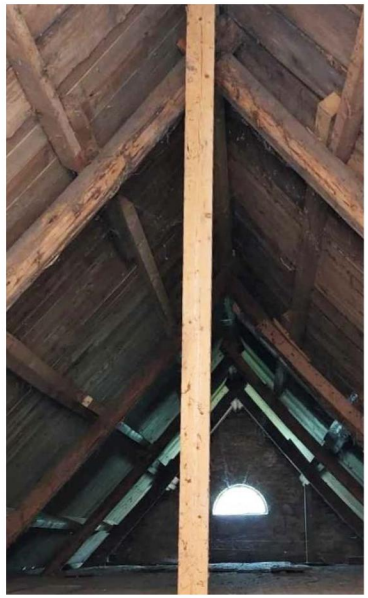
3.3.2 Kapconstructie

Het zadeldak van de stal bij ’t Eilandje heeft vier schaarspanten van ruw afgewerkte houten balken. Ze zijn verbonden met de nokgording en aan weerszijden met drie gordingen, op twee plekken voorzien van een klos. De gordingen zijn opgebouwd uit meerdere stukken balk, die over elkaar heen steken.
Het zadeldak van de gehele stal is voorzien van een dakbeschot. Boven de westelijk gelegen paardenstal bestaat deze uit brede houten delen, boven de middelste en oostelijke stal uit smallere delen. Het beschot boven de paardenstal is verticaal gepotdekseld, een groot gedeelte ervan is vernieuwd met smallere planken. De vliering van de stal heeft een planken vloer.



Detail dakconstructie stal bij ’t Eilandje, met klos onder gording, over elkaar heen stekende gordingbalken en muurplaat achter spantbeen





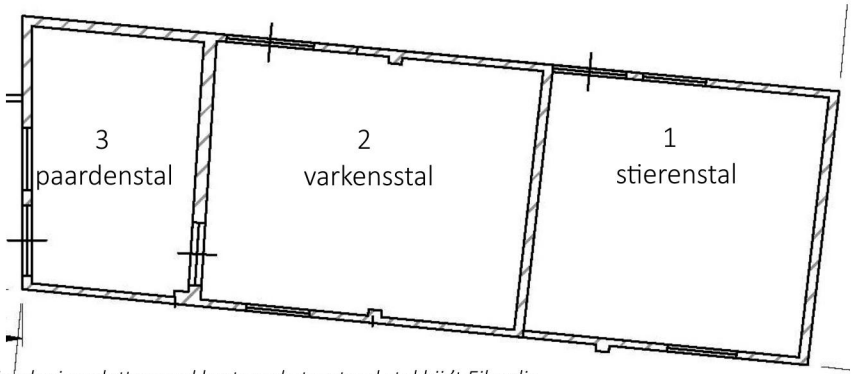


Boven: vliering met dakconstructie van stal bij ’t Eilandje, gezien vanaf de paardenstal. Links: aansluiting schaarspant op nokgording. Rechts: zicht op dakbeschot vanuit stierenstal

3.4 Interieur

De stal bij ’t Eilandje heeft drie ruimtes, te benoemen als de stierenstal (oost), de varkensstal (midden) en de paardenstal (west).

In ruimte 1) de stierenstal bevindt zich tegen de oostgevel een betonnen voederbak op een met cement afgesmeerd blok. Aan de voorzijde daarvan zitten ringen om de stieren vast te zetten. Links staat een houten schot als afscherming. Links van de dichtgemetselde deur is een tweede schot De vloer bestaat uit klinkers, gelegd in de lengterichting, met een dwarsgeultje ter hoogte van de achterhand van het vee. De onderste helft van de buitenwanden is gepleisterd, de binnenwand is wit gekalkt, beide afwerkingen zijn deels verdwenen of aangetast.
De deur is grijsblauw geschilderd.



Voorlopige plattegrond bestaande toestand stal bij ’t Eilandje met stierenstal, varkensstal en paardenstal. Bron: Benbouw Adviezen





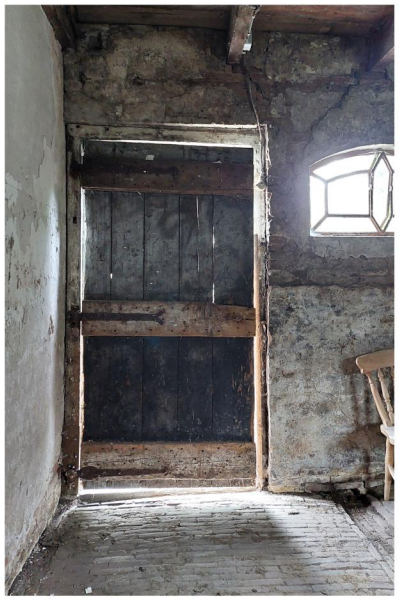
Ruimte 1: Interieur van de stierenstal. Links betonnen voerbak met houten schot



Ruimte 1: Interieur van de stierenstal. Zicht op de voederbak, rechts schot bij de dichtgemetselde muurLinks betonnen voerbak met houten schot



Boven: overzicht interieur van de stierenstal, met klinkervloer in langsrichting.
Rechts: buitendeur; rechts ernaast loopt geultje in klinkervloer naar afvoer

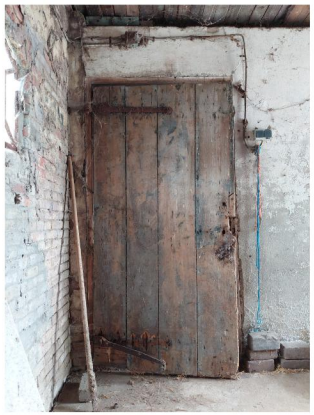


In ruimte 2) de varkensstal bevindt zich links naast de entree een klein houten deurtje om varkens in- en uit te laten, en daarnaast op de grond een lange betonnen voedertrog die tot aan de zuidgevel loopt. De vloer is van beton. Tegen de oostgevel zit op schofthoogte een lange bint, die door beide zijmuren steekt. De wanden zijn voorzien van witkalk, deels verdwenen. De boerendeur is grijs geschilderd, op de deur naar de paardenstal zijn restanten van grijze verf te zien.





Ruimte 2) de varkensstal. Links: klein varkensdeurtje naast entree.
Rechts: richting noordwand, met voederbak op de grond en rechts bint tegen oostmuur





Links: binnendeur naar paardenstal. Rechts: voederbak op betonnen vloer

In ruimte 3) de paardenstal bevindt zich tegen de noordmuur een paarden-drinkbak van grijs hardsteen, aan beide zijden ondersteund door een witgekalkte poer. De bak bestaat uit twee apart uitgehouwen drinkbakken. Via (dichtgestopte) gaten kan het vocht weglopen. Langs de randen is frijnwerk te zien. In de zijmuren zitten kettingen om de paarden vast te zetten.
De stal heeft een klinkervloer, gelegd in de breedte.
De wanden zijn gepleisterd en voorzien van witkalk, deels verdwenen.
De boerendeur is grijs geschilderd, de deur naar de varkensstal grijsblauw.











Ruimte 2) de paardenstal.
Linksboven en boven: de hardstenen drinkbak voor paarden, en de klinkervloer.
Links: binnendeur naar varkensstal. Bovenste deel van de boerendeur (entreedeur westgevel)

4] De karnmolen

3.2 Exterieur

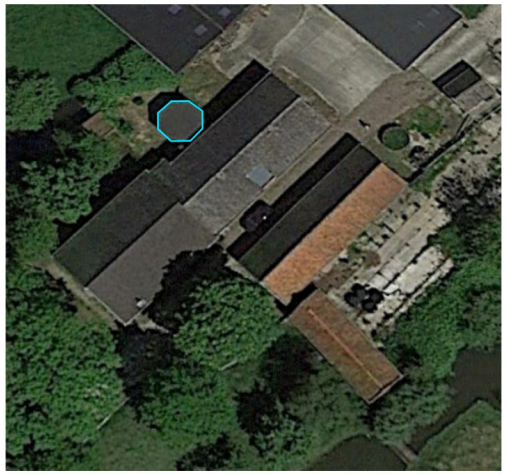
3.2.1 Bouwmassa en daken

De karnmolen (18de eeuw) heeft een achthoekige plattegrond (breedte gevelvlakken ca. 1,98/2 meter) Het gebouwtje is eenlaags. Het heeft een plat dak, gedekt met teerpapier.

3.2.2 Gevels

De muren van de karnmolen zijn opgetrokken in rode handvormsteen, Rijnsteen drieling formaat 18,5/18x9x4. Zeven gevels van het achthoekige gebouwtje zijn gemetseld in kruisverband, de gevel met de deur is gemetseld in staand verband. Bovenin de gevels zitten in totaal vijf eenvoudige muurankers, die verbonden zijn met de balken erachter. Aan de zuidzijde bevindt zich onder een rollaag een vernieuwde opgeklampte deur met nieuwe duimhengen en een gesmede klink. Aan de noordzijde zit een klein venster, waarvan het luikje ontbreekt. Het raampje heeft een 20ste-eeuwse lekdorpel van geglazuurd rode keramische raamdorpels. Een rollaag ontbreekt. Ter bescherming van het dakvlak (het oorspronkelijke achtkantige puntdak is gesloopt) is teerpapier aangebracht. Rondom loopt een daklijst van multiplex. Deze is in slechte staat. Niet meer zichtbaar is hoe de aansluiting van karnmolen op het bedrijfsgedeelte was.
Aan de westgevel zit onderin een gat voor afwatering. Vlak naast de hoek in het muurvlak rechts ernaast is de muur gerepareerd door nieuwe stenen in te boeten.





Ensemble Pothuis-Hoeve met acht bouwwerken, luchtfoto 2 juni 2021. Rechts het daklandschap van de karnmolen (turquoise lijn).
Bron: Google Earth



Zicht vanuit noorden op de karnmolen. Links de veestal, rechts de veldschuur. Rechts op de achtergrond het boenhok



Zicht vanuit westen op de karnmolen. Op de achtergrond de boerderij



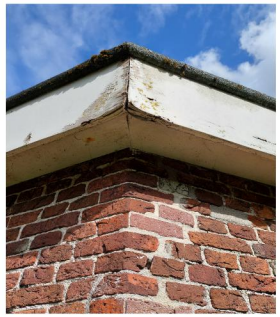


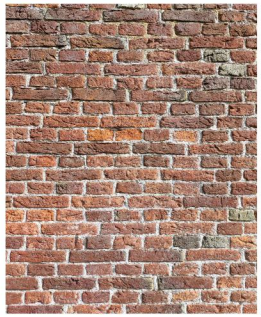
Boven: karnmolen met deur in zuidgevel. Onder: raam in noordgevel





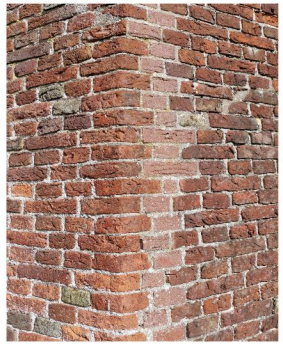
Boven. Links: karnmolen kant veestal. Rechts opgeklampte nieuwe deur. Links achter boenhok



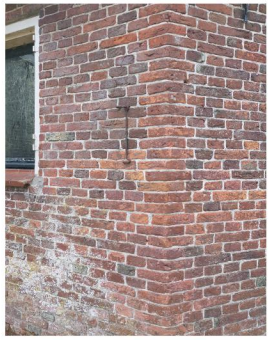




Boven v.l.n.r: daklijst van multiplex, in slechte staat; kruisverband; staand verband bij deur







Boven v.l.n.r: ingeboet metselwerk naast hoek; metselwerk hoek; luik van raampje is verdwenen

3.3 Constructie

3.3.1 Draagconstructie

De draagconstructie van de karnmolen bestaat uit acht gevelvlakken en een balkconstructie. Het bewaard gedeelte van de constructie voor het karnmechaniek maakt deel uit van de draagconstructie. Aan de zijde van de deur zijn hiertoe extra, schuin geplaatste, balken toegevoegd Aan de oostzijde zijn drie schoren onder de balken geplaatst. aan de kant van het raampje schoren onder de balken aan de kant van het raampje geplaatst.

3.3.2 Kapconstructie

De originele kap van de karnmolen is gesloopt. Op de draagconstructie liggen houtvezelcementplaten, afgedekt met teerpapier.





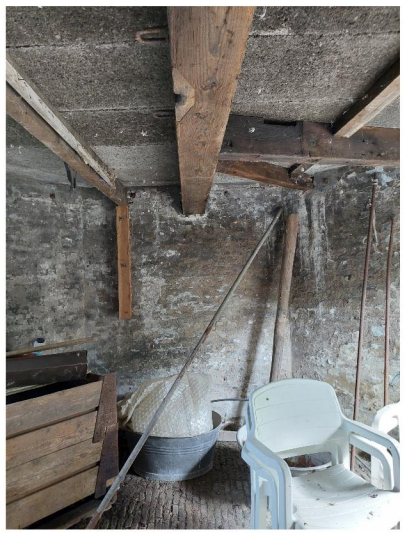
Balkconstructie richting deur, met extra schuin geplaatste balken. De grote balk is de centrale balk met spil zie detail onder

3.4 Interieur

De ruimte is onverdeeld. De wanden van het interieur zijn wit gepleisterd (deels verdwenen), de vloer bestaat uit klinkers, deels gecementeerd.









Linksboven en onder: vloer met klinkers. Linksonder: centrale balk richting huisstal. Rechtsboven: balkconstructie aan kant van het raampje. Rechtsonder: drie schoren onder de balken aan de zijde van de huisstal, links het raampje

4] Het boenhok

3.2 Exterieur - 3.3 Constructie - 3.4 Interieur

3.2.1 Bouwmassa en daken

De boenstoep met boenhok heeft een rechthoekige plattegrond (3,10 x 2,70 meter)
Het eenlaagse gebouwtje heeft een lessenaarsdak, gedekt met rode oude holle.

3.2.2 Gevels - 3.3.1 Draagconstructie - 3.3.2 Kapconstructie

Het boenhok is een open gebouwtje op een boenstoep. De muren van de boenstoep bestaan uit bruine klinkers Rijnformaat 17/17,5x8x4, opgetrokken in Vlaams verband. De stoep op maaiveld is van bruine klinkers. Aan de slootkant is hier een nieuwe rand tegenaan gemetseld tot de hoogte van de stoep net boven slootniveau. Deze stoep is afgewerkt met een cement- of betonvloer. Twee treden van baksteen, afgedekt met een rode tegel, verbinden maaiveld met slootniveau.
Vanaf maaiveldniveau is het boenhok gemetseld met bruinrode baksteen Waalformaat in halfsteensverband. Een opening aan landzijde biedt toegang. Aan slootzijde zijn links en rechts twee penanten gemetseld, waarop de dakconstructie rust, met daarop bevestigd een groen geschilderde overstekplank met decoratief snijwerk. Het lessenaarsdak is voorzien van dakbeschot. Binnen, tegen de rechter zijkant van het boenhok, bevinden zich twee planken; de bovenste voor melkgerei, de onderste om op te zitten. De laatste rust op uitgekraagde bakstenen. Het bovenste deel van het boenhok is nieuw gemetseld, met een staltonlatei boven de entree aan landzijde.





Ensemble Pothuis-Hoeve met acht bouwwerken, luchtfoto 2 juni 2021. Rechts het daklandschap van het boenhok (turquoise lijn). Bron: Google Earth



Boenhok, gezien vanaf de werkkeuken. Rechts zicht op de veldschuur



Boenhok met boenstoep en stoepsloot, gezien vanaf het noordwesten

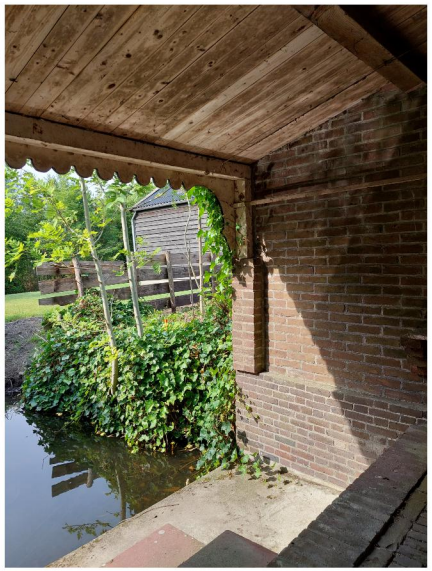






Boven: boenhok met overstekplank; trapje boenstoep; wanden boenstoep in Vlaams verband. Onder: wanden boenhok in halfsteensverband. Bovenste lagen opnieuw gemetseld; staltonlatei









Boven: zicht op boenhok vanaf karnmolen; zicht op stoepsloot, dakbeschot/constructie en wand boenhok. Onder: doorkijkje richting stoepsloot; zijwand met zitplank op uitgekraagde stenen

4. Waardestelling

4.1 Inleiding

Dit rapport behelst een bouwhistorische opname, d.w.z. een onderzoek naar de bouw- en gebruiksgeschiedenis en het in kaart brengen van welke elementen uit de verschillende bouwfasen nog aanwezig zijn. Op basis van deze informatie en inzichten volgt in dit hoofdstuk een waardestelling, opgesteld volgens de *Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek* van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (Den Haag, 2009).
De onderzoeksresultaten en de daaruit voortkomende waardestelling kunnen dienen als uitgangspunt voor mogelijke verbouwingen.

4.2 Waardering

In de waardering zijn de monumentale waarden van het ensemble vastgesteld
Het gemeentelijk monument Pothuis-Hoeve bestaat uit vijf monumentale objecten op een boerenerf met meer objecten.
De objecten zijn: de boerderij, de wagenschuur met koeienstal, de stal bij 't Eilandje, de karnmolen en het boenhok met boenstoep.

Cultuurhistorische en situationele waarden

Gemeentelijk monument Pothuis-Hoeve bevindt zich in de vrij gaaf bewaarde middeleeuwse ontginning met strekverkaveling van Achthoven. Het maakt deel uit van een monumentaal boerderijenlint in Achthoven (alle boerderijen zijn ontwikkeld voor de melkveehouderij). Als onderdeel hiervan heeft het ensemble een hoge cultuurhistorische waarde.

Architectuur- en bouwhistorische waarden

De boerderij heeft een hoge architectuurhistorische waarde. Het gebouw is vrij gaaf bewaard gebleven. Het is een voorbeeld van de geschiedenis van de boerderij-architectuur in de 2de helft van de 19de en 1ste helft van de 20ste eeuw, en wat betreft de veestal een voorbeeld van wederopbouwboerderijen.
De wagenschuur met koeienstal heeft een hoge waarde als voorbeeld van de geschiedenis en ontwikkeling van bijgebouwen. De voorgevel van de wagenschuur vormt daarnaast een eenheid met de voorgevel van het woonhuis. Het vlooiendak van de koeienstal is een interessant voorbeeld van een kapconstructie.
De stal bij 't Eilandje heeft waarde als voorbeeld van het wijzigend gebruik van bijgebouwen.

De karnmolen heeft een hoge architectuurhistorische waarde als voorbeeld van een specifiek bedrijfsgebouw voor de melkveehouderij, zelfs al is dit niet compleet. Het is de enige bewaarde karnmolen in Leiderdorp.
Het boenhok met boenstoep heeft een hoge architectuurhistorische waarde als voorbeeld van een specifiek bedrijfsgebouw voor de melkveehouderij. Er zijn slechts enkele, veelal slecht bewaarde, boenhokken in Leiderdorp.

Ensemblewaarde

Gemeentelijk monument Pothuis-Hoeve heeft een hoge waarde als een ensemble met een aantal onderdelen op een boerenerf die de ontwikkelingen in de (melk) veehouderij weerspiegelen (zie paragraaf 5. Aanbevelingen m.b.t. de bostelsilo).

Gaafheid en herkenbaarheid

De boerderij is qua woonhuis en veestal vrij gaaf. De verschillende bouwfasen zijn duidelijk herkenbaar in het gebouw.
De wagenschuur met koeienstal is redelijk gaaf. De verschillende bouwfasen zijn vrij herkenbaar in het gebouw.
De stal bij 't Eilandje is erg aangetast, maar de verschijningsvorm (smalle stal) en de functie van de paardenstal (hardstenen drinkbakken) zijn herkenbaar gebleven.
De karnmolen mist zijn achtkantige dak en mechaniek, maar is door zijn vorm en de aanwezigheid van de balkconstructie voldoende gaaf. De bouwfasen zijn herkenbaar.
Het boenhok met boenstoep is redelijk gaaf. De bouwfasen zijn redelijk herkenbaar.

In deze waardestelling is met kleuren op de waarderingsplattegronden van de vijf monumentale objecten als volgt aangegeven welke monumentale waarde de verschillende onderdelen hebben:

- Hoge monumentwaarde: cruciaal van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied
- Positieve monumentwaarde: enigszins van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied
- Indifferente monumentwaarde: van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied

Monumentwaarde per object

1] Boerderij met woonhuis en bedrijfsgedeelte

De boerderij is een mooi voorbeeld van het traditionele hallehuis, in twee perioden gebouwd voor de melkveehouderij, herkenbaar aan de melkkelder. De architectuur uit beide perioden is kenmerkend.
Het woonhuis (1869) heeft een woongedeelte en een werkgedeelte, met melkkelder en werkkeuken. Het woongedeelte richt zich op de laatste mode van de neostijlen, met een symmetrische, ornamentale voorgevel met engelenraam en voorzien van een geschulpte windveer, en een kapconstructie met het in de 19de eeuw bedachte Philibertspant.
Begin jaren 1930 zijn de bovenlichten in de voorgevel van glas-in-lood voorzien. Mogelijk in dezelfde tijd is het zijvenster in de rechter voorkamer dicht gezet. Voor deze opname is destructief onderzoek verricht, waarbij het dichtgemetselde raam te voorschijn kwam. Dit venster is even groot als het raam van de opkamer, dat voor het symmetrisch effect al op vloerhoogte begint.

De veestal (1948) is gebouwd in de trant van de Wederopbouwboerderijen, met een betonconstructie, betonnen stalramen met ventilatie, en gebruik van perforastenen. Het is een gaaf voorbeeld van een voerdeelstal. Boven het hooiluik in de dakkapel in de oostgevel zijn in een later stadium muurafdekken toegepast, mogelijk van de kleiwarenfabriek gebr. Ginjaar aan de Doeslaan.

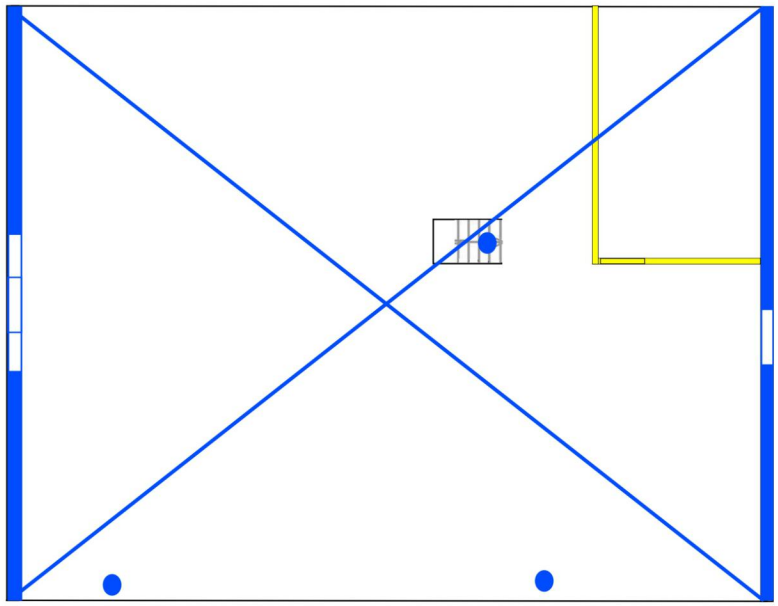
Bij het woonhuis zijn op twee locaties sporen te zien van de aansluiting met de in 1948 gesloopte stal, daterend van voor 1832 en mogelijk uit de 17de eeuw, n.l. sporen op de achtergevel van de verdieping en de deur in de achtergevel op zolder, die uitkomt op de zolder van de stal.
De familie De Graaf heeft als pachter van pannenfabriek Van Oordt, eind jaren 1950/begin jaren 1960 de vergoeding vanwege het uitkleien, gebruikt om het woonhuis comfortabeler te maken, met elektrisch licht, een keuken en douche. Het meegaan met de laatste mode blijkt uit de toepassing van schrootjes.

Uit de in deze opname in kaart gebrachte informatie en gegevens en inzichten blijkt dat de boerderij met woonhuis en bedrijfsgedeelte vrij gaaf is bewaard. Dit is de reden om vrijwel het hele gebouw een hoge monumentwaarde toe te kennen.
Wat betreft de gevels is alleen de westgevel van de werkkeuken wezenlijk veranderd door de aanleg van keuken en douche. Deze heeft een positieve monumentwaarde gekregen, vanwege de praktische eigentijdse wijziging.
Ook beide haarden en de houten tussenwand van de woonkeuken (hoewel de vraag rijst hoe oorspronkelijk deze is) aan de zijde van de werkkeuken hebben een positieve monumentwaarde gekregen, vanwege de eigentijdse invulling.
Een indifferente monumentwaarde is toegekend aan het lage raam in de linker voorkamer, de douche, onderdelen van de scheidingswand tussen werk- en woonkeuken, de deuren van de werkkeuken naar de gang en de scheidingswand in de gang, op de zolder het dienstbodekamertje en in de stal de vaste trap.

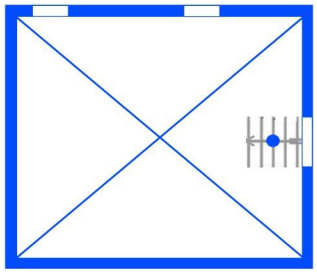


Dichtgemetseld venster in de voorkamer in de westgevel. Raam opkamer op dezelfde hoogte vanwege de symmetrie

Waarderingsplattegronden boerderij woonhuis

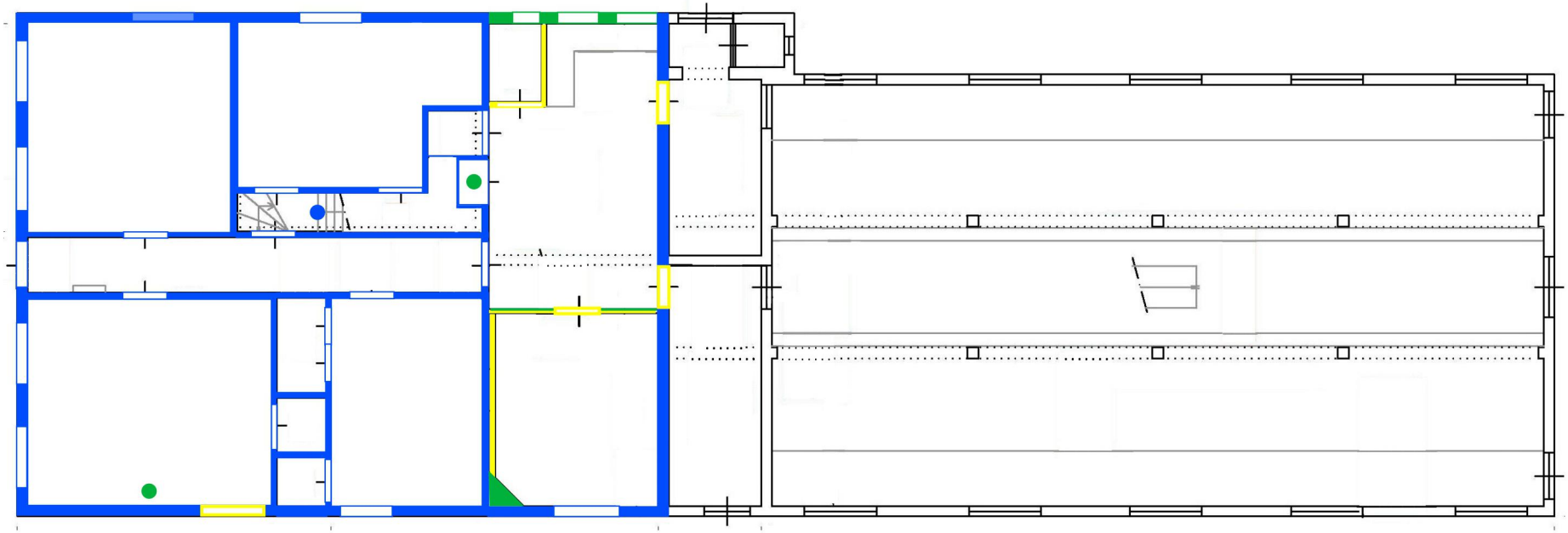


zolder woonhuis



melkkelder

- hoge monumentwaarde
- positieve monumentwaarden
- indifferente monumentwaarden
- draag- of kapconstructie
- interieurelement

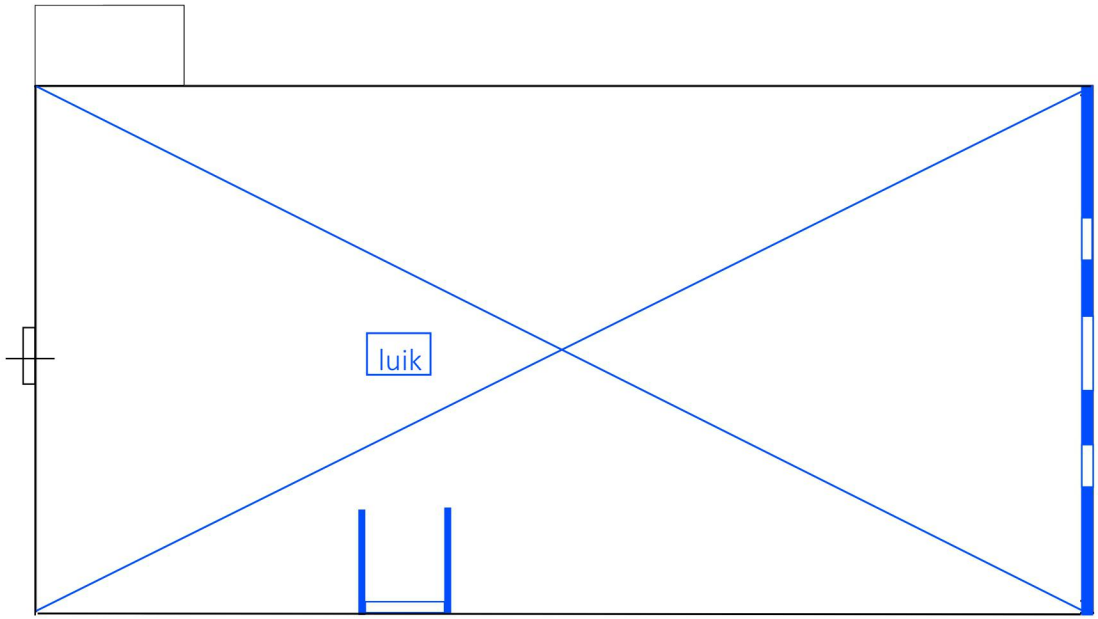


begane grond woonhuis

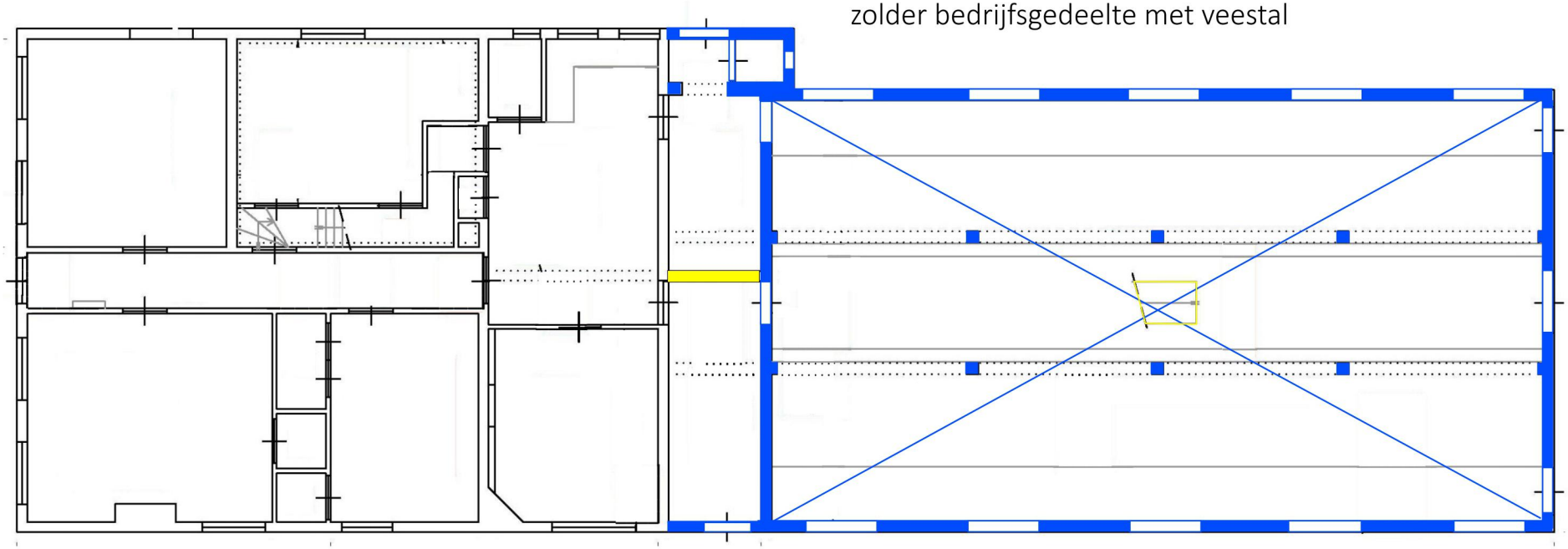
begane grond bedrijfsgedeelte met veestal

Waarderingsplattegronden boerderij bedrijfsgedeelte

- hoge monumentwaarde
- positieve monumentwaarden
- indifferente monumentwaarden
- draag- of kapconstructie
- interieurelement



zolder bedrijfsgedeelte met veestal



begane grond woonhuis

begane grond bedrijfsgedeelte met veestal

2] Wagenschuur met koeienstal en melkruimte

Dit gebouw, dat uit drie onderdelen onder een zadeldak bestaat, is kenmerkend voor het aanpassingsvermogen en de pragmatische manier om opstallen binnen een agrarisch bedrijf te veranderen en uit te breiden.
De centrale koeienstal is het oudste onderdeel (vóór 1860), waarschijnlijk als stal gebouwd. In de jaren 1950 en later werd hout van een afgebroken brandweer-kazerne gebruikt voor de zoldering en kreeg de stal een betonvloer volgens het voerdeelsysteem. Het vlooiendak onder de kap is een mooi voorbeeld van vroege isolatie.
Er zijn drie soorten baksteen gebruikt. De langsgevels van de koeienstal en wagenschuur zijn gemetseld in een handvorm drieling in kruisverband. De wagenschuur heeft een voorgevel van Rijnsteentjes in kruisverband, met een (chique) knipvoeg. De gevels van de melkruimte bestaan uit Waalformaat en zijn gemetseld in halfsteensverband.

Tegen de zuidelijke zijgevel van de koeienstal, met bewaard hooiluik en doorstekende balken voor een dakoverstek, is in 1868 een wagenschuur gebouwd, die samen met de voorgevel van het woonhuis een eenheid vormt door de symmetrie, de vorm (puntgevel) en de toepassing van een geschulpte windveer en makelaar. De combinatie voorhuis van het woonhuis met wagenschuur doet denken aan de manier waarop in de 19de eeuw een naast het woonhuis geplaatst zomerhuis vaak werd uitgevoerd als een verkleinde uitgave ervan.
De personendeur aan de kant van het woonhuis heeft geen gewoon drie- of vierruits, maar een ornamenteel bovenlicht.
De wagenschuur heeft hetzelfde dakbeschot als het woonhuis. Eigenaardig is het iele en enige schaarspant met overkeepte spanttussenbalk boven de trekbalken.

De melkruimte is het jongste onderdeel. Het is veranderd van een stalletje met een schuin afdak voor zes koeien tot een ruimte voor een melkmachine (begin jaren 1960). Aan de zijde van de melkbocht is een deur, aan de kant van de boerderij een grote schuifdeur. De ruimte heeft een praktische witte tegelwand.

Bijzonder is de keuze voor de dakpannen op het zadeldak.
Aan de kant van de boerderij is het gedekt met gesmoorde (blauwgrijze) oude holle, net zoals de boerderij. Aan de kant van de melkbocht met rode oude holle. In het algemeen werden gesmoorde pannen vaak gebruikt voor de mooie kant, rode voor de minder belangrijke gedeelten van een gebouw.

Uit het onderzoek blijkt dat het driedelige complex wagenschuur met koeienstal en melkruimte een interessante ver- en aanbouwgeschiedenis heeft doorgemaakt, die staat voor de ontwikkeling op een boerenbedrijf.

Het complex heeft een hoge monumentwaarde om de volgende redenen:
vanwege het gehele bouwblok met een doorlopend zadeldak, met bewuste toepassing van twee kleuren dakpan;
vanwege de specifieke indeling met deuren en stalramen en het oorspronkelijk hooiluik in de wagenschuur, die het gebruik van de ruimten zichtbaar maken;
vanwege de symmetrische voorgevel van de wagenschuur met geschulpte windveer, die met de voorgevel van de boerderij een eenheid vormt.

Positieve monumentwaarden zijn toegekend aan de voerdeel-indeling van de koeienstal, de houten draag- en kapconstructie en de zoldering van koeienstal en wagenschuur en, als onderdeel van het geheel, aan de kapconstructie van de melkruimte, vanwege de eigentijdse ontwikkeling van bijgebouwen voor het stallen van koeien, wagens en koetsen, en het gebruik van de melkmachine van de 2de helft van de 19de eeuw tot de jaren 1960.

Indifferente waarden zijn toegekend aan de inrichting van de melkruimte, omdat de aanwezige betegeling relatief van weinig belang is voor de betekenis van het gebouw.

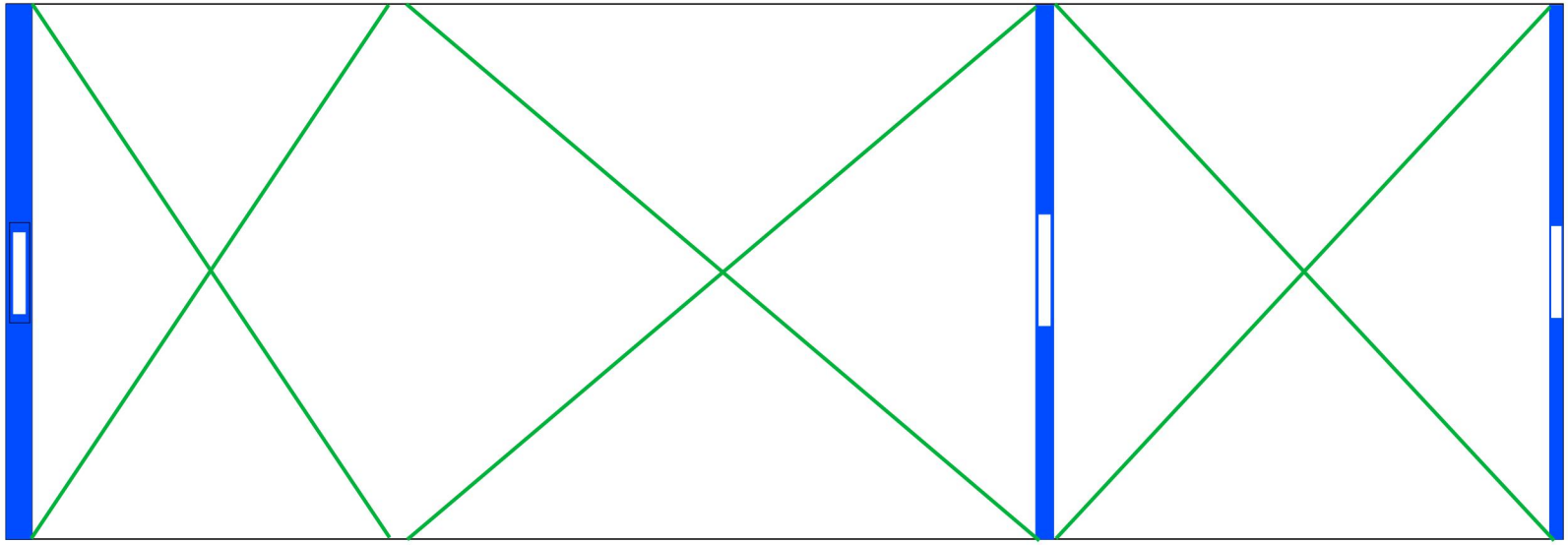


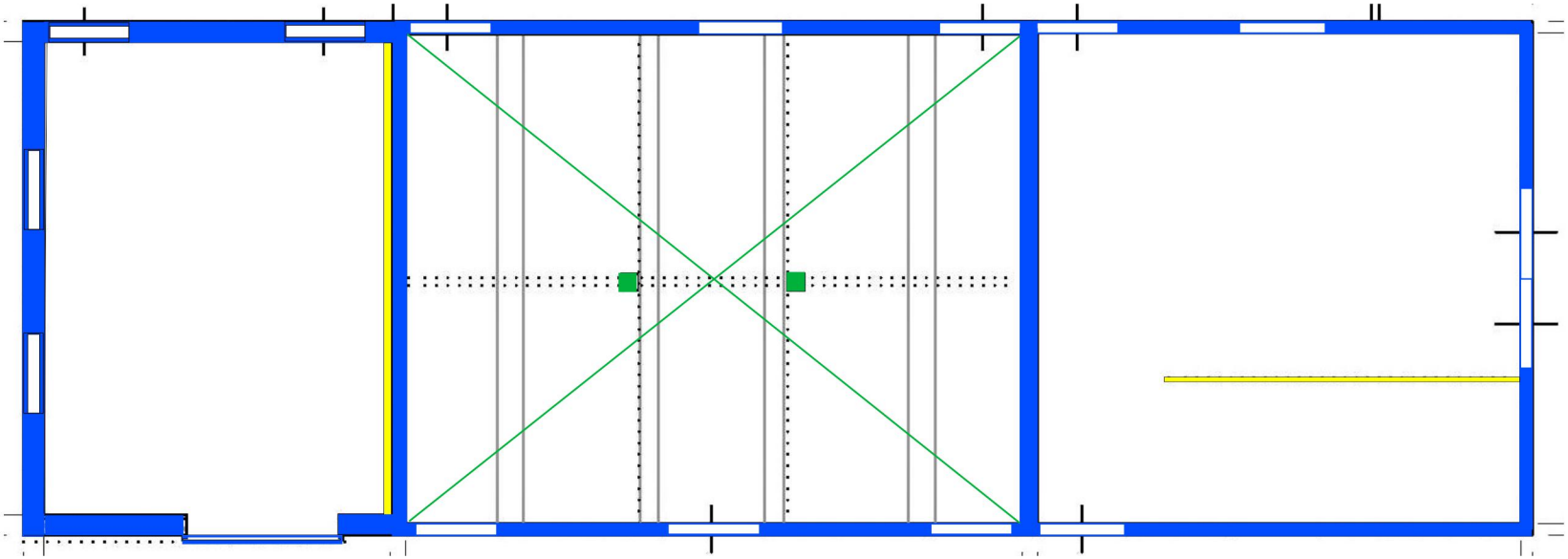
Ensemble symmetrische voorgevels, voorzien van een geschulpte windveer, van wagenschuur en boerderij, gebouwd als eenheid in 1868-1869

Waarderingsplattegronden wagenschuur met koeienstal

- hoge monumentwaarde
- positieve monumentwaarden
- indifferente monumentwaarden
- draag- of kapconstructie
- interieurelement

vliering wagenschuur met koeienstal en melkruimte





begane grond wagenschuur met koeienstal en melkruimte

3] De stal bij ’t Eilandje

Deze smalle stal, die uit drie stalletjes onder een zadeldak bestaat, is een amalgaam van aanpassingen, kenmerkend is voor de pragmatische manier om opstallen binnen een agrarisch bedrijf te veranderen en mogelijk uit te breiden, met gebruikmaking van aanwezige bouwmaterialen op het erf en/of aangekochte (tweedehands) onderdelen en/of hergebruik.
Op de vroegste kadastrale kaart van 1832 staat een tikje noordelijker en enigszins gedraaid een klein bijgebouwtje afgebeeld. Dit staat nog op dezelfde plek op een hulpkaart uit 1871. Op een kadastrale hulpkaart uit 1950 is voor het eerst de huidige vorm en locatie getekend. De eerste foto dateert uit ca.1920. De stal is dus waarschijnlijk tussen 1871 en 1920 gebouwd.
De bouwgeschiedenis is onduidelijk. Er zijn maar liefst acht soorten baksteen gebruikt (daterend van het laatste kwart van de 19de eeuw tot eind 20ste eeuw of zelfs later), met verschillende metselverbanden. Veel wanden zijn in de loop der tijd opnieuw opgetrokken.
Mogelijk dateert de inrichting van de paardenstal met hardstenen drinkbak voor twee paarden kort na de bouwtijd van de wagenschuur (1868) ernaast. Dit stalletje heeft ook een andere balkrichting dan de twee ruimtes ernaast. Op de vliering is een gedeelte van het dakbeschot verticaal gepotdekseld, net als de wagenschuur. De klinkerrichting loopt anders dan die van het meest oostelijk gelegen stalletje. Over het gebruik daarvan is bekend dat hier in 1949-1950 een gezin met zes kinderen heeft gewoond, reden om een entreedeur en een groot raam te plaatsen, weer dichtgezet eind jaren 1950, waarna de ruimte voor stieren en kippen diende. Dit oostelijke stalletje heeft buitengevels die bestaan uit handvormstenen, type drieling handvormsteen, m.u.v. de verminkingen voor de plaatsing van raam en deur, en een ingreep op de noordoosthoek..
In het middelste stalletje huisden jarenlang varkens. Het kreeg in de jaren 1950 een betonvloer. Deze ruimte heeft een originele of hergebruikte deur met vierruits-bovenlicht. Paardenstal en varkensstal zijn verbonden via een binnendeur.



Detail voorzijde tweedelige paardendrinkbak

De driedelige stal bij 't Eilandje heeft een verbouwgeschiedenis doorgemaakt, kenmerkend voor de praktische aanpassingen op een boerenbedrijf, waarvan de verschillende materialen en bouwsporen een getuigenis vormen.
De gevels met deuren en stalramen zijn harmonisch, m.u.v. het verminkte deel in de zuidgevel van de oostelijke ruimte.
Als totaal heeft het, vanwege de ligging als ensemble met wagenschuur en koeienstal, een hoge cultuurhistorische waarde.

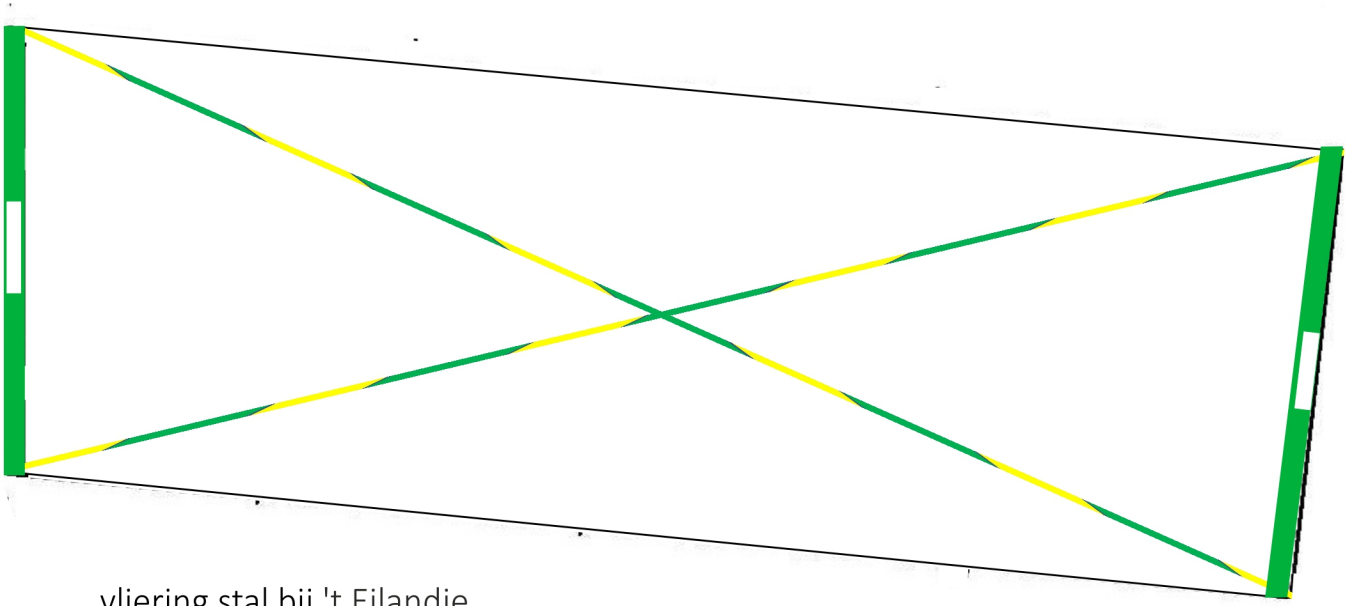
Echter: hoewel de cultuurhistorische waarde vanwege het ensemble hoog is, heeft de stal op zichzelf geen hoge monumentwaarde. Er zijn geen bijzondere kenmerken en/of constructies. De verschijningsvorm is weliswaar herkenbaar gebleven, maar aangetast. Dit is de reden om vrijwel het gehele gebouw een positieve monumentwaarde toe te kennen.

De stal heeft een positieve monumentwaarde
vanwege de herkenbare verschijningsvorm van het gehele bouwblok met een doorlopend zadeldak;
vanwege de specifieke indeling van de gevels, met deuren en stalramen, die het gebruik van de ruimten zichtbaar maken;
vanwege de houten draag- en kapconstructie. Een gedeelte hiervan is echter indifferent, zoals grote delen van het beschot en de nieuwe vlieringvloer.

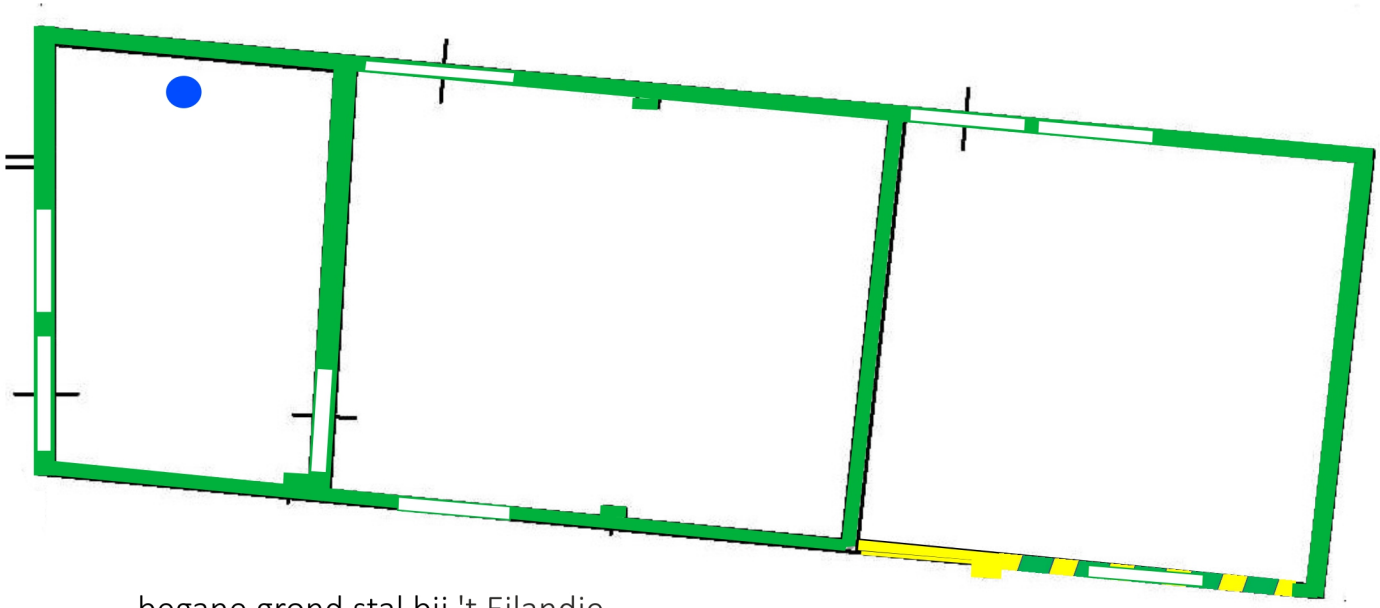
Indifferente waarden zijn verder toegekend aan een groot deel van de zuidwand van het oostelijke stalletje, vanwege de verminking van het uiterlijk, die daarmee relatief van weinig belang is voor de betekenis van het gebouw. Eigenlijk is dit zelfs een beeld-verstorende of negatieve waarde.

In het interieur heeft de tweedelige hardstenen paardendrinkbak een hoge monumentwaarde als bewaard onderdeel van de oorspronkelijke inrichting en vanwege de koppeling met de wagenschuur.

Waarderingsplattegronden stal bij 't Eilandje



vliering stal bij 't Eilandje



begane grond stal bij 't Eilandje

- hoge monumentwaarde
- positieve monumentwaarden
- indifferente monumentwaarden
- draag- of kapconstructie
- interieurelement

4] De karnmolen

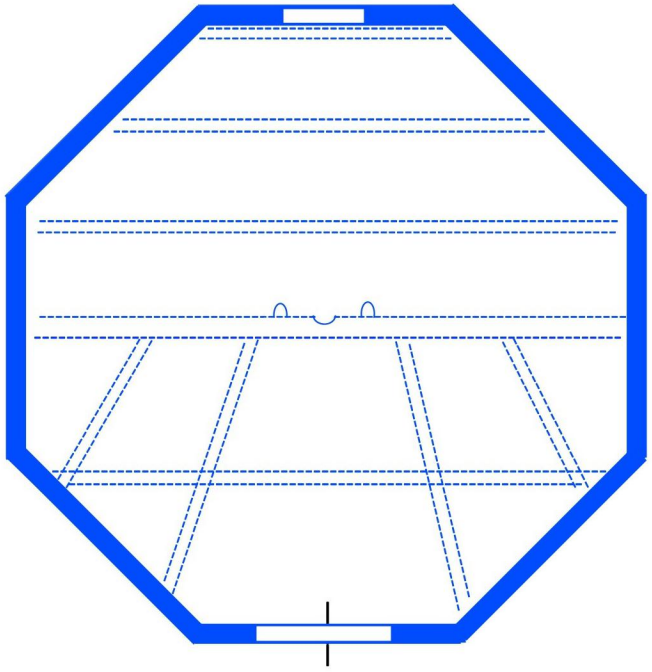
De 18de-eeuwse karnmolen is in de gemeente Leiderdorp de enige bewaard gebleven karnmolen. Het is met zijn achtkantige vorm en resten van een balkconstructie t.b.v. het karnmechaniek een kenmerkend gebouw.
Het achthoekige puntdak is in de jaren 1960 verwijderd en vervangen door een plat dak.
Zeven van de acht gevels zijn gemetseld met handvormsteen, formaat 18/18,5x9x4 in kruisverband, de gevel aan de kant van de deur in staand verband. De bakstenen op de hoeken zijn afgeschuind. De vloer bestaat uit (deels gecementeerde) klinkers, de wanden zijn voorzien van witkalk (deels verdwenen).

Op het puntdak en het draaimechaniek na is de karnmolen vrij gaaf bewaard gebleven en bovendien uniek in Leiderdorp.
Dit is de reden om het object een hoge monumentwaarde toe te kennen.

Het platte dak is een praktische oplossing in verband met inwatering, maar heeft geen monumentale of positieve waarde.

Waarderingsplattegrond karnmolen

- hoge monumentwaarde
- positieve monumentwaarden
- indifferente monumentwaarden
- draag- of kapconstructie
- interieurelement



Weergegeven op de plattegrond: de draagconstructie en resterende constructie t.b.v. karnmechaniek,met links en rechts van centrale spilopening twee grote bevestigingskrammen

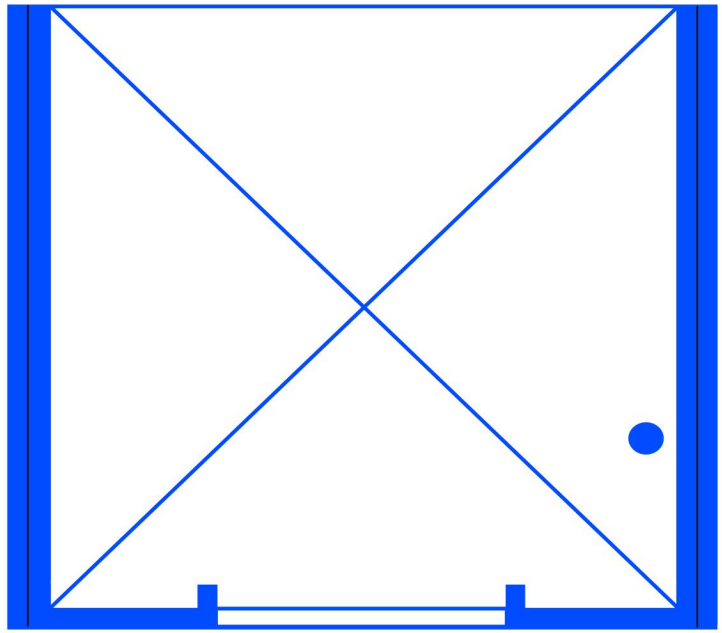
5] Het boenhok

Dit object bestaat uit twee delen, de boenstoep aan de boensloot en het daarop geplaatste boenhok. Bij de Leiderdorpse boerderijen zijn de meeste boenhokken gesloopt, slechts enkele zijn bewaard gebleven.
Het oudste gedeelte van dit object is de boenstoep, met twee streepjes weergegeven op de kadastrale tekening van 1832. De boenstoep, van sloot tot maaiveld, bestaat uit bruine klinkers, Rijnformaat 17/17,5x8x4, gemetseld in Vlaams verband.
Het boenhok is later opgetrokken. Het is onbekend of dit oorspronkelijk geheel of deels van hout was. Het werd in ieder geval sinds 1937 gebruikt door Jans de Graaf. De huidige bakstenen gevels, gemetseld in halfsteensverband, dateren waarschijnlijk uit het 3de kwart van de 20ste eeuw, de latei bij de entree en het metselwerk daarboven is recenter.

Het boenhok met boenstoep is met zijn houten overstekplank met decoratief snijwerk en zitje met plank voor melkgerei (zie interieurelement) ,vrij gaaf bewaard gebleven, goed onderhouden en bovendien zeldzaam in Leiderdorp. Daarnaast vormt het, evenals de karnmolen, een zichtbaar overblijfsel van de geschiedenis van de melkveehouderij
Dit is de reden om het object een hoge monumentwaarde toe te kennen.

Waarderingsplattegrond boenhok

- hoge monumentwaarde
- positieve monumentwaarden
- indifferente monumentwaarden
- draag- of kapconstructie
- interieurelement



5. Aanbevelingen

Het ensemble Pothuis-Hoeve is een waardevol complex met een boerenerf, waar aan de indeling nog verschillende ontwikkelingen in de (melk)veehouderij zijn te zien, met name uit de 19de en 20ste eeuw en, uit de 18de eeuw, de karnmolen. De laatste, inmiddels hoogbejaarde, boer is verhuisd. De opstallen zijn niet bruikbaar voor de eisen binnen de huidige agrarische bedrijfsvoering.
Het land is verpacht of verkocht. Op een deel ervan loopt het Gravenpad (fietspad) door de polder.
Herontwikkeling van de Pothuis-Hoeve past in de huidige trend om vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) een passende bestemming te geven, bij ca. 90% gebeurt dat in de vorm van een woonfunctie. Een substantieel deel van de historische boerderij-ensembles in de Achthovenerpolder heeft al een dergelijk proces ondergaan, denk bijvoorbeeld aan de boerderij-complexen Bouwlust en Agthoven die door meerdere gezinnen/personen worden bewoond.
Voor ondersteuning bij herbestemming zie onder meer: RCE, *Een toekomst voor boerderijen. Handreiking voor de herbestemming en verbouwing van monumentale boerderijen*, Amersfoort 2014.

Kenmerkend aan dit complex van vrijstaande gebouwen zijn de volumes, met bouwmassa, daken, gevels en de invulling daarvan, en de relatie van de objecten t.o.v. elkaar op het erf.
In de waardering en de waarderingsplattegronden van de vijf onderdelen van het gemeentelijk monument worden de monumentale waarden aangegeven.

In het algemeen: bij renovatie en verbouwing verdient het de voorkeur voegwerk alleen waar nodig te herstellen, en dan met een kalkrijke mortel.
Houdt oog voor bouwsporen, die een interessant verhaal te vertellen hebben.
Bij wijzigingen aan kap en balklagen verdient terughoudendheid de voorkeur.
Pragmatisch hergebruik is van belang.

De boerderij, altijd in gebruik geweest als woonruimte, zal te maken krijgen met de huidige eisen op gebied van milieu, isolatie, energiezuinigheid, veiligheid etc.
De woonhuiszolder met Philibertspant verdient extra aandacht en bescherming bij eventuele isolatie.

De wagenschuur met koeienstal en melkruimte is in de loop der tijd op pragmatische wijze tot stand gekomen. Het is mogelijk de onderdelen ook nu weer te hergebruiken en hierbij een kwaliteitsslag te maken. In de wagenschuur verdient het luik naar de koeienstal extra aandacht.
Indien het gebouw, in combinatie met de stal bij 't Eilandje, omgebouwd wordt tot één (woon)complex, is het van belang om de vorm en de karakteristieke elementen van beide bouwblokken met hun zadeldak, en de relatie t.o.v. elkaar te behouden en te benadrukken.

Wat betreft de stal bij 't Eilandje: behoud de paardendrinkbak. Met name de deur met vierruits bovenlicht in de noordgevel verdient extra aandacht.

Extra's:

Kleuren
In historische boerderijen is er vaak sprake van karakteristiek kleurgebruik bij het schilderwerk van deuren, ramen en kozijnen, balken en luiken (zie literatuurlijst Binnen bij boeren). In Leiderdorp geldt (gold) dat bijvoorbeeld voor Ringgraaf.
Ook bij de Pothuis-Hoeve is hiervan sprake. Houdt hier oog voor.

Hergebruik
Op een boerenbedrijf wordt van oudsher veel hergebruikt.
Op het complex Pothuis-Hoeve liggen overal stapeltjes dakpannen, bakstenen, tegels, hout , stalramen en ander materiaal. Een vliegenblauwe deur in het varkensschuurtje diende bijvoorbeeld in de jaren 1990 als deur in de houten wand van de bocht, en voor die tijd ongetwijfeld ergens anders.
Houd oog voor de mogelijkheden van hergebruik.

Bostelsilo
In dit onderzoek naar de vijf monumentale onderdelen kwam ook het gehele agrarische ensemble van de Pothuis-Hoeve aan de orde. Een zichtbaar overblijfsel van de veranderingen op het erf is de betonnen bostelsilo. Deze is in Leiderdorp het enige nog bewaarde exemplaar. Dergelijke karakteristieke 20ste-eeuwse agrarische objecten verdwijnen in rap tempo.
Hoewel het buiten de scope van deze bouwhistorische opname valt, is het daarom van belang hier de aandacht op te vestigen.

6. Literatuur en bronnen

Literatuur

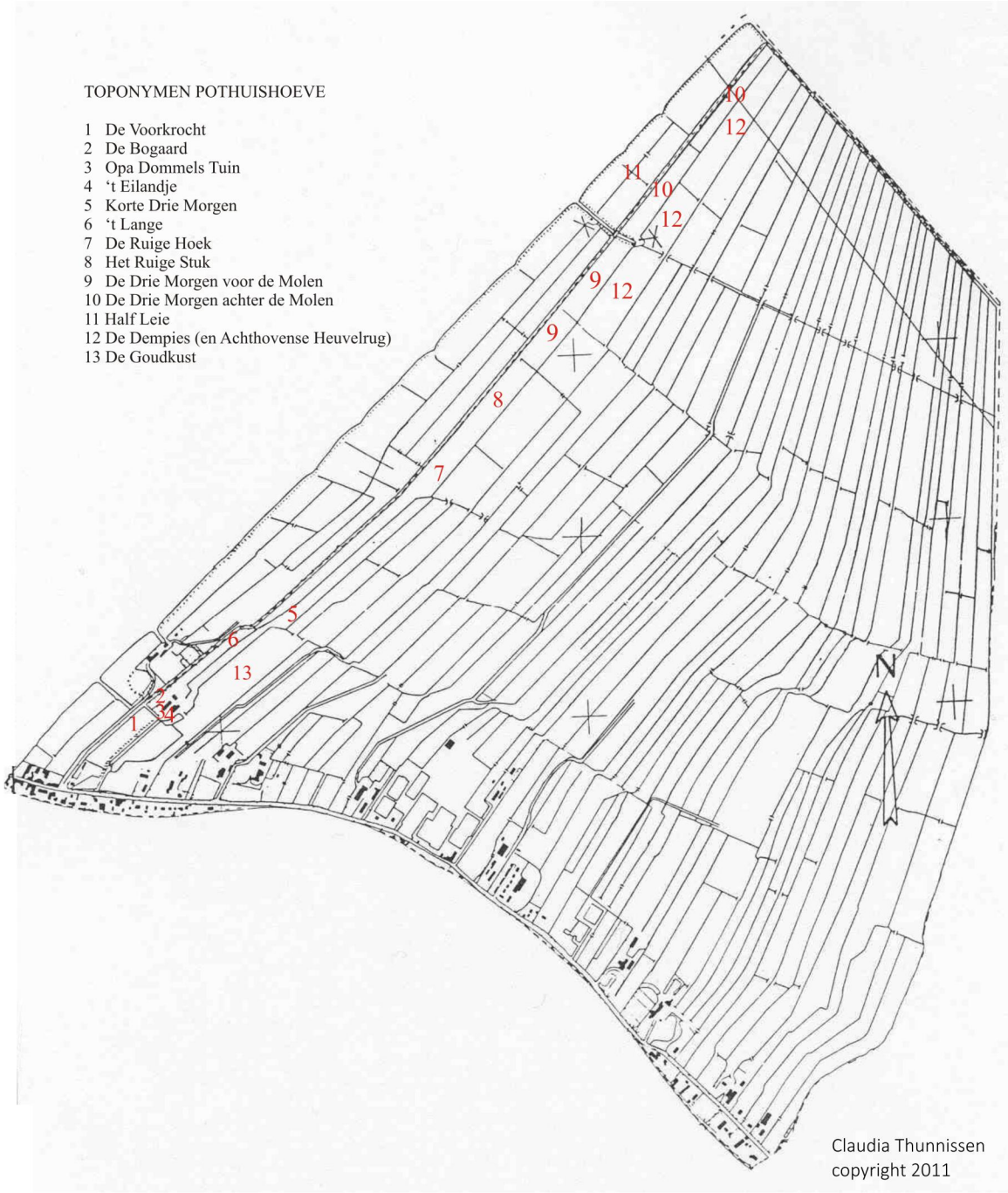
G. Berends, *Historische houtconstructies in Nederland*, Arnhem 2021
M. van Dam, *Cultuurhistorische notitie Ruigekade 2, Leiderdorp*, IDDS Archeologie en bouwhistorie Projectnr. 6080, Leiderdorp inventarisatie 2019
N.D. Dijkstra, *Proefnemingen over het bewaren van natte bostel*, Rijkslandbouw-station Hoorn. Den Haag 1955
W.M. van Doesburg, *Opgroeien tussen drielingen en lilliputters*, 2011 Zutphen (beperkte oplage voor familiekring. met hoofdstuk Steen- en kleiwarenfabriek Ouderzorg-De Ridder in Leiderdorp)
Maarten Dolmans en Claudia Thunnissen, H*et oudste Leiderdorp ligt onder je voeten. Leiderdorp uit archeologische en historische bron*, Leiderdorp 2002
Huib de Graaf en Claudia Thunnissen, *Huib de Graaf van de Pothuis-Hoeve. Herinneringen van een eenvoudig landman*, Leiderdorp 2016
L. Hendriks en J. van der Hoeve, R*ichtlijnen bouwhistorisch onderzoek. Lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed*, RCE, Den Haag 2009
Eindred. Michiel van Hunen, *Historisch metselwerk. Instandhouding, herstel en conservering*, (RCE) Zwolle 2012
H. Janse, *Houten kappen in Nederland 1000-1949*, Delftse Universitaire Pers Rijksdienst voor de Monumentenzorg, 1989
Red. Eloy Koldeweij, Karin Gaiillard, Albert Reinstra, Wies van Leeuwen, Piet van Cruyningen, John van Zuijlen, B*innen bij Boeren. Wonen en werken in historische boerderijen*, Zwolle 2003
Wim Lagerweij, *De Ruige Kade duizend jaar*, in: *Jaarboek 14 Historisch Genootschap Koudekerk*, 2002, pp. 54-63
Red. Brigitte Linskens en Claudia Thunnissen, *Canon van Leiderdorp*, Leiden 2010
RCE, *Een toekomst voor boerderijen. Handreiking voor de herbestemming en verbouwing van monumentale boerderijen*, Amersfoort 2014
J.G.N. Renaud, *Ter Does*, in: *Leids Jaarboekje* 1954, pp. 50-89
Restauratievademedum Baksteen, uitgave UDC 691.421
Carla Scheffer en Robert van Lit, *Boerenerfgoed. Het boerderijenboek van Voorschoten en Wassenaar,* Hollandsche Rading 2006
SHBO, *Landelijke bouwkunst in Zuid-Holland*, documentatiemap. Arnhem 1994
Ronald Stenvert, *Biografie van de baksteen, 1850-2000*, Zwolle 2012
L.L. Takken, H.J. van Oort, h. van den Ende en P.F.B. Jongste, *Archeologische Waarden- en Verwachtingskaart Leiderdorp, met toelichting*, Hazenberg Archeologie AMZ Publicaties 2008-19, Leiden 2009
THE, *Houtafvalverwerking*, Bureau ontwikkelingssamenwerking. Subcommissie Microprojecten (1975), werkmap vol. 7, Technische Hogeschool Eindhoven
Claudia Thunnissen, *Landelijk leven in Leiderdorp. Boerderijen en hun bewoners*, Leiderdorp 1998, 2de druk 2003
Claudia Thunnissen e.a., *Verlichte boerderijenroute in Land van Wijk en Wouden, 31 oktober en 2, 3,8, 9,10, 15, 16, 17 november 2006* , Boerderijenstichting Zuid-Holland, Delft 2006
Eindred. John van Zuijlen, *Het boerderijenboek*, (SHBO), Zwolle 2003

Bronnen

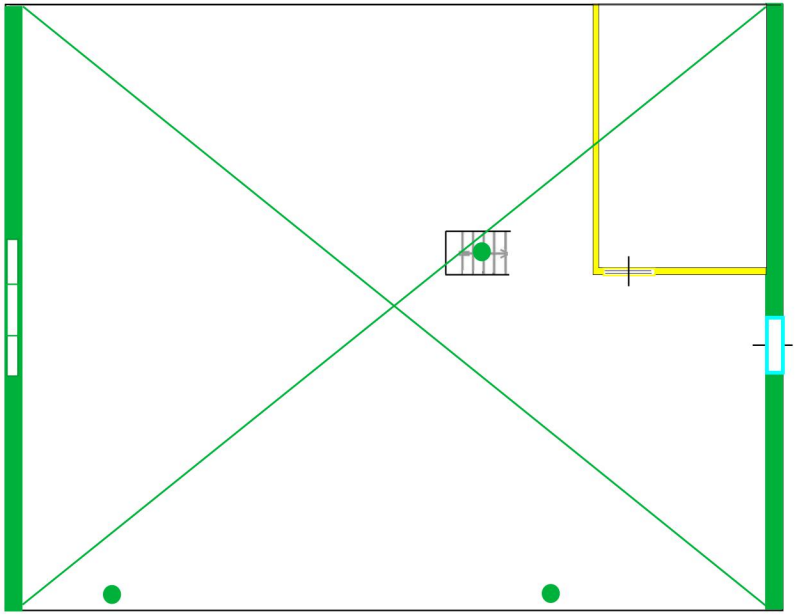
Archief Huib de Graaf
Archief Hoogheemraadschap van Rijnland
Gesprekken met Huib en Jan Dik de Graaf
Erfgoed Leiden e.o (ELO):
*beeldbank
*bouwvergunningen Leiderdorp inv. 2016, nrs. 19470015, 1948001 en 19850148. *PM: vergunning 19780225 plaatsing berging is abusievelijk ondergebracht bij Ruigekade 2. Dit moet zijn Ruigekade 1. Reeds doorgegeven aan ELO*
*kadastrale hulpkaarten
*krantenviewer
Google Earth (boerderijen Achthoven)
HisGIS, kaartviewer (hisgis.nl/projecten/zuid-holland/)
kadastralekaart.com
KLM Aerocarto
Nationaal Archief
noviomagus.nl/Varia/Papier/Perfora/Perfora15.html
planviewer.nl
PDOKviewer.nl
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)
*beeldbank
*kadastrale kaart 1832

7. Bijlagen

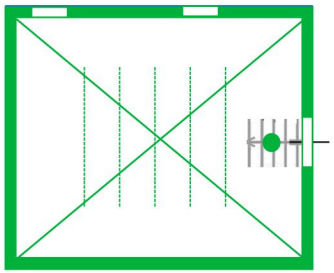
1] Toponiemenkaart percelen Pothuis-Hoeve, samengesteld door Claudia Thunnissen op basis van informatie van Huib de Graaf, 2011
2] Faseringsplattegronden boerderij, woonhuis
3] Faseringsplattegronden boerderij bedrijfsgedeelte
4] Faseringsp[lattegronden wagenschuur met koeienstal
5] Faseringsplattegronden Stal bij 't Eilandje
6] Baksteenformaten en metselverbanden stal bij 't Eilandje



Faseringsplattegronden boerderij woonhuis



zolder woonhuis



melkkelder

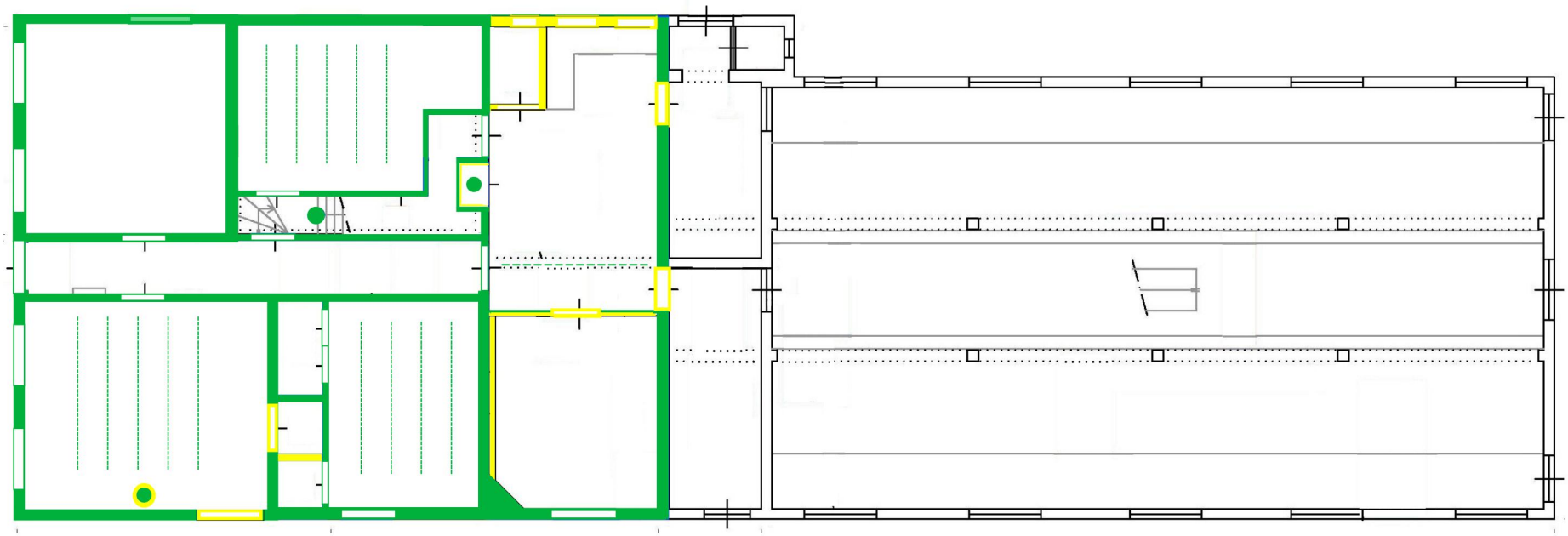
Fase 0: voor 1832
deur zolder woonhuis naar zolder van gesloopte stal

Fase 2: 1860- 1932

Fase 5: 1953-1988

draag- of kapconstructie

balkrichting
waarschijnlijk zijn de balkenplafonds in de voorkamer west en in de woonkeuken bewaard onder het verlaagde plafond



begane grond woonhuis

begane grond bedrijfsgedeelte met veestal

Faseringsplattegronden boerderij bedrijfsgedeelte

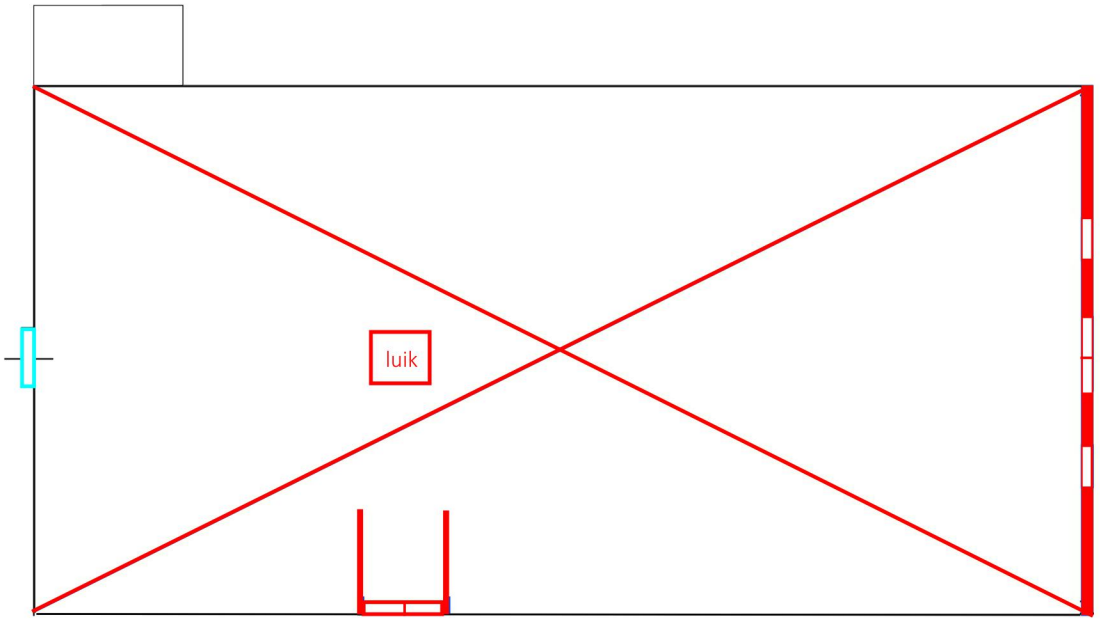
Fase 0: voor 1832
deur van zolder gesloopte stal naar zolder woonhuis

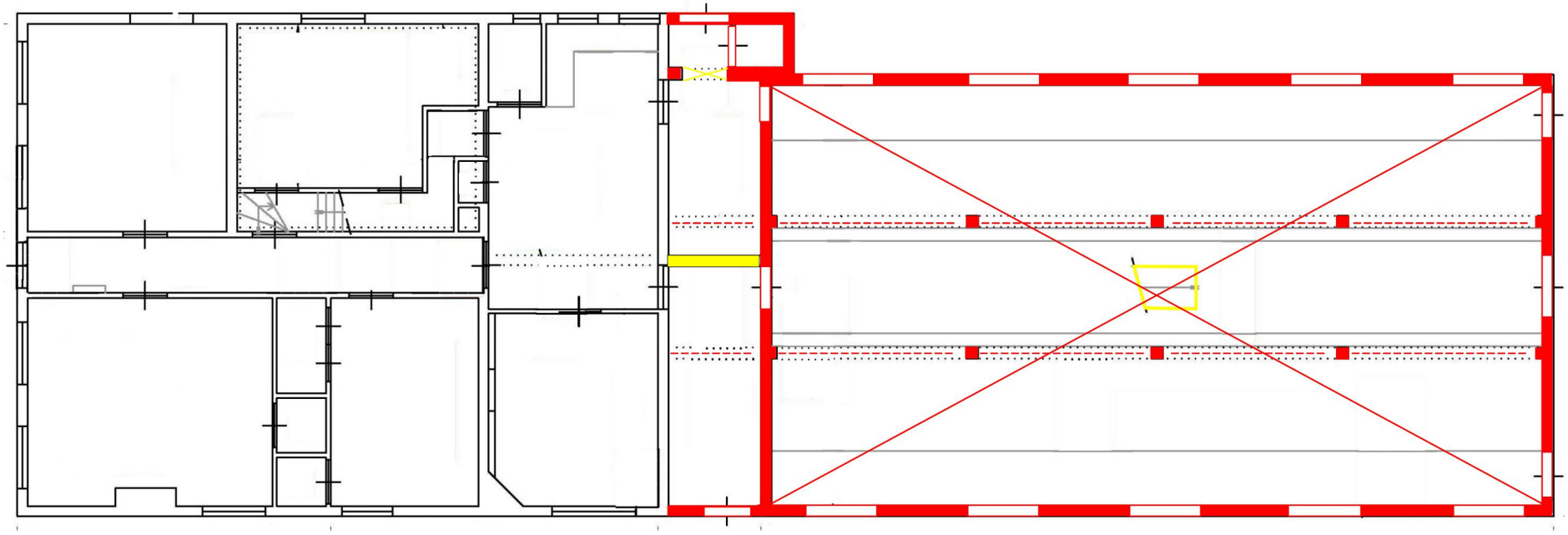
Fase 4: 1948 - 1953
Stal heeft oorspronkelijke voerdeel-inrichting van beton

Fase 5: 1953- 1988

draag- of kapconstructie
Perforaplafond/vloer heeft rol als draagconstructie

balkrichting





begane grond woonhuis

begane grond bedrijfsgedeelte met veestal

Faseringsplattegronden wagenschuur met koeienstal

Fase 1: 1832 --1860

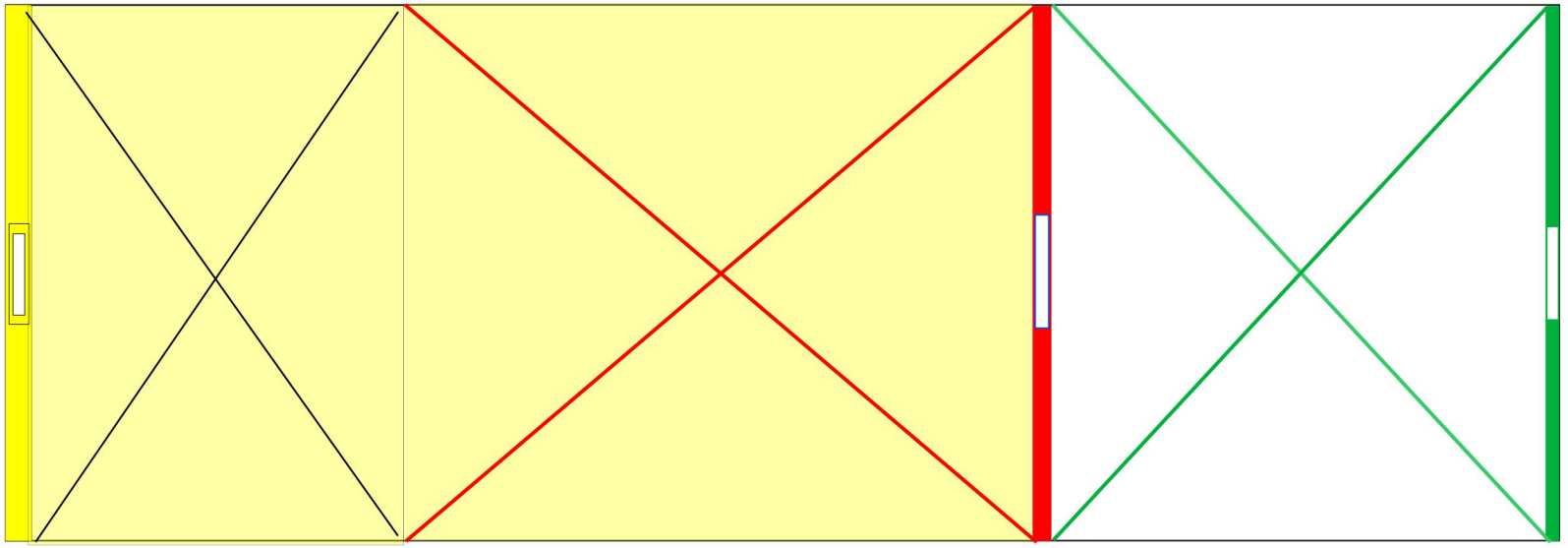
Fase 2: 1860- 1932

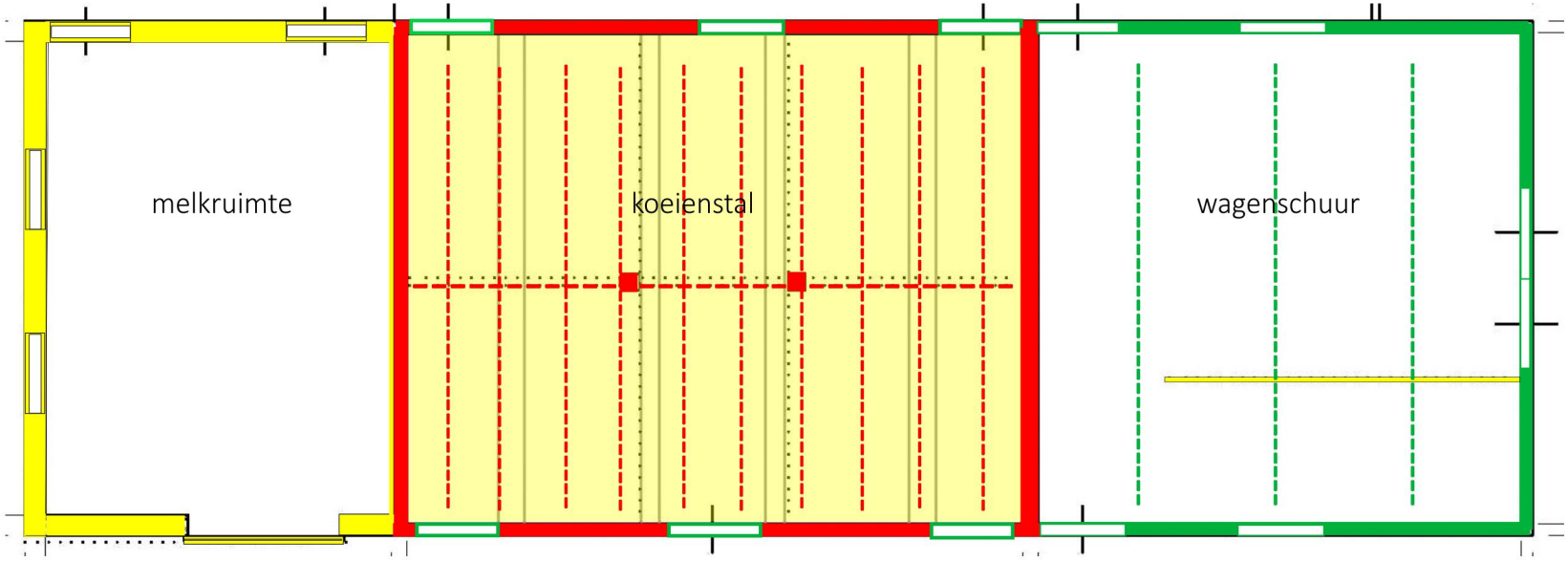
Fase 5: 1953-1988
koeienstal: betonvloer voerdeelstal en zoldering/vloer vliering

draag- of kapconstructie en vloer vliering

balkrichting

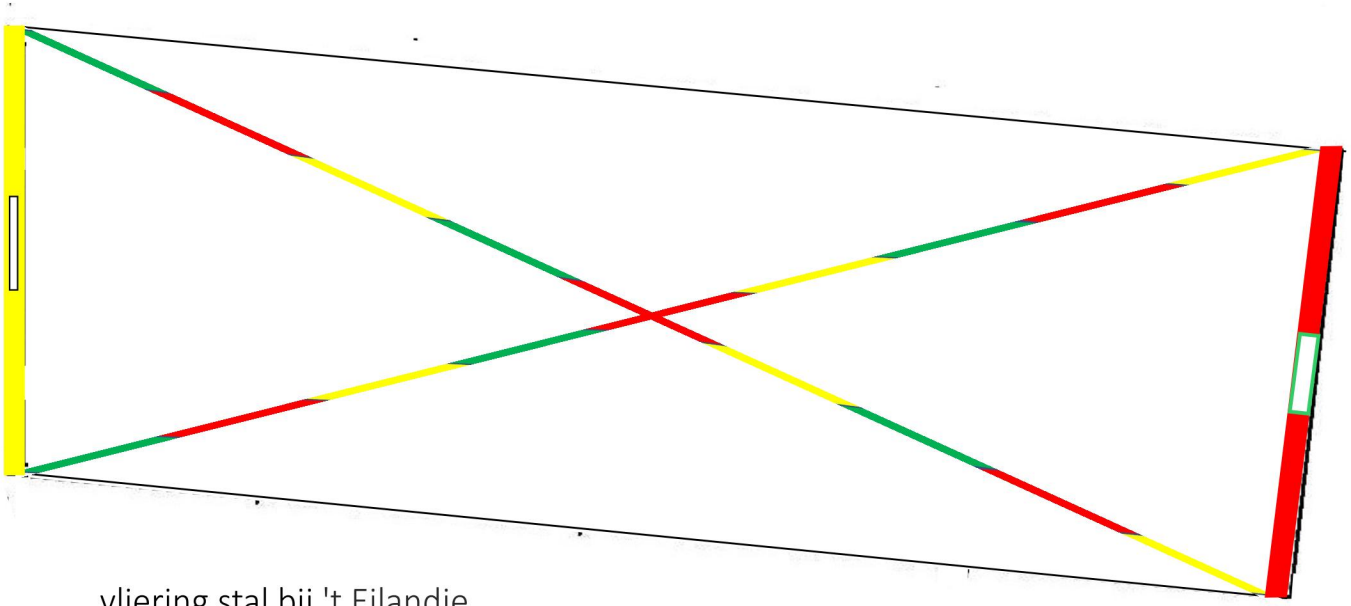
vliering wagenschuur met koeienstal en melkruimte



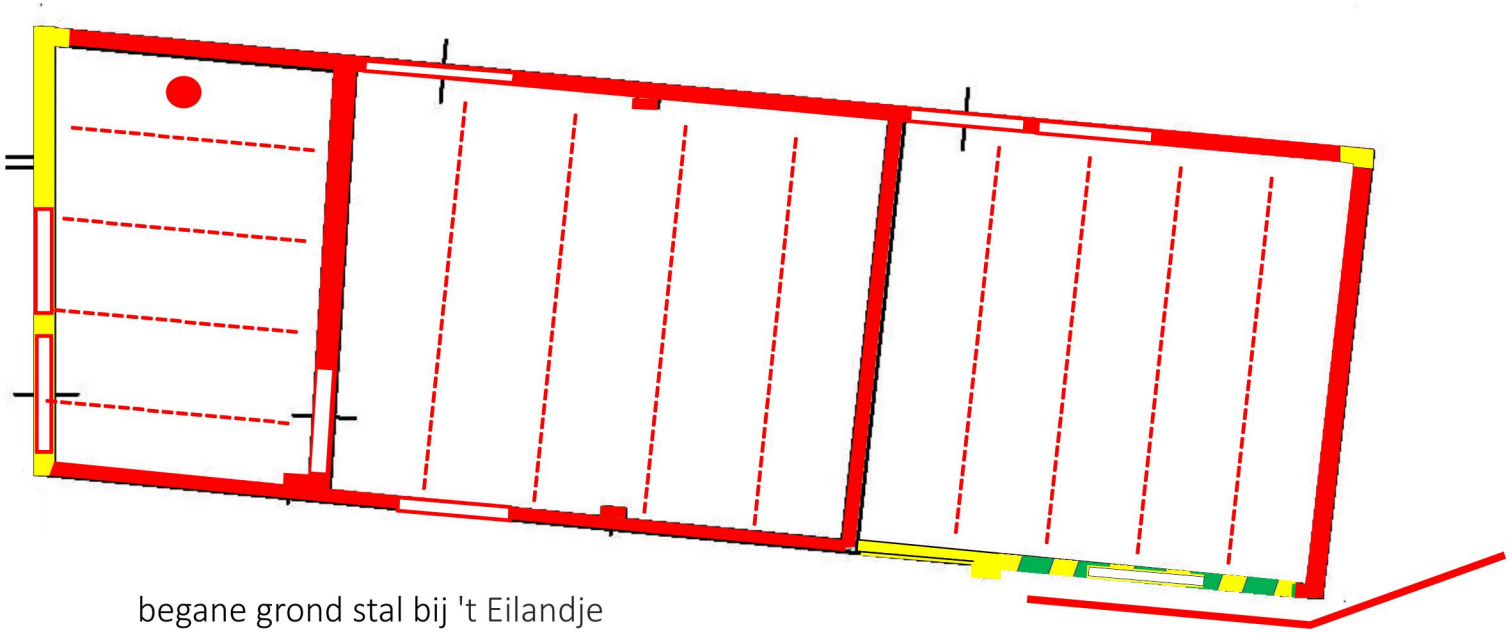


begane grond wagenschuur met koeienstal en melkruimte

Faseringsplattegronden stal bij 't Eilandje



vliering stal bij 't Eilandje



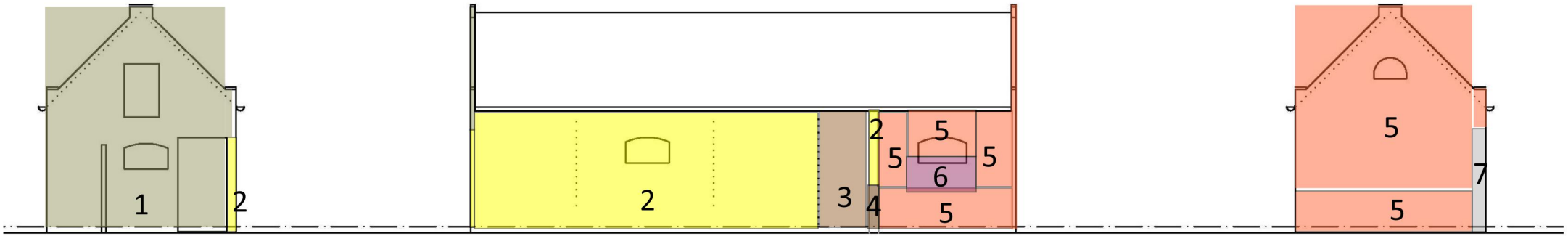
begane grond stal bij 't Eilandje

- na 1871 - tot 1949
- van 1949 tot 2de helft jaren 1950
- na 2de helft jaren 1950 tot 2022
- draag- of kapconstructie & vloer vliering
- interieurelement
- balkrichting

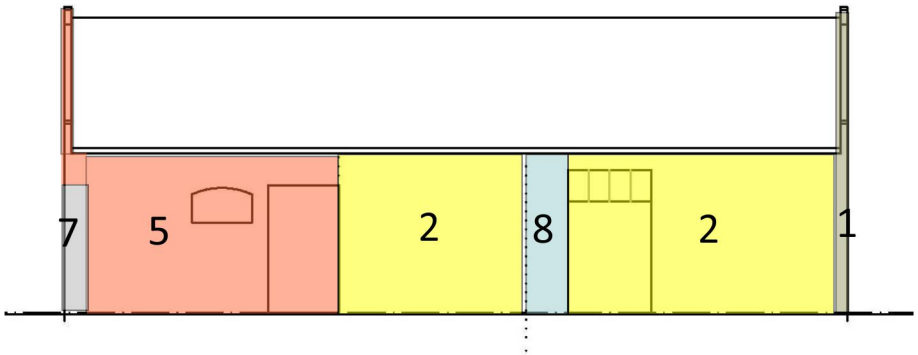
PM: I.v.m. de overlappende fasen zijn hier andere kleuren gehanteerd dan bij de andere faseringsplattegronden.

Onderste gedeelte muur tot ca 1,15 meter

Stal bij 't Eilandje
baksteenformaten en metselverbanden



linker zijgevel (noord-west) voorgevel stallen (zuid-west) rechter zijgevel (zuid-oost)



achtergevel (noord-oost)

1	grijsbruin, machinale steen, Waalformaat 21x10x5, halfsteensverband
2	rood, machinale handvorm, Waalformaat 21x10x5, halfsteens verband
3	bruin, machinale steen, 17,5x8/8,5x4, kruisverband
4	bruin, machinale steen, Waalformaat 21x10x5
5	bruinrood, handvorm, Friese drieling 18x9x4, kruisverband
6	bruin, machinale steen, 18x8,5x4, combinatie staand verband-kruisverband
7	grijsbruin, machinale steen, 17x8x4, wild verband
8	rood, machinale steen, Waalformaat 21x10x5, boven kruisverband, daaronder Noords verband

Gevelaanzichten. Bron: Benbouw Adviezen